

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

DIANA GINAITIENĖ

LIETUVOS DUJŲ SEKTORIAUS PERTVARKYMAS:
ENERGETINIO SAUGUMO DUJŲ SRITYJE KAINA

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas:
Dr. Vadim Volovoj

Vilnius, 2014

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
POLITIKOS IR VADYBOS FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO INSTITUTAS

“LIETUVOS DUJŲ SEKTORIAUS PERTVARKYMAS:
ENERGETINIO SAUGUMO DUJŲ SRITYJE KAINA”

Energetikos politikos ir vadybos magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621N70008

Vadovas

Dr. Vadim Volovoj

2014 11

Recenzentas

Atliko

Stud. Diana Ginaitienė

2014 11

Vilnius, 2014

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. ENERGETINIO SAUGUMO DUJŲ SEKTORIUJE SVARBOS ANALIZĖ.....	10
1.1. Energetinio saugumo vieta tarp kitų saugumo sektorių.....	10
1.2. Naujosios viešosios vadybos principų taikymas pertvarkant Lietuvos dujų sektorių	14
1.3. Interesų grupių veiksnys energetikos sektoriuje	17
2. LIETUVOS GAMTINIŲ DUJŲ SEKTORIAUS PERTVARKYMO PRIEŽASTYS.....	19
2.1. Gamtinių dujų svarba Europos Sąjungos valstybėms narėms.....	22
2.2. ES III energetinio paketo priėmimo motyvai	30
2.2.1. ES dujų rinkos pertvarkymo motyvai ir ES santykiai su Rusija energetikos srityje	30
2.2.2. ES III energetinio paketo reikalavimai ir opcijos bei įgyvendinimo procesas	32
2.3. Lietuvos gamtinių dujų sektoriaus pertvarkymas.....	40
3. LIETUVOS ENERGETINĖ STRATEGIJA DUJŲ SRITYJE IR JOS ĮGYVENDINIMO PROCESAS.....	44
3.1. Suskystintų dujų terminalo projektas: privalumai ir trūkumai	44
3.2. Energetikos ištekliai, sudarantys alternatyvas gamtinių dujų importui iš Rusijos	50
3.2.1. Skalūninių dujų perspektyva	50
3.2.2. Branduolinės energetikos perspektyva.....	55
3.2.3. Atsinaujinančių energijos išteklių perspektyva	57
3.3. Interesų grupių veiksnys Lietuvos energetikoje.....	59
4. LIETUVOS DUJŲ SEKTORIAUS PERTVARKYMO ĮTAKOS ENERGETINIAM SAUGUMUI VERTINIMAS: EKSPERTINIO INTERVIU REZULTATAI.....	62
4.1. Ekspertinio interviu metodika	62
4.2. Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymo įtakos energetiniam saugumui perspektyvų vertinimas	63
IŠVADOS.....	69
REKOMENDACIJOS.....	73
LITERATŪRA IR ŠALTINIAI.....	74
SANTRAUKA.....	79
SUMMARY.....	81
PRIEDAI.....	83

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Struktūrinė energetikos sektoriaus schema.....	12
2 pav. Euro zonos 16 valstybių visų rūšių energetinių išteklių importo dinamika (tūkst. tonų).....	20
3 pav. Europos Sąjungos 27 narių elektros energijos importo dinamika (Giga vatai peval.).....	21
4 pav. Europos Sąjungos 27 narių ir didžiausių pasaulio valstybių energetinių išteklių importas 2008 metais (bilijonaisEurų).....	22
5 pav. Europos Sąjungos 27 narių visų rūšių energetinių išteklių importo dinamika (tūkst. Tonų).....	23
6 pav. Pagrindinės sąveikos dujų rinkoje	25
7 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importas iš viso (TJ).....	25
8 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importo apimtys iš skirtingų šalių 2007 metais (TJ)	26
9 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importo apimtys iš Rusijos, lyginant su visu importu (TJ).....	27
10 pav. Baltijos šalių priklausomybė nuo rusiškų dujų.....	28
11 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importo apimtys iš Norvegijos (TJ).....	29
12 pav. Gamtinių dujų importas ir vartojimas Lietuvoje 2013 m. (mln. m ³).....	41
13 pav. Lietuvos gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo sistemos	42
14 pav. SGD tiekimo grandinė	45
15 pav. SGD terminalo projekto grafikas	46
16 pav. Visuomenės nuomonė apie skalūninių dujų ekologiškumą ir gavybos ekonominę naudą..	51
17 pav. ES atsinaujinančiosios energijos vartojimo augimas pagal sektorius ir bendra šiai energijai tenkanti dalis.....	57

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Sektoriai, kuriuose veikia didžiausios pasaulio valstybės valdomos įmonės	14
2 lentelė. Su energetikos politika susijusios nuostatos ES sutartyse	33
3 lentelė. Strateginiai ES energetikos politikos dokumentai ir jų svarba Lietuvai.....	34
4 lentelė. SGD terminalo Lietuvoje privalumai ir trūkumai.....	49
5 lentelė. Lietuvos skalūninių dujų rinkos vertė ir tikėtinos išdo pajamos už išteklių mokestį (royalty) JAV doleriais	54
6 lentelė. Ekspertinio interviu dalyviai.....	64

IVADAS

Temos aktualumas ir problema. Pasaulio energetikos ištekliai nuolat senka. Tai sąlygoja šalių konkurenciją ir norą dominuoti bei daryti įtaką kitoms valstybėms, įtraukiant jas į energetinę priklausomybę. Valstybių energetinė nepriklausomybė įtakoja ne tik šalies vidinį bet ir išorinį politinį saugumą. Energetiškai priklausomos valstybės privalo ieškoti alternatyvių energijos šaltinių tiekėjų, nusileisti derantis dėl kainų, palaikyti stabilius politinius santykius.

Lietuva yra viena tų valstybių, kurios yra energetiškai priklausomos arba gali būti pavadinta „izoliuota “energetinė sala” Europos Sąjungoje, neturinti nei elektros, nei dujų jungčių su kitomis ES šalimis (išskyrus Latviją) bei didžiąja dalimi priklausoma nuo vienintelio išorinio energijos tiekėjo, t. y. Rusijos“ (Energetinio saugumo politika). Dėl šios priežasties Lietuva siekia integruotis į bendrą ES energetikos sistemą bei sumažinti Rusijos, kaip vienintelio energijos šaltinių tiekėjo įtaką, esamą priklausomybę. „Energetinių įkaitų“ vaidmenį taip pat rodo ir Ignalinos atominės elektrinės uždarymas. Dėl šios priežasties Lietuva privalo ieškoti kitų energijos šaltinių tiekėjų arba pati pasigaminti dalį reikiamos energijos. Taip pat svarbu paminėti, kad auga ir CO₂ išmetamų dujų kiekis dėl padidėjusių vartojimo poreikių. Visgi pažymėtina, kad didėjantis užterštumas, dėl didesnio naftos ir dujų naudojimo, prieštarauja Jungtinių Tautų ir Europos Sąjungos (toliau - ES) kovos su klimato kaita nuostatoms (Energetinio saugumo politika).

Visgi svarbu paminėti, kad Lietuva yra ne tik ES narė, bet ir individualius interesus turinti valstybė. Lietuva didžiosioms ES valstybėms narėms nepriklauso, todėl ne visada lengva įtvirtinti ir Lietuvos energetikos interesus, kuriant bendrą ES valstybių narių energetikos saugumo politiką. Taip pat pažymėtina, kad ES teikia paramą, kuria siekiama mažinti Lietuvos energetinę izoliaciją. Tai liudija ir didelę ES energetikos politikos įtaką Lietuvos energetikos vystymo, bendradarbiavimo su kitomis valstybėmis kryptims. Taigi svarbu aptarti ES įtaką Lietuvai energetiniu aspektu.

Pažymėtina, kad energetinis nepriklausomumas ir išsivadavimas iš vienintelio energijos šaltinių tiekėjo yra miglotas. Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje pateikiama dujų sektoriaus strategijos vizija yra užtikrinti diversifikuotą dujų tiekimą ir ilgalaikėje perspektyvoje sumažinti šio kuro naudojimą. Nors valstybė numato įgyvendinti įvairius energetinius projektus, plėtoja politinius santykius su kitais potencialiais energetikos išteklių tiekėjais, tačiau valstybės energetinio saugumo ateitis nėra aiški. Plėtojami strateginiai projektai, pavyzdžiui, SGD terminalo ar VAE statybos projektai, gali padidinti energetinį saugumą ir konkurencingumą. Taigi minėtos priežastys patvirtina magistrinio darbo temos aktualumą.

Temos iširtumas ir naujumas. Magistrinio darbo nagrinėjimo sritis yra gana plati ir apima keletą svarbių aspektų, tokių kaip esama Lietuvos energetinio saugumo situacija, Lietuvos energetinės nepriklausomybės perspektyvos, Lietuvos ir Europos Sąjungos energetinio saugumo politikos kryptys bei grėsmės kylančios Lietuvos energetiniam saugumui. Svarbu paminėti, kad Lietuvos energetinio saugumo padėtis nuolat kinta, nėra statiška, todėl magistrinio darbo naujumas pasireiškia per aktualią, naujausią, politologų, žurnalistų, valstybės tarnautojų nuomonių nagrinėjama tema analizę, aptariant svarbiausius šalies energetinio saugumo pokyčius ir perspektyvas. Magistrinis darbas išsiskiria gausiu literatūros šaltiniuose pateiktos informacijos apibendrinimu.

Dėl savo aktualumo ir plataus profilio nagrinėjama tema publikuota nemenka gausa mokslinių straipsnių, energetinio saugumo suprantamo kaip tiekimo saugumo ir nenutrūkstamumo klausimas nagrinėtas tokių autorių kaip Gonzalo Escribano France (2011), Prasanta K. Dey (2011), Amineh Mehdi, Crijs-Graus, Wina H.J (2014), kurie savo moksliniuose straipsniuose nagrinėja Europos Sąjungos energetikos strategiją ir jos galimybes sukurti vientisą energetinį koridorių, be kita ko energetikos sektoriaus vadybos ir administravimo perspektyvos, kurios keičia sektoriaus valdymą plačiai aprašomos tokių autorių kaip Subhes C. Battacharyya (2007). Tuo tarpu Lietuvai aktuales klausimus paliečia mažuma autorių, pvz.: dujų tiekimo saugumą Baltijos šalyse nagrinėjo Sachi Findlater, Pierre Noel (2010), savo straipsnyje pateikdami kiekvienos šalies galimybes atsilaikyti prieš tiekimo sutrikimus. Šia tema taip skelbta daug politologų nuomonių, priimta dokumentų nustatančių Lietuvos ir Europos Sąjungos energetinio saugumo politikos vystymo kryptis. Taigi magistriniame darbe naudotasi tokių autorių kaip A. Molio (2007), J. Gliebutės, M. Nagevičiaus (2012), R. Baumanio (2011), bei kitų autorių publikacijomis, remtasi įvairiais ES dokumentais bei ES ir Lietuvos institucijų publikacijomis. Vis dėlto pabrėžtina, kad mokslinėse publikacijose trūksta kompleksinio požiūrio į energetinį saugumą gamtinių dujų sektoriuje, kuris įvertintų tiek sektoriaus ypatumus, tiek galimas alternatyvas, kadangi dauguma autorių sutelkia dėmesį į atskirus tematikos apsektus.

Tyrimo objektas: Lietuvos dujų sektorius ir jo pertvarkymo procesas.

Tyrimo tikslas: Ištirti, kiek ekonomiškai efektyvi ir perspektyvi yra Lietuvos energetinė strategija dujų srityje.

Darbo uždaviniai:

- Formuojant teorinį darbo pagrindą, apžvelgti energetinio saugumo koncepciją ir atskleisti esminius naujosios viešosios vadybos teorijos principus;
- Apžvelgti ES energetinę situaciją (taip pat dujų srityje) ir išsiaiškinti pagrindines III energetinio paketo priėmimo priežastis bei jo realizavimo galimybes;

- Išanalizuoti Lietuvos energetinę situaciją, pagrindinį dėmesį skiriant nacionalinio gamtinių dujų sektoriaus pertvarkai ir konkrečiai SGD terminalo projektui;
- Įvertinti Lietuvos gamtinių dujų sektoriaus perspektyvas alternatyvių energetikos krypčių (projektų) kontekste;
- Aptarti interesų grupių įtaką Lietuvos energetikoje ir jų galimą vaidmenį šalies dujinio sektoriaus pertvarkymo procese;
- Ištyrus Lietuvos energetinę strategiją dujų srityje, pateikti rekomendacijas dėl galimų jos korekcijų.

Hipotezė: Lietuvos energetinė strategija dujų srityje yra politiškai pagrįsta, bet negarantuoja ekonominės naudos, kuri priklausys nuo įvairių kintamųjų dinamikos.

Metodai. Baigiamajame magistro darbe taikomi tokie tyrimo metodai: *literatūros analizės, dokumentų analizės, aprašomasis, lyginamasis ir loginis* metodas. Literatūros analizės metodas reikalingas susisteminti mokslininkų atliktus tyrimus siekiant apibrėžti ekonominių rodiklių grupes ir pačius rodiklius, charakterizuojančius šalies energetinį saugumą. Dokumentų analizės metodo pagalba studijuojama oficialiai deklaruojamos Lietuvos ir Europos Sąjungos energetinio saugumo politikos kryptys. Aprašomasis metodas buvo pasitelkiamas aprašant esamą energetinio saugumo situaciją naftos, dujų ir elektros sektoriuose, išskiriant esamas grėsmes Lietuvos energetiniam saugumui. Lyginamojo metodo pagalba analizuojamos politologų, žurnalistų, valstybės tarnautojų nuomonės dėl Lietuvos energetinio saugumo ir nepriklausomumo ateities. Loginis metodas padeda formuluoti išvadas ir apibendrinimus. Visų šių metodų visuma ir kompleksinis naudojimas leidžia įvairiapusiškai išanalizuoti temą, atskleisti tiriamą objektą ir įgyvendinti iškeltus tikslus.

Darbo apimtis: 81 puslapis.

Darbo struktūra: Magistrinį darbą sudaro įvadas, 4 pagrindiniai skyriai, poskyriai, išvados ir rekomendacijos, šaltinių ir literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis bei priedai. Darbe yra 17 paveikslų ir 6 lentelės.

Pirmoje dalyje nagrinėjama energetinio saugumo vieta tarp kitų sektorių, jo svarba visuomenei. Taip pat aptariami naujosios viešosios vadybos principai pertvarkant energetikos sektorių bei apžvelgiami interesų grupių aspektai, kurie yra neatsiejami nuo šiuolaikinio viešųjų sektorių valdymo.

Antroje dalyje plačiai nagrinėjama Europos Sąjungos priklausomybė nuo importuojamų energijos išteklių, iš kurių vienas iš svarbiausių, gamtinės dujos. Pateikiami skirtingų importuojamų, suvartojamų, ir kt. energijos rūšių grafikai. Aptariami trečiojo energetikos paketo priėmimo motyvai, galimybės ir reikalavimai, paskatinę šalis imtis pokyčių atskiriant veikas energetikos sektoriuje. Tai yra nagrinėjamos visos priežastys, dėl kurių Lietuvos dujų sektorius yra pertvarkomas.

Trečioje dalyje aptariama Lietuvos energetinė strategija dujų srityje. Apžvelgiamos galimos alternatyvos gamtinėms dujoms ir svarbūs infrastruktūriniai Lietuvos projektai. Aptariami suskystintų gamtinių dujų terminalo projekto privalumai ir trūkumai ir jo ekonominė nauda Lietuvos valstybei. Apžvelgiamos skalūnų dujų, branduolinės energetikos, atsinaujinančių šaltinių perspektyvos Lietuvoje juos plėtojant.

Ketvirtoje dalyje įvertinamas Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymo procesas ir jo įtaka energetiniam saugumui. Atliekamas ekspertų interviu, pateikiamos išvados. Patvirtinama darbe iškelta hipotezė.

1. ENERGETINIO SAUGUMO DUJŲ SEKTORIJE SVARBOS ANALIZĖ

Pirmiausia privalome pasirinkti tokią energetikos tyrimų bazę, kuri leistų aprėpti visumą, kadangi kalbame apie įvairius, sunkiai ekonomiškai įvertinamus aspektus. Remiamės faktinėmis, laiko patikrintomis metodinėmis priemonėmis, kurios leidžia išreikšti šalies energetikos visumą.

1) Energetika yra ta ūkio šaka, kurios „prekė“ – energija gali būti subendravardiklinta fiziniais vienetais, pvz., džauliais, kilovatvalandėmis, tonomis naftos ekvivalentu ir t. t.

2) Išsamiai energijos suvartojimo analizei naudojamas kuro ir energijos balansas, kuris apibūdina šalies vidinius kuro ir energijos išteklius, jų gamybą, importą, eksportą, atsargų pokytį, energijos išteklių suvartojimą elektros energijai ir šilumai gaminti, perdirbimui į kitą kurą, neenergetinėms reikmėms, transportavimo ir paskirstymo nuostolius ir sąnaudas pas galutinius vartotojus.

Tai yra praktinis, tarptautiniu mastu aprobuotas, įstatymine tvarka įteisintas statistinis šalies energetikos vertinimo metodas. Jo pagrindu galima gauti daug informacijos apie Lietuvos energetikos būklę ir palyginti su kitų šalių energetikos raidos vertinimais.

1.1. Energetinio saugumo vieta tarp kitų saugumo sektorių

Prieš pradėdant nagrinėti Europos Sąjungos ir Lietuvos išteklių priklausomybę nuo Rusijos, prasminga aptarti energetikos saugumo vietą bendrame saugumo kontekste. Kalbant apie saugumą, kiekviena šalis visų pirma rūpinasi nacionaliniu saugumu. A. Makštučio ir kt. teigimu, nacionalinis saugumas galėtų būti apibrėžiamas kaip valstybės sugebėjimas išsaugoti savo vientisumą, savarankiškai spręsti politinius, ekonominius, socialinius ir kitus klausimus, taip pat išlaikyti suverenitetą tarptautiniuose santykiuose¹. S. Greičius, B. Pranevičienė saugumo sąvoką sieja su saugumo objektu, taigi autoriaus nuomone, nacionalinio saugumo objektas yra valstybė². Toks

¹Makštutis A., Malovikas A., Vijeikis J. Types of national security and their interrelations with factors of social environment. Vadybos šiuolaikinės tendencijos. Vilnius. 2008. p.148.

http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/vadyba_makstutis.pdf#page=298 Žiūrėta: 2014 04 15

²Greičius S., Pranevičienė B. Challenges to lithuanian national security . Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka. Mokslinių straipsnių rinkinys. 2010 (4). p.32.

objekto apibrėžimas yra labai platus, taigi galėtume teigti, kad ir pati nacionalinio saugumo sąvoka yra plati, apimanti skirtingus saugumo sektorius.

Didėjantis energijos poreikis, didelė (tiek esama, tiek numatoma) iškastinio kuro dalis energijos sistemoje ir reikšminga geografinė angliavandenilių koncentracija stiprina energetinės nepriklausomybės problemas. Energetinis saugumas, kaip priemonė spręsti ankstesnes problemas ir iššūkius, virto vienu iš prioritetų ir pagrindinių tikslų, kartu su aplinkos ir dideliu poveikiu ekonomikai, susijusiu su energetika, energijos politika visame pasaulyje.³ K. Nagy nurodo, kad energetinio saugumo koncepcija visų pirma turėtų būti analizuojama makro lygio saugumo kontekste. Kertinis tokiu atveju tampa ekonominis saugumas. Karinis saugumas ir politinis saugumas taip pat atsiranda kaip nepriklausomos kategorijos pirmą kartą, prie jų priskiriama informacijos saugumo koncepcija.⁴ Taigi, išaiškėja, kad energetinio saugumo koncepcija yra daugialypė ir gali būti analizuojama iš įvairių perspektyvų. Energetinis saugumas yra ekonomikos gebėjimas užtikrinti energijos tiekimo prieinamumą tvariu būdu ir laiku, energijos kainoms esant tokiame lygyje, kad nebūtų neigiamai paveiktas ekonomikos efektyvumas.⁵

Anot T. Janeliūno, sektorių skaidymas grindžiamas analitiniais tikslais - toks metodas padeda išskaidyti visumą ir pasirinkti tam tikrus, specifinius sąveikos modelius⁶. Taigi saugumo sektorių skaidymas taip pat padeda išskaidyti visumą ir sutelkti dėmesį į tam tikras specifines sritis. T. Janeliūnas saugumo sektorius skiria, atsižvelgiant į jų sukuriamus santykius. Pasak autoriaus, karinis saugumo sektorius apimtų galios ir prievartos santykius; politinis sektorius - valdžios, valdymo statuso ir pripažinimo santykius; ekonominis sektorius - prekybos, produkcijos ir finansų santykius; socialinis sektorius - kolektyvinės tapatybės santykius; aplinkos apsaugos sektorius - santykius tarp žmogaus veiklos ir planetos biosferos⁷. Nors autorius nemini energetikos sektoriaus, kaip atskiros srities, vis dėlto galėtume teigti kad jis glaudžiai susijęs su ekonomika ir pramone.

Su energetikos sektoriaus svarba ekonomikoje sutiktų ir D. Štreimikienė. Autorės teigimu, energijos tiekimo patikimumą, arba energetinį saugumą, apibrėžia kaip galimybę naudotis energija įvairiomis jos formomis bet kuriuo metu ir pakankamais kiekiais bei priimtinomis kainomis. Pasak autorės, energetinis saugumas vaidina lemiamą vaidmenį žmonijos plėtroje, nes netolygus organinio kuro, kuriuo paremta daugelio šalių energetikos sistema, pasiskirstymas pasaulyje lemia atskirų

https://193.219.57.176/kpf_dokumentai/fakultetas/Leidiniai/visuomenes_saugumas_ir_viesoji%20tvarka_4.pdf#page=94 Žiūrėta: 2014 04 15

³Labandeira X., Manzano B. Some economic aspects of energy security.

<http://www.eforenergy.org/docpublicaciones/documentos-de-trabajo/WP092012.pdf> Žiūrėta: 2014-05-12

⁴Nagy K. The concept of energy security in the light of global security. Prime Minister's Office, Republic of Hungary

⁵Selavakkumaran S., Limmeechokchai B. Assesment of energy security and co-benefits of low-carbon society scenarios in Thailand. Suranaree J. Sei. Technol, 2012, 19(2), p. 62

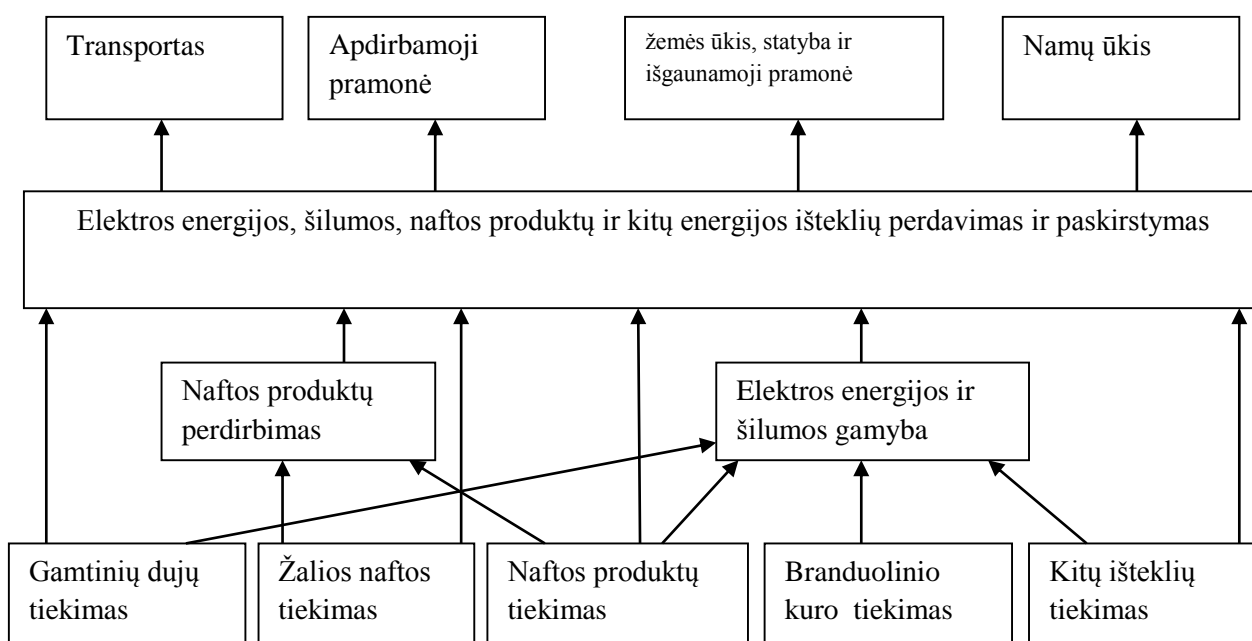
⁶Janeliūnas T. Saugumo studijos – grįžimas prie objektyvistinio analizės modelio. Politologija. 2004. p. 51.

http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/2004-2_34/str2.pdf Žiūrėta: 2014 04 15

⁷Ten pat.

šalių galimybes vystyti savo ekonomiką bei užtikrinti gyventojų gerovę⁸. Remiantis autorės apibrėžimu, galėtume teigti, kad energetikos sektorius svarbus kiekvienos šalies ekonomikoje. Nuo energijos išteklių prieinamumo, kainų ir tiekimo užtikrinimo priklauso tiek pramonės, tiek transporto ar net namų ūkių gerovė.

Anot I. Konstantinavičiūtės, V. Miškinio grafinis energetikos sektoriaus tinklas turi atspindėti visus šalies ar regiono energijos srautus⁹. Apibendrinta energetikos tinklo schema pateikta 1 paveiksle.

1 pav. Struktūrinė energetikos sektoriaus schema

Šaltinis: Konstantinavičiūtė I., Miškinis V. (2002). Energetika. Nr. 2.

Prieiga per internetą: <http://www.elibrary.lt/resursai/LMA/Energetika/E-23.pdf>

Struktūrinė energetikos sektoriaus schema apima tiek gamtinių dujų, tiek naftos žaliavų ir produktų, branduolinio kuro ir kitų išteklių tiekimą. Visi šie ištekliai yra perdirbami ir paskirstomi tam tikroms pramonės sritims. Taigi ši schema ne tik atspindi energetikos sektoriaus struktūrą, bet ir pagrindžia energetinių išteklių poreikį bei energetinių santykių būtinybę. Pramonės vystymui reikalingi įvairūs energetiniai ištekliai, vis dėlto ne kiekviena šalis ar regionas jų turi pakankamai, todėl trūkstami ištekliai yra importuojami.

⁸Štreimikienė D. Tvari energijos plėtra. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr.1(19). 2002. p. 22. <http://apini.ktu.edu/lt/Zurnalas/Straipsniai/19/03-Streimikiene-%20taisytas.pdf> Žiūrėta: 2014 04 15

⁹Konstantinavičiūtė I., Miškinis V. Atmosferos taršos energetikos sektoriuje imitacinis modeliavimas. Energetika. Nr. 2. 2002. p. 24. <http://www.elibrary.lt/resursai/LMA/Energetika/E-23.pdf> Žiūrėta: 2014 04 15

Daugelis valstybių negali visiškai savarankiškai apsirūpinti reikalingais energetiniais ištekliais. Kadangi energetiniai ištekliai ypač svarbūs kiekvienos šalies ekonominiam vystymuisi, natūralu, kad jie yra importuojami taip sukuriant energetinę priklausomybę nuo išteklių tiekėjų. Č. Stankevičiaus teigimu, pagrindiniai gamtinių dujų ir naftos ištekliai glūdi probleminiuose regionuose ir probleminėse valstybėse. Autorius pažymi, kad 60 procentų pasaulio dujų atsargų yra dviejose valstybėse – Rusijoje ir Irane. 60 procentų pasaulio naftos atsargų yra Vidurio Rytų regione¹⁰. Taigi galima teigti, jog minėtos šalys galėtų būti laikomos pagrindinėmis energetinių išteklių eksportuotojos, tuo tarpu kitoms šalims energetinių išteklių importas yra neišvengiama būtinybė.

Kaip jau buvo minėta, nuo energijos išteklių prieinamumo, kainų ir tiekimo užtikrinimo priklauso kiekvienos šalies gerovė. Pasak Č. Stankevičiaus, smarkiai didėjančios energijos išteklių – ypač naftos ir dujų – kainos bei pasikartojantys tiekimo sutrikimai sukelia ne tik ekonominius ir socialinius, bet ir politinius padarinius. Autorius pažymi, kad energijos išteklius importuojančios šalys energetinį saugumą suvokia kaip svarbų nacionalinio saugumo dėmenį. Kiekvienas energijos išteklių tiekimo sutrikimas, šantažas ar tiekimo blokavimas gali sukelti tarptautinę krizę, tapti rimtų tarptautinių konfliktų priežastimi¹¹. Taigi galima teigti, kad energetinis saugumas svarbus ne tik ekonominiame sektoriuje. Jis gali būti suvokiamas ir kaip tam tikras valstybių politinių tarpusavio santykių atspindys.

D. Štreimikienė skiria tokias pagrindines energetinio saugumo gerinimo priemones:

- Siekti sumažinti priklausomybę nuo importo, didinant galutinės energijos suvartojimo efektyvumą bei užtikrinant geresnę vietinių išteklių naudojimą;
- Diversifikuoti energijos tiekimą pagal tiekėjus ir energijos formas;
- Didinti politinį stabilumą, pasitelkus tarptautinį bendradarbiavimą bei ilgalaikius susitarimus tarp šalių, importuotojus bei eksportuotojus;
- Užtikrinti technologijų perdavimą į besivystančias šalis – sudaryti joms galimybes plėsti savo vietinių energijos išteklių gamybą bei didinti energijos efektyvumą;
- Didinti nacionalinius ir regioninius strateginius naftos ir jos produktų rezervus, gausinant investicijas į pažangias gavybos technologijas¹².

¹⁰Stankevičius Č. Nacionalinio saugumo aspektai Lietuvos energetikos strategijoje. Vadybos šiuolaikinės tendencijos. Vilnius.2008. p.298. http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/vadyba_makstutis.pdf#page=298 Žiūrėta: 2014 04 15

¹¹Stankevičius Č. Nacionalinio saugumo aspektai Lietuvos energetikos strategijoje. Vadybos šiuolaikinės tendencijos. Vilnius.2008. p.298. http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/vadyba_makstutis.pdf#page=298 Žiūrėta: 2014 04 15

¹²Štreimikytė D. (2002). Tvari energijos plėtra. Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr.1(19).2002. p.22. <http://apini.ktu.edu/lt/Zurnalas/Straipsniai/19/03-Streimikiene-%20taisytas.pdf> Žiūrėta: 2014 04 15

Atsižvelgiant į išskirtas energetinio saugumo gerinimo priemones, įteigtina, kad politiniai santykiai yra ypač reikšmingi energetinio saugumo užtikrinimui, nes nuo tarpusavio santykių su energetinių išteklių tiekėjais, didžia dalimi priklauso ir išteklių kainos, tiekimo nenutrūkstamumas ir panašiai. Laikina kompensuoti energetinių išteklių tiekimo nutrūkimą padeda ir iš anksto sudaryti tam tikri rezervai. Taip pat reikšminga diversifikuoti tiekėjus ir energijos formas, taip sumažinant galimą riziką. Kaip vienas iš energetinio saugumo užtikrinimo veiksnių minimas priklausomybės nuo importo mažinimas, bei energijos suvartojimo efektyvumo didinimas. Kaip jau buvo minėta, daugelis valstybių nepasižymi pakankamais energetiniais ištekliais, taigi turi tuos išteklius importuoti, o tai didina priklausomybę nuo išteklių tiekėjų.

1.2. Naujosios viešosios vadybos principų taikymas pertvarkant Lietuvos dujų sektorių

Energetikos sektorius yra glaudžiai susijęs su valstybės ir privataus sektoriaus sąveika, o jo veikimas ir saugumas daugelyje pasaulio valstybių priklauso nuo valdžios priimamų sprendimų, įgyvendinamų reformų. Tokia situacija susiklostė dėl to, kad energetinių išteklių paskirstymas pasaulyje atspindi valstybių bendradarbiavimo ir sutarimo perspektyvą, be to, siekiant užtikrinti tinkamą ir pakankamą vartotojų poreikių patenkinimą, būtinas yra valstybės kaip išteklių perskirstytojo įsikišimas. Šią poziciją patvirtina taip pat duomenys apie sektorius, kuriuose veikia didžiausios pasaulio valstybės valdomos įmonės (1 lent.).

1 lentelė. Sektoriai, kuriuose veikia didžiausios pasaulio valstybės valdomos įmonės¹³

Pagal įmonių skaičių	Pagal valdomo turto dydį
1. Energetika	1. Energetika
2. Transportas	2. Nafta ir dujos
3. Telekomunikacijos	3. Gamyba
4. Gamyba	4. Telekomunikacijos
5. Nafta ir dujos	5. Transportas

¹³Jurkonis L. Valstybės valdomų įmonių valdymo kontrolės ir autonomijos poveikis veiklos efektyvumui. Politologija, 2012, 2 (66), p. 10

Tiek pagal įmonių skaičių, tiek pagal valdomo turto dydį energetikos sektoriuje yra daugiausia valstybės valdomų įmonių, todėl šiame sektoriuje ypač aktualus tampa viešojo valdymo paradigmų taikymas. Dabartinės viešojo administravimo tendencijos rodo, kad geras valdymas yra toks, kuriam būdinga platesnis piliečių dalyvavimas, pliuralizmas, subsidiarumas, skaidrumas, atsiskaitomybė, nešališkumas, prieinamumas, bendradarbiavimas ir efektyvumas.¹⁴ Pažymėtina, kad įvairiose valstybėse, keičiantis pasaulio sąrangai, vystantis globalizacijos procesams buvo vykdomos įvairios viešojo administravimo reformos, kurias skatino naujosios viešosios vadybos idėjos. Reformos ypač aktualios buvo energetikos srityje dėl pasikeitusių valstybių santykių, ypač Europoje daugeliui valstybių atgavus nepriklausomybę ir pasikeitus jų santykiams su kitomis pasaulio šalimis. Naujoji viešoji vadyba gali būti apibūdinta tokiais pagrindiniais elementais:

- Viešojo administravimo sistemos dalių koncentracija prie specifinės misijos;
- Institucijų organizacinės struktūros kitimas iš griežtai hierarchinės (vertikalios) į horizontalią, minimaliai hierarchizuotą struktūrą;
- Tikslų ir rezultatų derinimas;
- Profesionalios, visuomenės poreikius atitinkančios valstybės tarnybos.¹⁵

Naujajai viešajai vadybai būdingi tokie vadybos principai:

1. Vadybininkų lankstumas atsiliepiant į nacionalinės ir globalinės aplinkos pokyčius;
2. Įgaliojimas vykdyti efektyvesnę, verslininkišką, į rezultatus orientuotą vadybą, įskaitant ir nuostatą „prižiūrėti, o ne irkluoti“;
3. Nauji atskaitomybės mechanizmai, sudarantys prielaidas inovacijoms ir teikiantys pirmenybę rezultatams, o ne procesams;
4. Verslo principų taikymas viešuosiuose reikaluose, įskaitant ir sutartimis grindžiamą funkcijų perdavimą išorinėms organizacijoms;
5. Profesinės etikos viešajame sektoriuje skatinimas;
6. Vadyba siekiant rezultatų ir finansavimas atsižvelgiant į tuos rezultatus.¹⁶

A. Stasiukynas pateikia C. Hood (1991) suformuluotus naujosios viešosios vadybos principus ir remdamasis Lietuvos energetikos sektoriaus pavyzdžiu, atskleidžia šių principų pritaikomumo galimybes energetikos sektoriuje. Visų pirma energetikos sektoriuje, remiantis naujosios viešosios vadybos privatizavimo principu, turi būti restruktūrizuojamos ir išskaidomos stambios

¹⁴Domarkas V. Naujųjų viešojo administravimo raidos tendencijų kritinė analizė. Naujoji viešoji vadyba, Kaunas: Technologija, 2007. P. 18

¹⁵Raipa A. „Naujoji viešoji vadyba“ efektyvumo metodologijoje. Naujoji viešoji vadyba, Kaunas: Technologija, 2007. P. 30

¹⁶Arimavičiūtė M. Naujosios viešosios vadybos principų taikymas kaimiškose savivaldybėse. Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos, 2009, 3(16), p. 39

organizacijos, tokiu būdu ne tik didinant jų veiklos efektyvumą, tačiau taip pat konkurencingumą rinkoje. Kiti svarbūs naujosios viešosios vadybos principai, taikyti energetikos sektoriuje – tai nepagrindinės veiklos atskyrimas, parėjimas prie paslaugų pirkimo sutartiniais pagrindais, privataus kapitalo įsiliejimas, taip pat svarbus aspektas yra piliečių dalyvavimas viešajame valdyme, t. y. visuomenės atstovų įtraukimas į viešojo intereso tenkinimui svarbius bendrovių valdymo organus.¹⁷

H. Eakin et al, kalbėdamas apie naujosios viešosios vadybos principų taikymą energetinio saugumo srityje, pateikia Norvegijos pavyzdį, kurioje viešojo sektoriaus administravimo ir valdymo pertvarkymas prasidėjo 1990-aisiais. Visų pirma į šiuos pokyčius buvo įtrauktas energetikos sektorius, toliau reformos buvo plėtojamos telekomunikacijų ir pašto paslaugų sektoriuose. Pagrindiniai pakeitimai buvo tokie: viešųjų monopolijų pakeitimas į konkurencingas rinkas, viešųjų institucijų skatinimas parduoti aptarnavimą ir tiekimą, efektyvumo ir kokybės rodiklių apibrėžimas, sudėtinių dalių kaip „klientų“ apsvaistymas.¹⁸ M. C. Thurber et al, analizuojantys Norvegijos naftos sektoriaus reformas, išskiria tokius pagrindinius naujosios viešosios vadybos principų taikymo aspektą – funkcijų atskyrimą tokiems vienetams:

1. Komercinis vienetas rūpinasi energijos išteklių išgavimo operacijomis plačiąja prasme;
2. Politikos formavimo institucija, kuri dirba su valstybės politine lyderyste, nustatydamą tikslus sektoriui, ruošia planus šitiems tikslams pasiekti ir prižiūri licencijavimo procesą;
3. Reguliavimo ir priežiūros institucija, kuri kaupia duomenis apie viso sektoriaus veiklą, surenka mokesčius iš operatorių, konsultuoja politikos formavimo instituciją dėl techninių dalykų ir pan.¹⁹

Taigi, reformomis, kuriomis siekiama įvesti energijos politiką, teisės aktus, reglamentus ir institucijas, siekiama nesukaustytų valstybės valdomų vienetų monopolijų ir teikiama galimybė privatiems subjektams dalyvauti konkurencinėje rinkoje. Taigi, reformas, pagrįstas naujosios viešosios vadybos principų įgyvendinimu, sudarė tiek didelės, tiek mažos apimties reformų priemonės.²⁰ Aukšto lygio reformos sutelktos į konkurencijos įvedimą energijos tiekimo didmeninės ir mažmeninės prekybos segmentuose, rinkos senbuvų horizontalus atskyrimas sukuriant perspektyvas konkurentams, nepriklausomų reguliavimo institucijų sukūrimas ir dažnai (bet ne visada) privatizavimas. Reformos lėmė skirtingų energijos tiekimo segmentų korporatizaciją.

¹⁷Stasiukynas A. Naujosios viešosios vadybos principų taikymo problemos reformuojant Lietuvos energetikos sektoriaus valdymą. Jaunųjų mokslininkų darbai, 2010, Nr. 1 (26), p. 136-141.

¹⁸Eakin H., Eriksen S., Eikeland P., Oyen C. Public Sector Reform and Governance for Adaptation: Implications of New Public Management for Adaptive Capacity in Mexico and Norway. Environment mangament, 2011, 47(3), p. 338-351. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3056008/> Žiūrėta 2014-09-10

¹⁹Thurber M. C., Hults D. R., Heller P. Exporting the “Norwegian Model”: The effect of administrative design on oil sector performance. Energy policy, 2011. http://iis-db.stanford.edu/pubs/23264/Thurber_Hults_Heller_Norwegian_Model_Energy_Policy_2011.pdf Žiūrėta 2014-10-23

²⁰Jamasb T., Nepal R. Timilsina G., Toman M. Energy Sector Reform, Economic Efficiency and Poverty Reduction. <http://www.uq.edu.au/economics/abstract/529.pdf> Žiūrėta 2014-10-23

Reformos taip pat palengvino vertikalų natūralios monopolijos ir vertikaliai integruotų energetikos sektoriaus konkurencingų segmentų, kurie priklausė monopolijai ir buvo valdomi prieš reformas valstybių vyriausybių, atskyrimą. Buvo manoma, kad šių skirtingų energijos tiekimo grandinės veiklų vertikalus atkyrimas padės apsaugoti nuo kryžminio subsidijavimo tarp konkurencingų įmonių ir reguliuojamų energijos tiekimo verslų, taip pat nuo diskriminacinės veiklos, pavyzdžiui, priėjimo prie tinklų draudimo. Vertikalaus atkyrimo lygis gali skirtis pagal funkcinio atskyrimo pobūdį, apskaitos atkyrimą, teisinį atskyrimą ir nuosavybės atskyrimą.²¹

Valstybės pagrindinė strateginė funkcija yra užtikrinti efektyviai funkcionuojančią rinkos ekonomiką, o jos įgyvendinimą lemiantis veiksnys yra valdymo efektyvumas. Valstybės vykdoma ekonominė politika turi būti efektyvi.²² Šis aspektas yra labai svarbus kalbant apie energetikos sektorių, kuriame valstybė vaidina labai svarbų vaidmenį ne tik kaip įstatymų leideja, tačiau taip pat vartotojų apsaugos srityje, užsienio politikos formavimo srityje ir pan.

Tačiau nors naujosios viešosios vadybos reformos turėjo paskatinti viešojo sektoriaus organizacijas dirbti efektyviau ir produktyviau, tai yra būti arčiau verslo, deja tokia praktika neigiamai atsiliepė Lietuvos atveju. Privatizuotos viešosios įmonės buvo tikima kad paskatins investicijas ir ekonomikos augimą, tačiau taip tik buvo sukurta galimybė susikurti monopolijoms, lobistams, kurie diktavo sąlygas ir manipuliavo kainomis. Paradoksas, tačiau decentralizacija veda link galios centralizacijos, galio sutelkimo (Courpasson 2000, p.156-7)

1.3. Interesų grupių veiksnys energetikos sektoriuje

Nors pirmųjų Lietuvos nepriklausomybės dienų vienas iš pagrindinių ir kasdienių klausimų yra Lietuvos energetinis saugumas ir energetinė nepriklausomybė, šie klausimai tebėra aktualūs Lietuvos Prezidentams, Vyriausybių ir Seimų nariams, kiekvienam Lietuvos gyventojui.²³ Energetikos sektorius pasižymi įvairiomis interesų grupėmis, kadangi ši sritis yra glaudžiai susijusi su politine ir teisine aplinka, namų ūkiais ir verslu. Mokslinėje literatūroje interesų grupių sąvoka yra traktuojama įvairiai, pavyzdžiui, R. Lazutka nurodo, kad interesas gali reikšti materialinį ir ekonominį interesą, kiekvienam individui ar grupei racionali būdu mėginant maksimizuoti materialines naudas, iš kitos pusės tai gali reikšti veiklą, kuria siekiama tam tikro tikslo.²⁴ Dėl šios

²¹Jamasb T., Nepal R. Timilsina G., Toman M. Energy Sector Reform, Economic Efficiency and Poverty Reduction. <http://www.uq.edu.au/economics/abstract/529.pdf> Žiūrėta 2014-10-23

²²Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominės politikos teoriniai ir praktiniai metodologiniai aspektai „naujosios viešosios vadybos“ kontekste. Naujoji viešoji vadyba, Kaunas: Technologija, 2007. P. 333

²³Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2011-2012. <http://estc.lt/wp-content/uploads/2013/12/Lietuvos-energetinis-saugumas-2011-2012.pdf>

²⁴http://www.3sektorius.lt/docs/Socialinespartnerystespletojimas_Tyrimoataskaita_2013-05-06_12:11:22.pdf

priežasties, kalbant apie interesų grupes, galima nagrinėti įvairias tiesiogiai ir netiesiogiai tam tikram reiškiniui, dalykui spaudimą darančius individus ar jų grupes.

Energetikos politiką formuoja įvairūs dalyviai – energetikos ekspertai, galios grupės, visuomenei atstovaujančios NVO, verslininkai ir kitos suinteresuotos grupės, todėl energetinis saugumas apibūdinamas su energetikos politika susijusių grėsmių suvokimu. Energetinio saugumo visuomenės interesas atstovaujamoje demokratijoje reiškiamas per politikus, deleguotus į galios struktūras, jų grupes, NVO bei kitus energetikos politikos dalyvius, kurie prisiima atsakomybę jį formuoti ir apginti.²⁵ Pagrindinėms suinteresuotoms grupėms energetikos srityje priskiriami energijos vartotojai bei jų atstovai, energijos gamintojai, tiekėjai ir kiti energetikos sistemos atstovai ir valdžios institucijos, atsakingos už viešosios politikos formavimą ir įgyvendinimą.²⁶ V. Leonavičius ir D. Genys išvardina interesų grupes per energetinės sistemos rizikų socialinio dėmens aspektų prizmę:

- energetinės sistemos rizikas visuomet sukuria organizacijos ir institucijos, iš kurių tikimasi, kad būtent jos valdys ir kontroliuos rizikingas veiklas (pvz., pelno ir aplinkosaugos priešprieša energetikos versle);
- dauguma energetinės sistemos rizikų yra tiesioginė socialinių santykių ir procesų kokybės išraiška (pvz., politinių partijų, socialinių grupių skirtingi interesai, susiję su energetine sistema);
- pradinės energetinės sistemos rizikos, ypač technologinės, kyla dėl to, kad yra socialiai priklausomos nuo institutų ir veikėjų, kurių veikla gali būti susvetimėjusi, sunkiai suprantama ir menkai žinoma visuomenės daugumai, o pastarąją įvairios rizikos veikia tiesiogiai (pvz., atominės energijos plėtra Lietuvoje yra ypač politizuota, o jos įvairaus pobūdžio rizika menkai suvokiama visuomenės daugumai).²⁷

Literatūroje, tiriančioje viešosios politikos formavimo procesą, kuriame esminiais veikėjais paprastai laikomi valstybės politikai, administracija, verslo atstovai, įvairios interesų grupės, dėmesys vis daugiau telkiamas ne į individualias dalyvių charakteristikas, bet į veikėjų sąveiką, atsirandančią jiems dalyvaujant įvairių tipų politikos tinkluose.²⁸ Energijos vartotojų ir jų atstovų pagrindinius interesus galima apibrėžti taip: priimtina kaina ir energijos nenutrūkstamas tiekimas. Vis daugiau dėmesio mokslinėje literatūroje susilaukia visuomenės dalyvavimo įvairiose valstybės iniciatyvose ar veiklos srityse aspektai. Visuomenės dalyvavimą galima apibrėžti kaip procesą,

²⁵Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2012-2013. <http://estic.lt/wp-content/uploads/2014/01/Lietuvos-energetinis-saugumas-2012%E2%80%932013-el.leidinys.pdf>, p. 36

²⁶Stasiukynas A. Visuomenės dalyvavimas Lietuvos elektros energetikos sektoriaus valdyme. Viešoji politika ir administravimas, 2010, Nr. 32, p. 106

²⁷Leonavičius V., Genys D. Energetinio saugumo sociologija ir rizikos visuomenė. Filosofija. Sociologija, 2011, T. 22, Nr. 4, p. 397

²⁸http://www.3sektorius.lt/docs/Socialinespartnerystespletojimas_Tyrimoataskaita_2013-05-06_12:11:22.pdf

kurio metu piliečiai, oficialiai neišrinkti arba nepaskirti priimti sprendimus, kartu su oficialiais asmenimis dalyvauja sudarant darbotvarkę ir/ar priimant sprendimus, susijusius su aktualiais klausimais ar viešąja politika, kuri turi įtakos jų interesams.²⁹ Pažymėtina, kad Lietuva yra Europos Sąjungos valstybė narė, kas lemia jos įsipareigojimus prisidėti prie Europos Sąjungos įvairių energetikos sričių politikos įgyvendinimo.

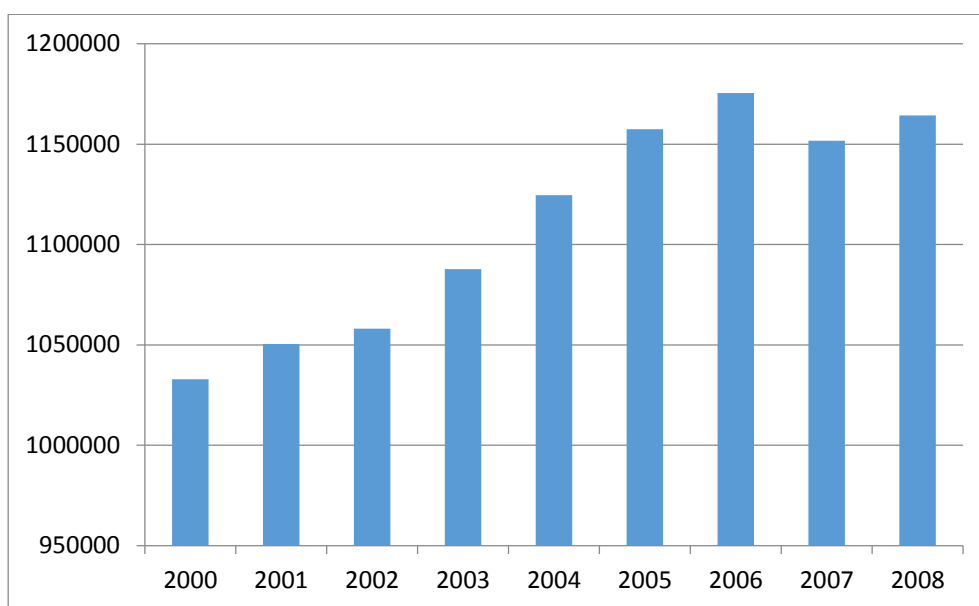
2. LIETUVOS GAMTINIŲ DUJŲ SEKTORIAUS PERTVARKYMO PRIEŽASTYS

Pasak G. Česnako, energetinio saugumo sistemoje valstybės gali būti suskirstytos į tris pagrindines grupes pagal tenkančius vaidmenis: valstybes tiekėjas, valstybes vartotojas ir tranzito valstybes. Visos valstybės susijusios tiesioginiais tarpusavio ryšiais. Natūralu, kad energetinių išteklių tiekėjos diktuoja sąlygas valstybėms vartotojoms, tuo tarpu vartotojos konkuruoja tarpusavyje, siekdamos užsitikrinti palankesnes tiekimo sąlygas. Pasak autoriaus, tranzito valstybės yra labiausiai pažeidžiamos iš visų trijų grupių: jų veiksmus riboja valstybės tiekėjos ir vartotojos. Tranzito valstybėse susiduria tiekėjų ir vartotojų interesai. Tranzito valstybių įtaka energetinio saugumo ryšiuose – tik dalinė, tuo tarpu išteklių tiekėjos turi didžiausią galią energetinėje rinkoje³⁰.

Europos Sąjungos 27 narių visų energetinių išteklių importo dinamika patvirtina jog Europos Sąjungos šalys pasižymi didele priklausomybe nuo energetinių išteklių importo. Svarbu paminėti, kad nuo 2000 energetinių išteklių importas į Europos Sąjungos valstybes beveik nuolat augo. Tokią tendenciją galėtume sieti su ekonominiu vystymusi ir didėjančiu energetikos išteklių poreikiu. Vis dėlto energetinių išteklių importo augimas liudija ir didėjančią priklausomybę nuo išteklių tiekėjų. Panašios tendencijos stebimos ir Euro zonos valstybių energetinių išteklių importe (žiūrėti 2 paveikslą).

²⁹Stasiukynas A. Visuomenės dalyvavimas Lietuvos elektros energetikos sektoriaus valdyme. Viešoji politika ir administravimas, 2010, Nr. 32, p. 105

³⁰Česnakas G. (2010). Energetinio saugumo sistemos konstravimas: lygmenys, elementai, ir jų ryšių analizė. 2010. p.81. http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2009~ISSN_2029-0225.V_6.PG_59-88/DS.002.0.01.ARTIC Žiūrėta: 2014 04 15

2 pav. Euro zonos 16 valstybių visų rūšių energetinių išteklių importo dinamika (tūkst. tonų)
 „Eurostat“ duomenys <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

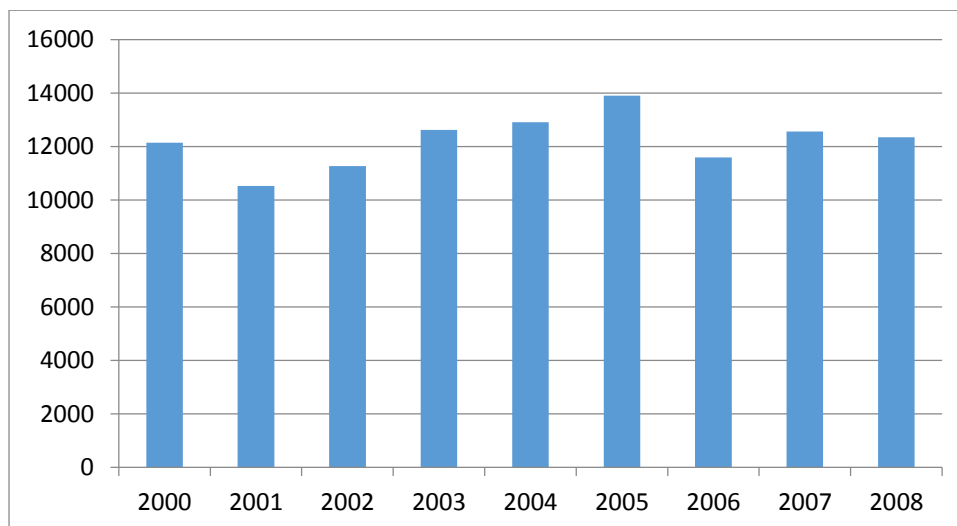
Euro zonos valstybių energetinių išteklių importo dinamika taip pat rodo priklausomybės nuo išteklių importo didėjimą. Per visą analizuojamą laikotarpį visų rūšių energetinių išteklių importas į Euro zonos valstybes išaugo 131426 tūkstančiais tonų. Nuo 2000 iki 2006 metų importo apimtys nuosekliai didėjo, tuo tarpu 2007 metais nežymiai sumažėjo.

Atsižvelgiant pateiktus statistinius duomenis galima teigti, kad energetinė priklausomybė tiek Europos Sąjungos šalyse, tiek Euro zonos valstybėse yra pakankamai didelė, taigi natūralu, jog reikia ieškoti būdų šiai priklausomybei mažinti. Anot Č. Stankevičiaus, priimtose pagrindinės Europos Sąjungos energetinio saugumo didinimo strateginės kryptys, tokios kaip alternatyvių naftos ir dujų tiekimo srautų užsitikrinimas, bendros energijos rinkos kūrimas, energijos efektyvumo didinimas ir atsinaujinančių šaltinių energetikos plėtra³¹. Atsižvelgiant į šias kryptis, galima sakyti, kad Europos Sąjunga suvokia energetinės priklausomybės didėjimo problemą ir deda pastangas šiai priklausomybei sumažinti.

Viena iš Europos Sąjungos energetinio saugumo didinimo sričių – atsinaujinančių šaltinių išteklių energetikos plėtra. Prie tokių šaltinių galima priskirti saulės ar vėjo energijos panaudojimą elektros gamyboje, leidžiantį sumažinti elektros energijos importo poreikį. 2010 m. atsinaujinančių energijos išteklių dalis ES mastu buvo 12,7 proc., kas viršijo nustatytą 2010 m. planą – 10,7 proc. Privalomuosiuose nacionaliniuose atsinaujinančiosios energijos tiksluose numatyta, kad iki 2020 m.

³¹Stankevičius Č. (2008). Nacionalinio saugumo aspektai Lietuvos energetikos strategijoje. Vadybos šiuolaikinės tendencijos. Vilnius.2008. p. 301. http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/vadyba_makstutis.pdf#page=298 Žiūrėta: 2014 04 15

atsinaujinančių išteklių energijos dalis galutiniame energijos naudojime padidėtų iki 20 %, o atsinaujinančių išteklių energijos dalis transporto sektoriuje iki 10 %.³² Elektros energijos importo dinamika pateikta 3 paveiksle.

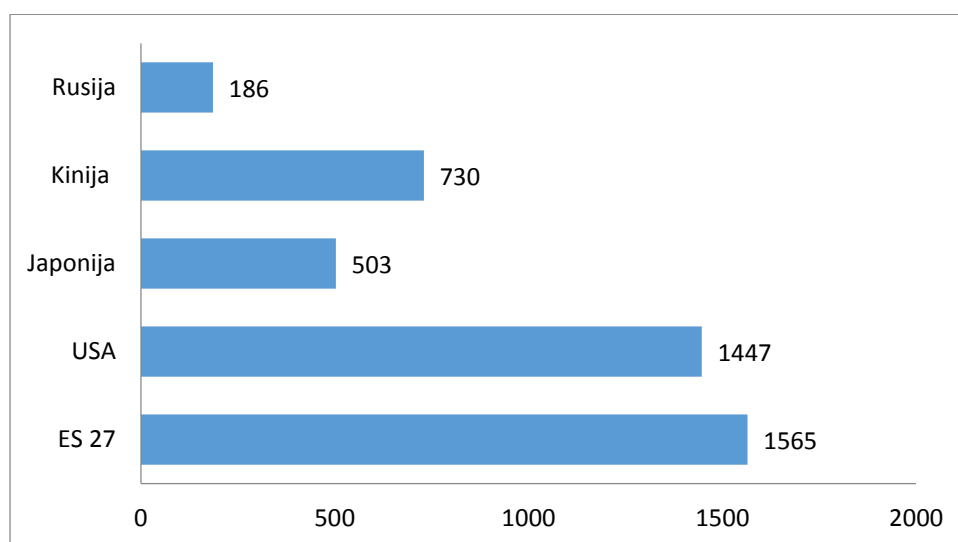
3 pav. Europos Sąjungos 27 narių elektros energijos importo dinamika (Giga vatai per val.)

„Eurostat“ duomenys <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

Europos Sąjungos narių elektros energijos importo dinamika rodo, kad šio energetinio išteklių importo apimtys nežymiai svyravo per analizuojamą laikotarpį. Daugiausiai elektros energijos importuota 2005 metais. Tuo tarpu 2006 metais elektros energijos importo kiekis sumažintas ir tik nežymiai kito iki 2008 metų. Tokius rezultatus galėtume sieti didėjančiu saulės ar vėjo jėgainių populiarėjimu ir Europos Sąjungos pastangomis mažinti energetinę priklausomybę.

Siekiant įvertinti Europos Sąjungos energetinę priklausomybę, prasminga palyginti energetinių išteklių importo apimtis su didžiausiomis pasaulio valstybėmis (žiūrėti 4 paveikslą).

³²Atsinaujinančių išteklių energijos vartojimo pažangos ataskaita. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0175&from=EN> Žiūrėta 2014-10-23

4 pav. Europos Sąjungos 27 narių ir didžiausių pasaulio valstybių energetinių išteklių importas 2008 metais (bilijonais Eurų)

Europos Komisijos duomenys

http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/doc/2010_energy_transport_figures.pdf

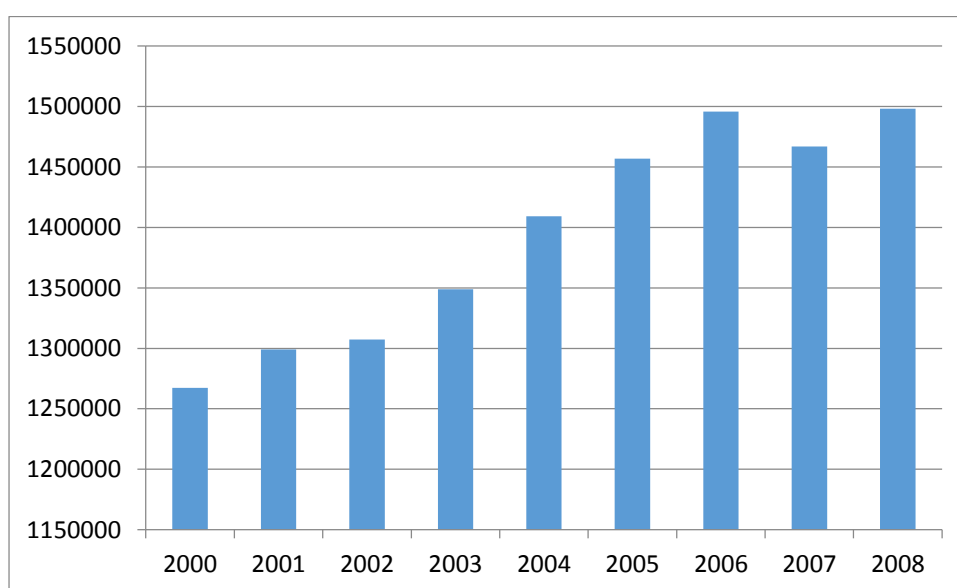
Vertinant Europos Sąjungos valstybių energetinę priklausomybę, galima teigti, kad Europos Sąjunga pasižymi didesne energetine priklausomybe už Jungtines Amerikos Valstijas, Kiniją, Japoniją ir Rusiją. Kaip jau buvo minėta anksčiau, energetika, glaudžiai susijusi su ekonominiu sektoriumi ir politiniais šalių tarpusavio santykiais. Energetinių išteklių tiekėjų įtaką pasaulyje didėja, tuo tarpu energetinių išteklių importuotojai ne tik tampa vis labiau priklausomi nuo išteklių tiekėjų, bet ir neišvengiamai konkuruoja tarpusavyje, taigi tokie rezultatai pagrindžia būtinybę didinti Europos Sąjungos narių energetinį saugumą.

Apibendrinant galima sakyti, kad energetiniai ištekliai ypač svarbūs kiekvienos šalies ekonominiam vystymuisi, bet ne kiekviena šalis jų turi pakankamai, todėl neretai jie būna importuojami. Išteklius importuojančios valstybės laikomos valstybėmis vartotojoms ir jos yra stipriai priklausomos nuo šalių tiekėjų. Tuo tarpu šalys tiekėjos diktuoja sąlygas. Šalių energetinę priklausomybę atspindi jų importuojamų energetinių išteklių kiekiai.

2.1. Gamtinių dujų svarba Europos Sąjungos valstybėms narėms

Anot Č. Stankevičiaus, didžiųjų pasaulio ekonomikų – Amerikos, Europos Sąjungos, Kinijos ir Indijos – energijos poreikiai ir priklausomybė nuo energijos išteklių importo nuolat didėja. Tačiau naujų naftos ir dujų telkinių įsisavinimas ir gavybos apimčių augimas eksportuojančiose šalyse vis labiau atsilieka nuo vartojančių šalių importo poreikių didėjimo. Pagrindiniais energijos resursais

disponuojančių šalių vyriausybės išteklių kontrolę sutelkė savo rankose³³. Taigi šis autorius tarsi pratęsia anksčiau išdėstytą mintį apie energetinius išteklius tiekiančių valstybių galią ir energijos importuotojų priklausomybę. Taip pat Č. Stankevičius pažymi, kad Europos Sąjungos energetinis saugumas nėra užtikrintas dėl to, kad Europa stokoja prieigos prie alternatyvių apsirūpinimo gamtinėmis dujomis šaltinių ir alternatyvių tiekimo kelių. Atsiskleidęs Rusijos priešinimasis tranzito liberalizavimui, jos kaip išteklių tiekėjos nepatikimumas ir energetinio šantažo panaudojimo atvejai paskatino Europos Sąjungą telktis ir pradėti formuoti bendrą energetikos strategiją bei bendrą išorės politiką³⁴. Europos sąjungos šalių energetinę priklausomybę atspindi 5 paveikslas.

5 pav. Europos Sąjungos 27 narių visų rūšių energetinių išteklių importo dinamika (tūkst. tonų) „Eurostat“ duomenys <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do>

Anksčiau išnagrinėtos bendrai energetinių išteklių importo apimtys ir atskleista Europos Sąjungos valstybių priklausomybė nuo energetinių išteklių tiekėjų. Vienas iš svarbiausių energetinių išteklių yra gamtinės dujos. Gamtinės dujos yra vertinamos už tai, kad jos gausiai ir gana švariai dega³⁵. Jos plačiai naudojamos elektros ir šilumos energijos tiekime, taip pat pramonėje. Taigi galima teigti, kad dujos yra labai svarbus ir plačiai pritaikomas energetinis išteklius, vis dėlto ir ši išteklių Europos Sąjungos šalys turi importuoti. Anot G. Česnako efektyviausias gamtinių dujų

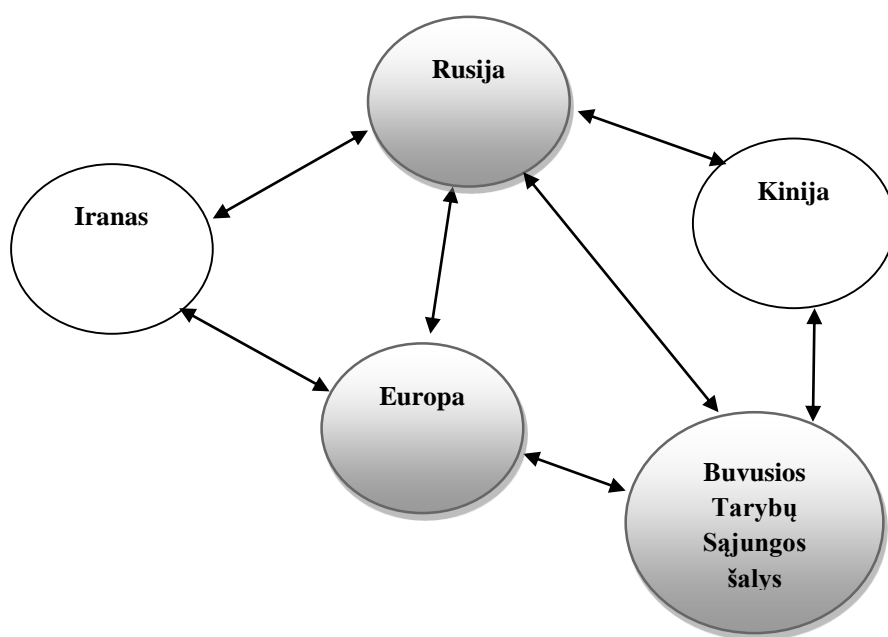
³³Stankevičius Č. (2008). Nacionalinio saugumo aspektai Lietuvos energetikos strategijoje. Vadybos šiuolaikinės tendencijos. Vilnius. 2008. p.298. http://www.lka.lt/EasyAdmin/sys/files/vadyba_makstutis.pdf#page=298 Žiūrėta: 2014 04 15

³⁴Ten pat.

³⁵Marvin Baker Schaffer, The great gas pipeline game: monopolistic expansion of Russia's Gazprom into European markets. Foresight. Vol. 10. No. 5.2008. <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=1463-6689&volume=10&issue=5&articleid=1742568&show=html&> Žiūrėta 2011 04 18

transportavimo būdas – vamzdynais. Autoriaus teigimu, pastaruoju metu diegiamos gana ekonomiškios gamtinių dujų suskystinimo technologijos ir gamtinės dujos pritaikomos transportuoti jūromis ir vandenynais³⁶. Taigi galėtume teigti, kad gamtinės dujos, kaip energetini išteklius, pasižymi savitais transportavimo reikalavimais. Atsižvelgiant į tai, kad efektyviausias gamtinių dujų transportavimo būdas yra vamzdynai, galima sakyti, kad dujų importas sąlygoja didelę priklausomybę tiek nuo išteklių tiekėjo, tiek ir nuo tranzitinių šalių, per kurias eina vamzdynai. Taip pat svarbu paminėti, kad toks transportavimo būdas apriboja pasirinkimo galimybes, nes norint importuoti dujas šalys turi būti sujungtos vamzdynu.

Didelė priklausomybė ir alternatyvų ribotumas energetikos srityje leidžia dujų tiekėjui diktuoti sąlygas. Pasak G. Česnako gamtinių dujų tiekėjas parduoda gamtines dujas vartotojams suderėtomis kainomis, bet priderintomis pagal pasaulines naftos kainas. Autoriaus teigimu, Rusijos gamtinių dujų pardavimo Europos valstybėms kainos atskleidžia tam tikrą atotrūkį nuo naftos kainos, nes gamtinių dujų kainos kiekvienai valstybei (Ukrainai, Vokietijai, Baltarusijai, Lietuvai) skiriasi. Šį atotrūkį lemia subjektyvūs politiniai valstybės tiekėjos sprendimai³⁷. Taigi įteigtina, kad dujų kainos ir tiekimo sąlygos smarkiai priklauso nuo politinių santykių. Kalbant apie Europos dujų rinką, galima įžvelgti santykių su Rusija svarbą šioje srityje (žiūrėti 6 paveikslą).

³⁶Česnakas G. Energetinio saugumo sistemos konstravimas: lygmenys, elementai, ir jų ryšių analizė. 2010. p.80. http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2009~ISSN_2029-0225.V_6.PG_59-88/DS.002.0.01.ARTIC
Žiūrėta: 2014 04 15

³⁷Česnakas G. Energetinio saugumo sistemos konstravimas: lygmenys, elementai, ir jų ryšių analizė. 2010. p.68. http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2009~ISSN_2029-0225.V_6.PG_59-88/DS.002.0.01.ARTIC
Žiūrėta: 2014 04 15

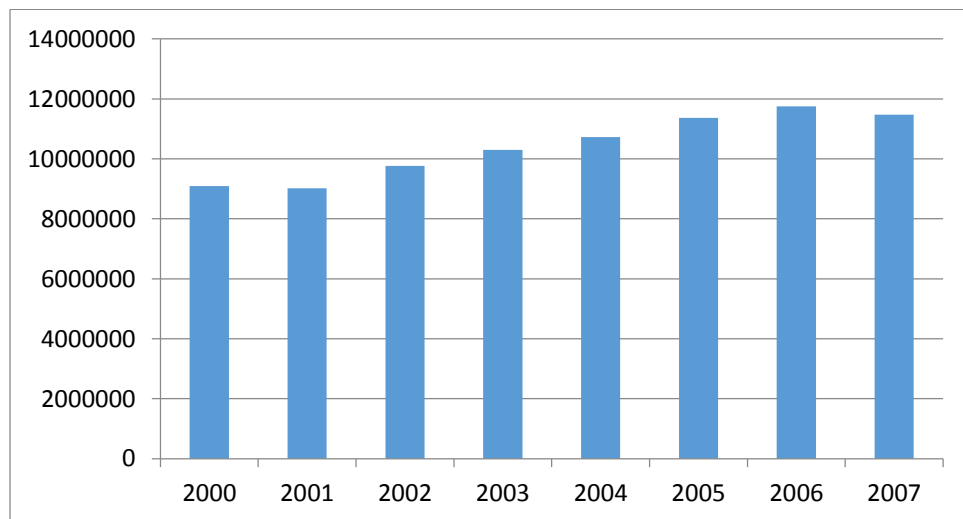
6 pav. Pagrindinės sąveikos dujų rinkoje

Šaltinis: Marvin Baker Schaffer, The great gas pipeline game: monopolistic expansion of Russia's Gazprom into European markets. Foresight. 2008. Vol. 10. No. 5.

<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=1463-6689&volume=10&issue=5&articleid=1742568&show=html&>

Kaip jau buvo minėta anksčiau, energetikos srityje šalys tiekėjos būna glaudžiai susiję su šalimis importuojomomis. Paveiksle pateikti pagrindiniai interesantai dėl dujų išteklių. Rusija, Europa ir buvusios Tarybų Sąjungos šalys laikomos pagrindiniais dujų rinkos žaidėjais. Nors Iranas aktyviai neplėtoja ryšių su Europa, jis laikomas vienu iš didžiausių gamtinių dujų išteklių savininku. Tuo tarpu Kinija yra viena iš didžiausių importuotojų, konkuruojančių dėl Centrinės Azijos išteklių. Buvusios Tarybų Sąjungos šalys siekia sumažinti priklausomybę nuo Rusijos ir pasinaudoti Kinijos rinka diversifikavimo tikslais. Tuo tarpu Europa dėl tos pačios priežasties tyrinėja Irano gamtinių dujų rinką. Taigi pateiktas paveikslas atspindi glaudžius Rusijos ir Europos santykius dujų rinkoje. Šiuo atveju, Rusija laikoma viena iš svarbiausių eksportuotojų, o Europa yra nuo šių išteklių priklausomas importuotojas.

Kalbant apie Europos dujų importą, prasminga detaliau panagrinėti šio išteklių importo apimčių dinamiką ir pagrindinius dujų tiekėjus Europos šalims (žiūrėti 7 paveikslą).

7 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importas iš viso (TJ)

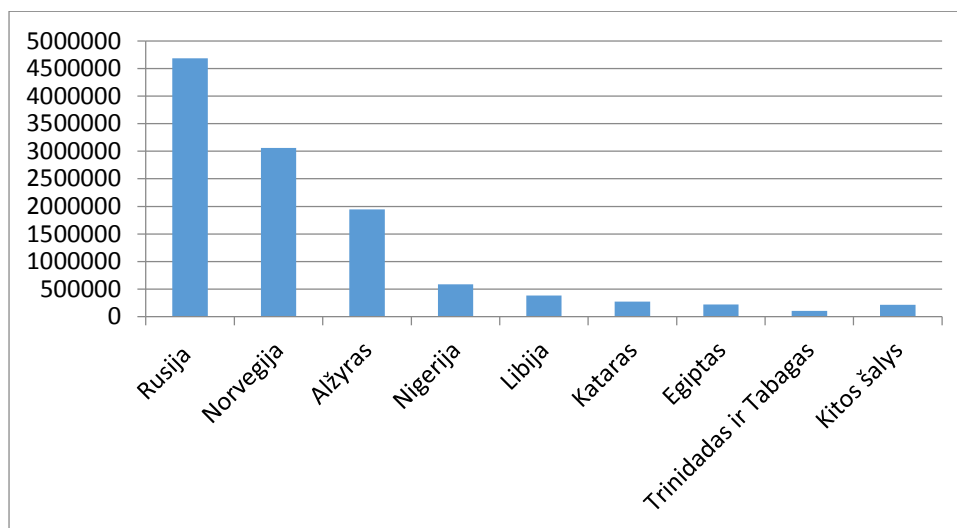
Europos Komisijos duomenys

http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/doc/2010_energy_transport_figures.pdf

Vertinant Europos Sąjungos šalių dujų importo apimtį, galima teigti, kad stebima didėjimo tendencija. Per visą analizuojamą laikotarpį, importuojamų dujų kiekis padidėjo daugiau nei 2 mln.

TJ. Atsižvelgiant į ankstesniame skyrelyje aptartas bendras energetinių išteklių importo tendencijas, pastebima, kad dujų importo dinamika nepasižymi tokiais žymiais svyravimais. Nors per visą analizuojamą laikotarpį dujų importo apimtys nuolat didėjo, bet didėjimas nebuvo labai žymus.

Analizuojant Europos Sąjungos šalių dujų importo rinką, prasminga apžvelgti ne tik dujų importo apimčių dinamiką, bet ir įvertinti pagrindinius dujų tiekėjus (žiūrėti 8 paveikslą).

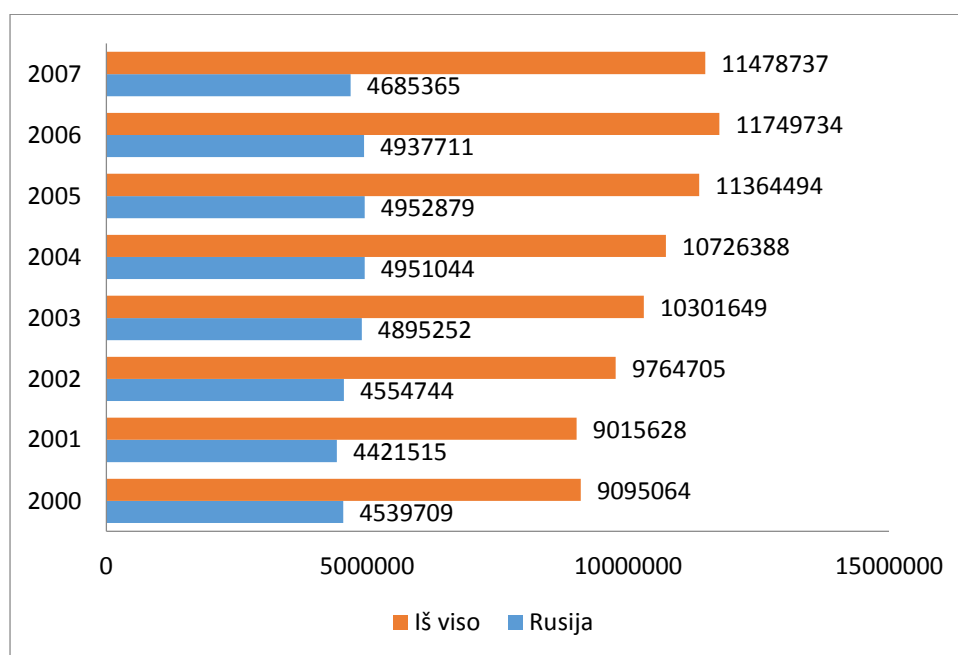

8 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importo apimtys iš skirtingų šalių 2007 metais (TJ)

Europos Komisijos duomenys

http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/doc/2010_energy_transport_figures.pdf

Vertinant pagal dujų importo apimtis, išsiskiria tik keli Europos Sąjungos šalių dujų tiekėjai – tai Rusija, Norvegija ir Alžyras. Kitos šalys, tokios kaip Nigerija, Kataras, Egiptas tiekia tik mažąją dalį Europos Sąjungai importuojamų dujų išteklių. Nepaisant to, kad nemažai dujų yra importuojama iš Norvegijos ir Alžyro, vis dėlto reikšmingiausiu dujų tiekėju turėtų būti laikoma Rusija. Siekiant vaizdžiau atskleisti Rusijos įtaką Europos dujų importo rinkoje, prasminga palyginti iš Rusijos importuojamų dujų apimtis su visa Europos Sąjungos importuojamų dujų apimtimi (žiūrėti 9 paveikslą).

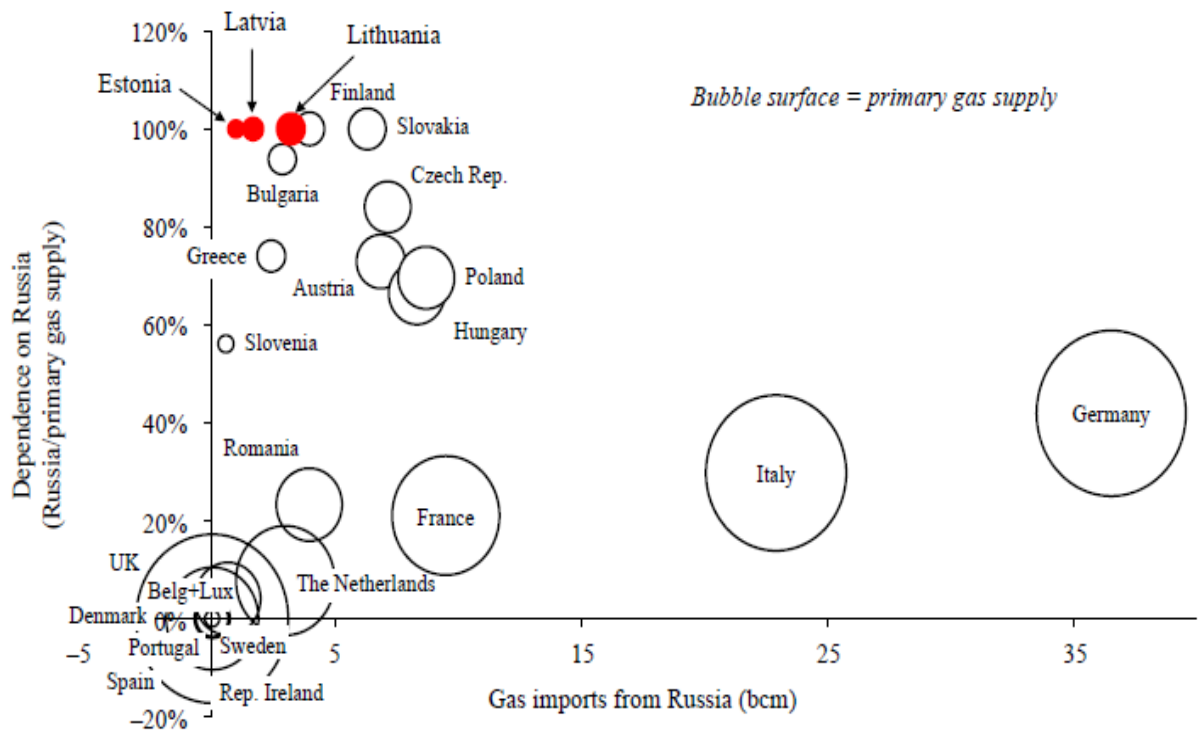

9 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importo apimtys iš Rusijos, lyginant su visu importu (TJ)
Europos Komisijos duomenys

http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/doc/2010_energy_transport_figures.pdf

Vertinant iš Rusijos importuojamų dujų apimtį, visų Europos Sąjungos importuojamų dujų kontekste, galima teigti, kad bendra dujų importo apimtis, nuo 2000 iki 2007 metų nuolat augo. Iš Rusijos importuojamų dujų kiekis taip pat didėjo, ir tai yra veiksnys, keliantis vis daugiau nerimo tiek ES, tiek Lietuvai³⁸. Skiriamos trys pagrindinės datos kuomet Rusija buvo nutraukus dujų tiekimą per Ukrainą į Europos šalis: tai yra 2006 m. sausis, 2009 m. sausis ir 2014 m. politinės krizės Ukrainoje metu. Šie dujų tiekimo nutrūkimai šaltuoju sezono metu paskatino Europą smarkiai susirūpinti energetiniu saugumu. Nors Lietuva nepatyrė dėl to nepatogumų, tačiau vis dėl to verta sunerinti, nes Lietuva yra visiškai priklausoma nuo rusiškų dujų, kurias Rusija naudoja kaip politinio spaudimo ginklą Europos šalims. Sekantis paveikslas rodo Baltijos ir kitų Europos šalių priklausomybę nuo rusiškų dujų (10 pav).

³⁸Sachi Findlater, Pierre Noel. Gas supply security in the Baltic States: a qualitative assessment. International journal of energy sector management, Vol.4, Nr 2, 2010.

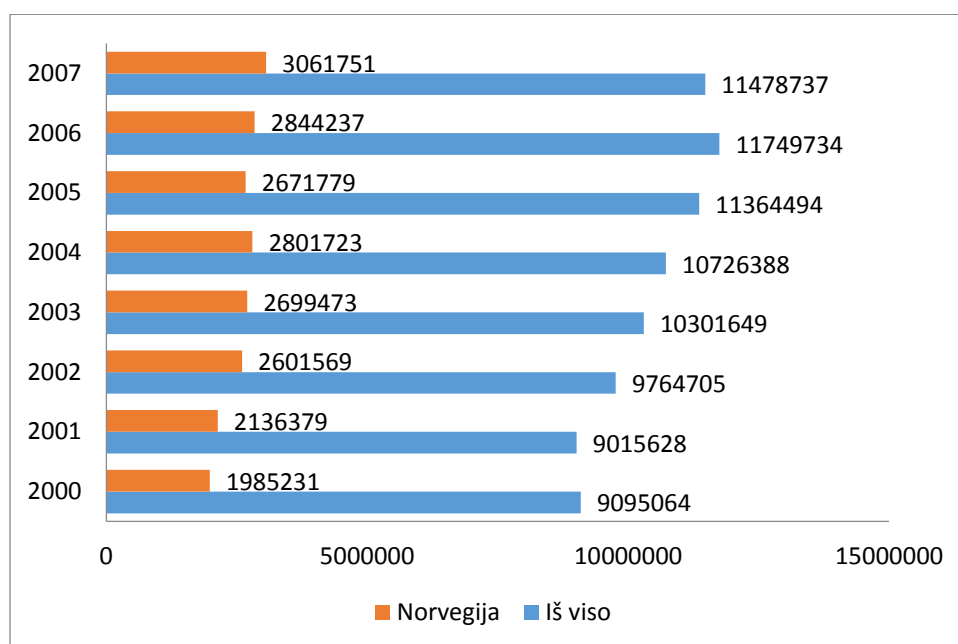
10 pav. Baltijos šalių priklausomybė nuo Rusiškų dujų

Šaltinis: Sachi Findlater, Pierre Noel, Gas supply security in the Baltic States: a Qualitative assessment. Vol.4, Nr.2, 2010.

<http://www.emeraldinsight.com/skaitykla.mruni.eu/doi/pdfplus/10.1108/17506221011058713>

Paveikslas rodo kiek procentų kiekviena šalis importuoja rusiškų dujų ir koks yra šalių dujų rinkos dydis. Matome, kad Baltijos šalys yra visiškai priklausomos nuo Rusijos tiekimų dujų, nors jų dujų rinkos dydis yra palyginus mažas. Toliau nagrinėjama priklausomybė nuo energetinių išteklių tiekėjų patvirtina būtinybę didinti energetinį saugumą ir sukurti konkurencingą dujų rinką.

Tik nuo 2005 m. galima pastebėti importo mažėjimą. Tokį rezultatą galima sieti su Europos Sąjungos siekiu mažinti energetinę priklausomybę nuo Rusijos. Svarbu paminėti, kad būtent nuo 2005 metų, pastebimas dujų importo iš Norvegijos augimas (žiūrėti 11 paveikslą). Tačiau Europos Sąjungos dujinio importo iš Norvegijos apimtys bendrame dujų importo kontekste neprilygsta iš Rusijos importuojamiems kiekiams. Todėl Norvegija vargu ar galėtų būti suvokiama, kaip viena iš ES dujų importo diversifikavimo galimybių ir priklausomybės nuo Rusijos mažinimo priemonių.

11 pav. Europos Sąjungos 27 narių dujų importo apimtys iš Norvegijos (TJ)

Europos Komisijos duomenys

http://ec.europa.eu/energy/publications/statistics/doc/2010_energy_transport_figures.pdf

Apibendrinant, galima teigti, kad energijos požiūriu ES yra labai priklausoma nuo trečiųjų šalių tiekėjų. Eurostat paskelbti duomenys („Energetikos, transporto ir aplinkos rodikliai“, 2009 m. Eurostat) rodo, kad nors 1997–2007 m. laikotarpiu energijos intensyvumas sumažėjo 17 proc., priklausomybė nuo išorės tiekėjų padidėjo nuo 45,0 proc. iki 53,1 proc. Vienintelė energiją eksportuojanti šalis ir toliau yra Danija (apie 25,4 proc. savo poreikių). Lenkijos energetinė priklausomybė, kuri 1997 m. siekė 6,4 proc., 2007 m. išaugo iki 25,5 proc. Malta, Liuksemburgas, Kipras, Airija, Italija ir Portugalija yra labiausiai energetiniu požiūriu priklausomos šalys ir šis priklausomybės lygis svyruoja nuo 82 iki 100 proc. Kalbant apie įvairius energijos šaltinius pastebima, kad 27 valstybių narių Europos Sąjungoje naftos poreikis išaugo nuo 75,8 proc. iki 82,6 proc. Danija yra vienintelė ir gana svariai savo eksportą padidinusi šalis, tuo tarpu kitos šalys energiją importuoja. Gerokai išaugo (33 proc.) priklausomybė nuo gamtinių dujų: nuo 45,2 proc. iki 60,3 proc. ES yra tik dvi energiją eksportuojančios šalys: Danija ir Nyderlandai, tuo tarpu Airijoje stebimas smarkiausias priklausomybės lygio didėjimas: 1997 m. jis buvo 31,2 proc., o 2007 m. pasiekė 91,4 proc.³⁹.

Dujos yra vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos importuojamų išteklių. Kadangi dujos dažniausiai transportuojamos vamzdiniais, tai sąlygoja didelę priklausomybę tiek nuo šalies tiekėjos, tie ir nuo tranzitinių šalių. Vertinant ES dujų importo rinką galima teigti, kad svarbiausiu

³⁹ „Energetikos, transporto ir aplinkos rodikliai“, 2009 m. Eurostat

dujų tiekėju turėtų būti laikoma Rusija, kas kelia nerimą energetinio saugumo prasme ir skatina mažinti energetinę (politinę) priklausomybę nuo Maskvos.

2.2. ES III energetinio paketo priėmimo motyvai

Susiskaldžiusi ir monopolininkų valdoma energetikos rinka bei bendros diplomatijos ir sutarimo trūkumas jau daug metų yra Europos Achilo Kulnas. Priimdama trečiąjį energetinį paketą Europos Sąjunga vylėsi sukursianti konkurencingą, patrauklų vartotojams ir energetiškai saugų sektorių. Paketas buvo sukurtas kaip atsakas kuris didins regionų solidarumą dujų krizių metu. Kaip ir buvo minima anksčiau didžiausia problema tradicinių energetinių išteklių neturinčiai Europai yra didėjanti jos priklausomybė nuo jų turinčių šalių ir išteklius kaip politinę spaudžiamąją priemonę naudojančių valstybių. Neracionali dujų kaina skirtingoms valstybėms paskatino Europą ieškoti išeičių iš šios keblios, nesibaigiančių manipuliacijų situacijos, dėl dujų svarbos kiekvienam vartotojui, verslo sektoriui, gamybai.

2.2.1. ES dujų rinkos pertvarkymo motyvai ir ES santykiai su Rusija energetikos srityje

Kaip jau buvo minėta ankstesniame skyriuje, Rusija yra viena iš pagrindinių Europos Sąjungos dujų tiekėjų. Taigi šiame skyriuje bus detalčiau nagrinėjama Rusijos pozicija Europoje ir „Gazprom“ monopolija energetikos rinkoje. „Gazprom“ yra didžiausia Rusijos dujų kompanija, kontroliuojam valstybės. „Gazprom“ turi dujų rezervus ir vamzdynus, taigi ji agresyviai veržiasi ir į mažmeninę dujų rinką⁴⁰.

Atsižvelgiant į dujų vamzdynų išdėstymą, galima pastebėti, kad nuo Rusijos santykių su šiomis šalimis, didžia dalimi priklauso ir dujų tiekimas Europai. Dujų transportavimo specifika nulemia Europos šalių neapibrėžtumą dėl dujų importo. Europos dujų rinka yra viena iš labiausiai komplikuočių, atsižvelgiant į tarptautinių dalyvių skaičių, nes daugiau nei 47 proc. Vakarų Europoje suvartojamų dujų kerta mažiausiai dvi sienas, prieš pasiekdama savo paskirties vietą⁴¹.

⁴⁰Marvin Baker Schaffer, The great gas pipeline game: monopolistic expansion of Russia's Gazprom into European markets. Foresight. Vol. 10. No. 5.2008. <http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=1463-6689&volume=10&issue=5&articleid=1742568&show=html&> Žiūrėta 2014 04 18

⁴¹Bouzarovski S., Konieczny M. Landscapes of Paradox: Public Discourses and Policies in Poland's Relationship With the Nord Stream Pipeline. Geopolitics. 2010. Nr. 15. p. 1–21.
<http://web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=4&hid=19&sid=8e5b14fe-e8e4-4cce-9890-d8741d08f6f4%40sessionmgr10> Žiūrėta 2014 04 18

Kompanija, realizuodama Rusijos užsienio politikos interesus, siekia plėsti ir stiprinti savo įtaką energetinių išteklių rinkose. Visų pirma Gazprom ketina įvairinti savo eksporto maršrutus dviem būdais:

- pirma, pereidama nuo tranzito į tiesioginių vamzdynų eksportui į Europą tiesimą;
- antra, plėsti eksporto rinką, neapsiribojant vien Europa. Tradiciškai, dauguma rusiškų gamtinių dujų pasiekia Europą per nustatytą tranzito vamzdynų sistemą.

Jamalo – Europos vamzdynas, kuris buvo baigtas 2005 metais, kerta Baltarusiją ir Lenkiją kelyje į Vokietiją.⁴² Vis tik šie vamzdynai gali sukelti „tranzito problemų“, nes jie nėra atskirti nuo dujotiekių ir tranzito šalių. Po minėtų gamtinių dujų konfliktų su Ukraina šiuo metu bei kitais laikotarpiais (2005 – 2006, 2009 metais) ir Baltarusija (2007 metais), Gazprom siekia kuo labiau stiprinti ir didinti investicijas į tiesioginių vamzdynų klojimą. Rusija jau tiesiogiai parduoda dujas Turkijai per Blue Stream einantį Juodosios jūros dugnu. Kremlius toliau planuoja tiesioginius vamzdynus tokius kaip minėtieji Nord Stream per Baltijos jūrą į Vokietiją, South Stream – per Juodąją jūrą į Bulgariją bei mažą pakrantės vamzdyną į Suomiją. Kiti tiesioginiai vamzdynai yra suplanuoti naujoms rinkoms, pavyzdžiui Altajaus vamzdynas į Kiniją.

Taigi šiuo metu Rusijos bendrovė Gazprom neabejotinai vyrauja dominuojančia naftos ir gamtinių dujų gavybos rinkose. Gazprom strategija remiasi bendradarbiavimu ir partneryste su atitinkamomis šalimis, politiniais lyderiais ir korporacijomis (minėti Vokietijos E.ON ir BASF, Italijos ENI ir Enel, Gaz de France ir kt.); pirmumo teisės pirkti užsitikrinimu; „skaldyk ir valdyk“ principu, t. y. ES skaldymas per dvišalius susitarimus su valstybėmis narėmis (pvz. Vokietijos ir Rusijos Nord Stream projektas)⁴³.

Situacija dujų sektoriuje ES ir Rusijoje ir jų tarpusavio santykiuose komplikavosi dėl įvykių Ukrainoje. Krizė Ukrainoje daro tiesioginį poveikį Europos energetiniam saugumui. Konfliktas tarp Ukrainos ir Rusijos prasidėjo tuo momentu, kai ES siekia didinti atsinaujinančių energijos šaltinių vartojimą ir stiprinti savo įsipareigojimus dėl užterštumo mažinimo, didindama energijos vartojimo efektyvumą. Situacija yra labai sudėtinga dėl to, kad nėra aišku, kaip bus išspręstas iškilęs konfliktas ir kokie bus tolesni Rusijos veiksmai, todėl ES privalo apibrėžti savo aplinkosauginius įsipareigojimus ir energetinius santykius su Rusija. Šiuo metu ES importuoja 55 proc. dujų, iš to 42 proc. gamtinių dujų importuojama iš Rusijos, o 15 proc. gamtinių dujų yra transportuojama vamzdynais, nutiestais per Ukrainos teritoriją. Reaguodama į Ukrainos krizę, Europos Komisija išleido Europos energetinio saugumo strategijos dokumentą, siekdama papildyti 2030 m. tikslus,

⁴²Nemtsov, B. and Milov, V. Putin And Gazprom, *Novaya gazeta*, 02 09 2008,

<http://en.novayagazeta.ru/data/2008/63/00.html>

⁴³Tučkutė, G. „Gazprom“ – dujomis kvepiantis Rusijos sinonimas (4), *Geopolitika.lt*, 2008 04 14 ,

<http://www.geopolitika.lt/?artc=1981>

išryškinant trumpalaikius, vidutinės trukmės ir ilgalaikius energetikos ir aplinkos iššūkius. Ilguoju laikotarpiu strategijoje siūlomos penkios papildomos veiklos sritys: 1) energijos vartojimo efektyvumo didinimas siekiant patenkinti 2030 m. tikslus; 2) energijos gamybos ES viduje didinimas ir energijos išteklių diversifikavimas; 3) stipresnės vidaus energijos infrastruktūros plėtojimas siekiant reaguoti į tiekimo sutrikimus; 4) vieningos nuomonės dėl Europos energetikos turėjimas; 5) reagavimo į ekstremalias situacijas mechanizmų stiprinimas ir energetikos infrastruktūros apsauga.⁴⁴

„Gazprom“ taikomos skirtingos sąlygos ES valstybėms narėms, taip pat Ukrainos krizės išryškintos problemos ir iškilusi grėsmė ES energetiniam saugumui parodo, kad kiekviena ES šalis turėtų imtis veiksmų, kurių tikslas būtų priklausomybės nuo Rusijos sumažinimas, tačiau šie tikslai turėtų papildyti ir padėti įgyvendinti bendrus ES tikslus tiek dėl energetinio saugumo, tiek dėl energijos suvartojimo efektyvumo didinimo.

2.2.2. ES III energetinio paketo reikalavimai ir opcijos bei įgyvendinimo procesas

Energetikos tema buvo vienas svarbiausių EAPB sutarties (Europos anglių ir plieno bendrijos, 1952 m.) ir Europos atominės energijos bendrijos (1957 m.) klausimų. Be to, prieš pasirašant Romos sutartį vykusiose diskusijose kai kurie siūlė, kad šis klausimas būtų susijęs su bendrosios rinkos veikla ir priklausytų tik Sąjungos kompetencijai. Ir tik po daugelio metų, išgyvendama vieną sunkiausių krizių, ES suvokė, kad energetinė priklausomybė yra ne tik labai svarbi ekonominiu požiūriu: energijos tiekimas taip pat ir visų pirma gali būti priemonė daryti politinį spaudimą. Žinoma, labai didelį nerimą kelia tai, kad vis didėjanti ES energetinė priklausomybė yra susijusi su nedemokratiškomis ir nestabiliomis zonomis ir šalimis, kuriose dažnai negerbiamos nei žmogaus, nei socialinės teisės, ir kad ES priklausoma nuo Rusijos, visų pirma dujų, tiekėjų. Ilgainiui dėl tokios padėties gali kilti daug problemų ne tik valstybėms narėms, bet ir visų pirma ES bendram saugumui⁴⁵.

Lisabonos sutartis yra laikoma vienu iš esminių postūmių tolesnei Europos Sąjungos konsolidacijai. Sutartis ne tik pakeičia Europos valdymo struktūrą – įsteigia naujas pareigybes ir mechanizmus, bet ir iškelia svarbius klausimus visos Europos bendrijos lygmeniu. Vienas jų – energetinis saugumas Europos Sąjungos (ES) viduje.

⁴⁴Brow J. Policy Briefs: European Energy Security in Light of the Ukraine Crisis.

<http://isiseurope.wordpress.com/2014/07/03/policy-briefs-european-energy-security-in-light-of-the-ukraine-crisis/>

⁴⁵Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl energijos tiekimo. „Kokios kaimynystės politikos mums reikia, kad Europos Sąjungai būtų užtikrintas energijos tiekimo saugumas?“ (tiriamoji nuomonė ES Tarybai pirmininkaujancios Vengrijos prašymu) (2011/C 132/04) Pranešėjas Edgardo Maria IOZIA

Darbe bendros energetikos politikos reikšmė bus nagrinėjama trijų pagrindinių Europos Sąjungos sutarčių – Maastrichto, Amsterdamo ir Nicos – kontekste (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Su energetikos politika susijusios nuostatos ES sutartyse

Maastrichto sutartis	Amsterdamo sutartis	Nicos sutartis
Užuomina į bendros energetikos rinkos sukūrimą	Užuomina į bendros energetikos rinkos sukūrimą; solidarumo principo išplėtimas	Maastrichto ir Amsterdamo nuostatų pakartojimas be esminių naujovių

Išanalizavus sutarties tekstą tampa aišku, kad vienintelė nuoroda (nors ir netiesioginė) į bendros ES energetikos politikos kūrimą yra perteikta 12 skyriuje, pavadintame „Transeuropiniai tinklai“. Jame teigiama, kad Europos Bendrija, skatindama bendros rinkos funkcionavimą, turi prisidėti prie trans-europinių tinklų transporto, telekomunikacijų ir energetikos infrastruktūros srityse kūrimo bei plėtojimo⁴⁶.

Didinant liberalizacijos vaidmenį energetikos rinkose stengiamasi nepamiršti ir patikimumo klausimų. Po įvykių Amerikos energetikoje ES dėmesys šiai problemai gerokai sustiprėjo. ES, siekdama spartinti rinkos liberalizavimą, iškelia šalims narėms šitokius uždavinius:

- stiprinti vartotojų apsaugą per viešųjų interesų vykdymą minimaliai pakenkiant konkurencijai,
- geriau ruošti ir pateikti vartotojams reikalingą objektyvią informaciją,
- garantuoti vartotojų teises būti prijungtiems prie sistemos,
- nustatyti monopolistinių veiklų kokybės rodiklius, susiejant juos su finansine motyvacija,
- griežčiau atskirti konkurencinę ir monopolistinę veiklą, naudojant teisinio ir funkcinio atskyrimo principus, bei stiprinti nuolatinį šio proceso monitoringą,
- didinti rinkos priežiūros vaidmenį, užtikrinant ir plėtojant sąžiningą konkurenciją ir mažinant riziką dėl vyravimo rinkoje,
- tobulinti tarp sisteminius mainus,
- prižiūrėti sistemos patikimumą.

⁴⁶Jakštas T. Ar Lisabonos sutartis turi įtakos Europos bendros energetikos politikos plėtrai. Vilnius, Politologija, 2010, p. 119

Siekiant išvardytų tikslų, Europos Parlamentas ir Taryba patvirtino atitinkamus dokumentus – tai naują direktyvą elektros rinkai – 2003/54/EB, dujų rinkai – 2003/55/EB ir reglamentą EB Nr. 1228/2003 elektros tarp sisteminiams mainams.

Nors savarankiška ES energetikos politika pradėjo formuotis tik 2005–2006 metais, šis procesas gana greitai įgavo labai didelį pagreitį. Šiuo metu ES energetikos politika gali būti įvardyta kaip kompleksinė, nes apima daugelį energetinio saugumo klausimų: energijos vidaus rinkos kūrimo, tiekimo saugumo didinimo, aplinkosaugos užtikrinimo, energijos išteklių taupymo, pažangių technologijų plėtros ir kitus. Nors dabartinė ES energetikos politikos darbotvarkė yra gana plati, chronologiškai galima skirti svarbiausius dabartinės bendros ES energetikos politikos formavimosi etapus, kurie rodo, kad ES energetikos politika formavosi kryptingai ir nuosekliai, nors ir ne iš karto apėmė Lietuvai aktualių energetinių problemų sprendimo priemones (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Strateginiai ES energetikos politikos dokumentai ir jų svarba Lietuvai

Strateginis ES energetikos politikos dokumentas	Svarbiausios dokumento nuostatos (turinys)	Lietuvai aktualios dokumento dalys
2006 m. kovo 8 d. Europos Komisijos Žalioji knyga „Europos Sąjungos tausios, konkurencingos ir saugios energetikos strategija“	Identifikuotos trys svarbiausios ES energetikos politikos dimensijos ir kartu iššūkis ES energetikai – kaip suderinti tausų vystymąsi, konkurencingumą ir saugų tiekimą. Išskirtos šešios prioritetinės ES energetikos politikos kryptys: a) konkurencingumas ir vidaus energijos rinka; b) įvairesni energijos šaltiniai; c) solidarumas; d) tausūs vystymasis; e) naujovės ir technologijos; f) išorės politika	Lietuva kartu su kitomis Baltijos valstybėmis įvardyta kaip energijos požiūriu izoliuota „energijos sala“ ir nuo likusios Bendrijos dalies atskirta teritorija
2007 m. sausio 10 d. Europos Komisijos paskelbtas dokumentų rinkinys „Energetika besikeičiančiam pasauliui“	Nustatyti lygiaverčiai ES energetikos politikos tikslai: konkurencingumas, tiekimo saugumas ir darni plėtra	Dokumentų rinkinys apėmė iš esmės visas svarbiausias energetinio saugumo dimensijas, nors ir nebuvo išskirtos prioritetinės priemonės, kurios būtų ypač aktualios Lietuvai

<p>2007 m. kovo 8-9 d. Europos Vadovų Tarybos patvirtintas Europos Tarybos 2007 – 2009 m. veiksmų planas „Energetikos politika Europai“</p>	<p>Patvirtintas EK siūlymas europinės svarbos prioritetiniams projektams paskirti Europos koordinatoriaus, kurie turėtų paspartinti bendros ES energetikos sistemos kūrimo procesus</p>	<p>Vienas iš keturių europinės svarbos prioritetinių projektų, kuriam buvo paskirtas Europos koordinatorius, yra jungiamoji Vokietijos, Lenkijos ir Lietuvos elektros energijos linija</p>
<p>2007 m. rugsėjo 19 d. Europos Komisijos pateiktas trečiasis teisės aktų pasiūlymų paketas, kurio paskirtis – baigti kurti ES elektros ir dujų rinką</p>	<p>Trečiojo teisės aktų paketo paskirtis – baigti kurti ES elektros ir dujų rinką atskiriant (angl. <i>unbundling</i>) energijos gamybos, tiekimo ir skirstymo veiklas</p>	<p>Lietuva, neturėdama techninių galimybių pasirinkti alternatyvų dujų tiekėją, priversta taikyti dalinį veiklų atskyrimo modelį. Kita vertus, šis paketas Lietuvą skatina greičiau plėtoti energetinės infrastruktūros jungtis su kitomis ES valstybėmis, o abipusiškumo principas turėtų mažinti išorės subjektų (pavyzdžiui, Rusijos kompanijos „Gazprom“) veiklos ES erdvėje galimybes</p>
<p>2007 m. lapkričio 22 d. Europos Komisijos pateiktas Europos strateginis energijos technologijų planas</p>	<p>Numatyta stiprinti technologijas, padėsiančias mažinti aplinkos taršą, didinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir energijos išteklių atsargas</p>	<p>Lietuvai aktualios energijos taupymo ir atsinaujinančių energijos išteklių vartojimo didinimo priemonės, taip pat pabrėžiami transeuropiniai energijos tinklai (TEN-T), kurie yra viena iš priedaidų Lietuvos energetinę infrastruktūrą sujungti su kitų ES valstybių energijos tinklais</p>
<p>2008 m. sausio 23 d. Europos Komisijos pateiktas klimato kaitos stabdymo energetikos teisės aktų projektų paketas</p>	<p>Iki 2020 metų siekiama 20 proc. sumažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas, 20 proc. padidinti atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą ir 20 proc. – energijos vartojimo efektyvumą</p>	<p>ES valstybės narėms numatyti individualūs tikslai – 2020 metais Lietuvoje atsinaujinančių energijos išteklių dalis turėtų sudaryti 23 proc. visų sunaudojamų energijos išteklių. Taigi Lietuvoje suvartojamų atsinaujinančių energijos</p>

		išteklių dalis turėtų būti didesnė nei ES vidurkis
2008 . lapkričio 13 d. “ES energetinio saugumo ir solidarumo veikslių planas: antroji strateginė energetikos priežiūra”	Visapusiškas ES energetikos politikos dokumentas, kuriuo siekiama: a) stiprinti ES valstybių solidarumą plėtojant energetikos tinklus; b) sukurti energetinio saugumo ir solidarumo veikslių planą; c) didinti energijos vartojimo efektyvumą ES valstybėse	Lietuvai aktualios visos svarbiausios šio dokumento nuostatos, nes juo siekiama stiprinti ES valstybių narių solidarumą esant energijos išteklių tiekimo sutrikimams, skatinti energijos taupymą ir apskritai sudaryti prielaidas didesniai energijos išteklių tiekimo saugumui
2009 m. birželio 17 d. Europos komisijos prezidento ir Baltijos jūros regiono valstybių atstovų pasirašytas memorandumas dėl Baltijos energetikos rinkos jungčių plano (angl. Baltic Energy Market Interconnection Plan, BEMIP)	Baltijos energetikos rinkos jungčių planas – regioninė iniciatyva integruoti Baltijos jūros regiono valstybes į ES energetinės infrastruktūros tinklus. Parengtas planas iš kitų ES energetikos politikos dokumentų išsiskiria konkretumu ir visapusiškumu, pirmiausia pabrėžiami (projektuojami) elektros energijos ir gamtinių dujų infrastruktūros tinklai	Beprecedentis ES energetikos politikos dokumentas, tiek formos, tiek turinio požiūriu. Planą inicijavo Europos Komisija Lietuvai aktyviai informuojant ES valstybes ir EK apie galimus elektros tiekimo sutrikimus ir apskritai energetinio saugumo problemas po Ignalinos atominės elektrinės antrojo bloko uždarymo. Atsižvelgiant į tai, kad Baltijos energetikos rinkos jungčių planas yra Lietuvos aktyvios politikos ES lygmeniu rezultatas, planas iš esmės turėtų padėti spręsti svarbiausią Lietuvos energetinio saugumo problemą – energetinę izoliaciją nuo kitų ES valstybių

Šaltinis: Vaičiūnas Ž. *Europos Sąjungos Bendros Energetikos Politikos formavimasis ir Lietuvos interesai*, Vilnius, 2009, p. 15.

Per reorganizaciją elektros ūkis buvo pertvarkomas trimis kryptimis. ES, vadinamasis trečiasis energetikos paketas, reikalauja, kad pagrindinės veiklos – elektros gamyba ar tiekimas, perdavimas bei paskirstymas – būtų atskirtos. Tai jau įgyvendinta Lenkijoje, tokį kelią pasirinko ir estai, o dabar juo eina ir Lietuva. Pirmąjį žingsnį ji jau žengė. Buvo įkurta elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus funkciją atliekanti „LitGRID“. O „Ernst & Young Baltic“

Energetikos ministerijos užsakymu atlikta studija turi pasiūlyti alternatyvių variantų, kaip organizuoti Lietuvos elektros energijos įmonių darbą, atsižvelgiant į tris minėtas kryptis. „Taip elektros sektoriuje atsiras daugiau skaidrumo, bus naikinamos vertikalios monopolijos“, – būsimosios reformos rezultatus pristato Švedas. Jis patikslina, kad elektros energijos perdavimo sistemos operatoriaus funkcija bus atskirta kartu su turtu. Jos žinioje bus ir elektros jungtis su Lenkija bei Švedija.

Paketo teisinė struktūra:

- Elektros direktyvai 2003/54/EC
- Dujų direktyvai 2003/55/EC
- Reglamentui Nr.1228/2003 dėl prieigos prie tarpvalstybinių elektros energijos mainų tinklo sąlygų
- Reglamentui Nr. 1775/2005 dėl teisės naudotis gamtinių dujų perdavimo tinklais sąlygų.

Reglamentas įsteigiantis Energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo agentūrą. Energetikos paketo svarstymo eiga ES Institucijose. Iš esmės teisine prasme TEP – tai elektros ir dujų direktyvos, reglamentai dėl elektros tinklų ir dujotiekių bei reglamentas dėl energetikos agentūros įsteigimo. Energetikos paketo pagrindas – tiekimo ir gamybos atskyrimas nuo tinklų eksploatavimo. Naująsias taisykles ES šalys privalėjo įgyvendinti per pusantų metų.

Svarbiausias TEP principas – atskyrimo. ES valstybės galės rinktis iš trijų perdavimo tinklų atsiejimo galimybių:

1. visiškas nuosavybės atskyrimas;
2. perleidimas nepriklausomam sistemos operatoriui;
3. perleidimas nepriklausomam perdavimo tinklų operatoriui⁴⁷.

E.Maldeikis nurodo, kad 3-čiojo Energetikos paketo esmė yra:

- 1) Veiksmingas energijos tiekimo ir gamybos atskyrimas nuo tinklo eksploatavimo (*angl. unbundling*)
- 2) Nacionalinių energetikos reguliavimo institucijų įgaliojimų ir savarankiškumo stiprinimas
- 3) Nepriklausomo nacionalinių energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo mechanizmo sukūrimas
- 4) Europos Perdavimo Sistemų Operatorių bendradarbiavimas
- 5) Energetikos rinkos veikimo tobulinimas

47Trečiasis energetikos paketas: Rusijos ir ES dvikova. <http://ekonomika.lt/naujiena/treciasis-energetikos-paketas-rusijos-ir-es-dvikova-5249.html?page=2>

6) Trečiųjų šalių veiklos apribojimas ES energetikos rinkoje.⁴⁸

Akivaizdu, jog ES neišvengiamai reikia stiprios vidaus ir išorės energetikos politikos. ES viduje reikalinga efektyvesnė rinka su griežtu taisyklių pritaikymu bendrai rinkai, paremta konkurencingumo ir valstybių paramos skatinimu, tvirtesnių tarpeuropinių ryšių, energijos laikymo/konservavimo, atsinaujinančios energijos vystymo plėtojimo. Atsižvelgiant į šiandieninę situaciją, dauguma ES valstybių gali kalbėti ir vesti derybas lygiomis galimybėmis tik ES mastu, lyginant su tokiais energetikos rinkos žaidėjais kaip JAV, Rusija, Kinija ar Indija. ES turėtų aktyviau veikti pasirašant investicinius projektus naftos ir gamtinių dujų eksportuotojų regionuose, taip įgyjant priėjimą prie energetinių išteklių rinkos⁴⁹.

Problemos ir pasiūlymai joms spręsti

1. Veiksmingas energijos tiekimo ir gamybos atskyrimas nuo tinklo eksploatavimo (angl. unbundling)

Kad rinka veiktų tinkamai, dabar galiojančių tinklų atskyrimo nuostatų, reikalaujančių teisinio, funkcinio ir buhalterinio veiklos atskyrimo, nepakanka.

Komisija siūlo dvi alternatyvas:

- 1) Perdavimo sistemos operatoriaus veiklos atskyrimą su akcininkų nuosavybės atskyrimu;
- 2) Nepriklausomo perdavimo sistemos operatoriaus įsteigimą be akcininkų nuosavybės atskyrimo⁵⁰.

2. Nacionalinių energetikos reguliavimo institucijų įgaliojimų ir savarankiškumo stiprinimas

Komisija siūlo:

- 1) Padidinti reguliavimo institucijų įgaliojimus bendradarbiauti tarpusavyje Europos lygiu, taip pat su Agentūra ir su Komisija.
- 2) Suteikti naujas teises ir pareigas:
 - ✓ taikyti sankcijas bendrovėms, nesilaikančioms veiklų atskyrimo, prieigos prie trečiųjų šalių užtikrinimo, jungčių valdymo įpareigojimų;
 - ✓ peržvelgti ir metinėje ataskaitoje įvertinti PSO investavimo planus;
 - ✓ sertifikuoti PSO;
 - ✓ stebėti tinklo saugumą bei patikimumą ir persvarstyti tinklo saugumo ir patikimumo taisykles;
 - ✓ atlikti patikrinimus PS savininko ir NSO patalpose⁵¹.

⁴⁸3-čiasis Energetikos paketas ir reguliuotojo vaidmuo. Maldeikis E. 2009.

⁴⁹Security of energy supply and foreign policy, Op. Cit. p. 6.

⁵⁰3-čiasis Energetikos paketas ir reguliuotojo vaidmuo. Maldeikis E. 2009.

⁵¹3-čiasis Energetikos paketas ir reguliuotojo vaidmuo. Maldeikis E. 2009.

3. Nepriklausomo nacionalinių energetikos reguliavimo institucijų bendradarbiavimo mechanizmo sukūrimas

Komisija siūlo įsteigti Energetikos Reguliavimo Institucijų Bendradarbiavimo Agentūrą ir suteikti jai tokius įgaliojimus:

- ✓ Nacionalinių reguliavimo institucijų bendradarbiavimo sistemos sukūrimas.
- ✓ Teisės aktais nustatyta PSO bendradarbiavimo priežiūra.
- ✓ Įgaliojimai priimti individualius sprendimus.
- ✓ Bendro pobūdžio patariamoji funkcija⁵².

4. Europos PSO bendradarbiavimo mechanizmo sukūrimas.

PSO bendradarbiavimo sritys:

- ✓ Techninių ir veikimo rinkoje „kodeksų“ rengimas.
- ✓ Savanoriško PSO bendradarbiavimo principas – praktiškas išsamių techninių taisyklių ir veikimo rinkoje kodeksų rengimo būdas.
- ✓ Prižiūredami techninių taisyklių ir veikimo rinkoje kodeksų įgyvendinimą.
- ✓ Bendros svarbos moksliniai tyrimai ir naujovės.
- ✓ Tinklo eksploatavimo koordinavimas.
- ✓ Investicijų planavimas⁵³.

5. Energetikos rinkos veikimo tobulinimas

Komisija siūlo tobulinti teisinę sistemą šiose srityse:

- ✓ Išimčių tvarkos
- ✓ Likvidumo ir skaidrumo
- ✓ Teisės naudotis dujų saugyklomis
- ✓ Teisės naudotis SGD terminalais
- ✓ Ilgalaikių tiekimo sutarčių
- ✓ Europos mažmeninės rinkos kūrimo
- ★ Šios sritys ypatingai aktualios energetiniam bendradarbiavimui su trečiosiomis šalimis⁵⁴.

6. Trečiųjų šalių veiklos apribojimas ES energetikos rinkoje

Direktyvos 2003/54/EB 8a straipsnio 1 dalis

“Nepažeidžiant tarptautinių Bendrijos įsipareigojimų, trečiosios šalies asmuo ar asmenys neturi teisės kontroliuoti perdavimo sistemų ar perdavimo sistemos operatorių”.

Šalys iniciatorės: Vokietija, Prancūzija, Austrija, Slovakija, Bulgarija, Graikija, Latvija, Liuksemburgas

⁵²3-čiasis Energetikos paketas ir reguliuotojo vaidmuo. Maldeikis E. 2009.

⁵³Ten pat

⁵⁴Ten pat

Pasiūlytas efektyvus ir veiksmingas tiekimo ir gamybos atskyrimas:

- ✓ Reikalavimas energetikos gamybos įmonėms atsisakyti perdavimo tinklų yra “nesuderinamas su Europine Konkurencijos teise ir laisvo kapitalo judėjimo principu”.
- ✓ Teisinga konkurencija gali būti pasiekta nediegiant visiško atskyrimo arba NSO alternatyvos. Tereikia užtikrinti eilę saugiklių liečiančių PSO nepriklausomumą, valdymą ir investicinius sprendimus.
- ✓ Reguliavimo institucijos gali reikalauti (o ne įpareigoti), kad PSO investuotų pagal visas teisinės priemones.
- ✓ Siūloma įdiegti regioninį bendradarbiavimą, su galimybe paskirti regiono koordinatorių.

Pagrindiniai derybų aspektai Europos Parlamente:

- ✓ Ryšys ir kompetencijų pasidalijimas tarp Agentūros, nacionalinių reguliuotojų ir ENTSO – turi būti aiškiai nustatyta Agentūros vaidmuo, užtikrinamas nacionalinių reguliuotojų nepriklausomumas;
- ✓ Investicijų planų tvirtinimas – priima nacionaliniai reguliuotojai, o Agentūra tvirtina tik koordinavimo sumetimais;
- ✓ Agentūros direktoriaus užduotys bei jo skyrimo principai;
- ✓ Techninių ir komercinių kodeksų nustatymas;
- ✓ Sprendimų priėmimas reguliavimo valdyboje – balsų skaičius pagal šalies gyventojų skaičių ar 1 šalis = 1 balsas⁵⁵?

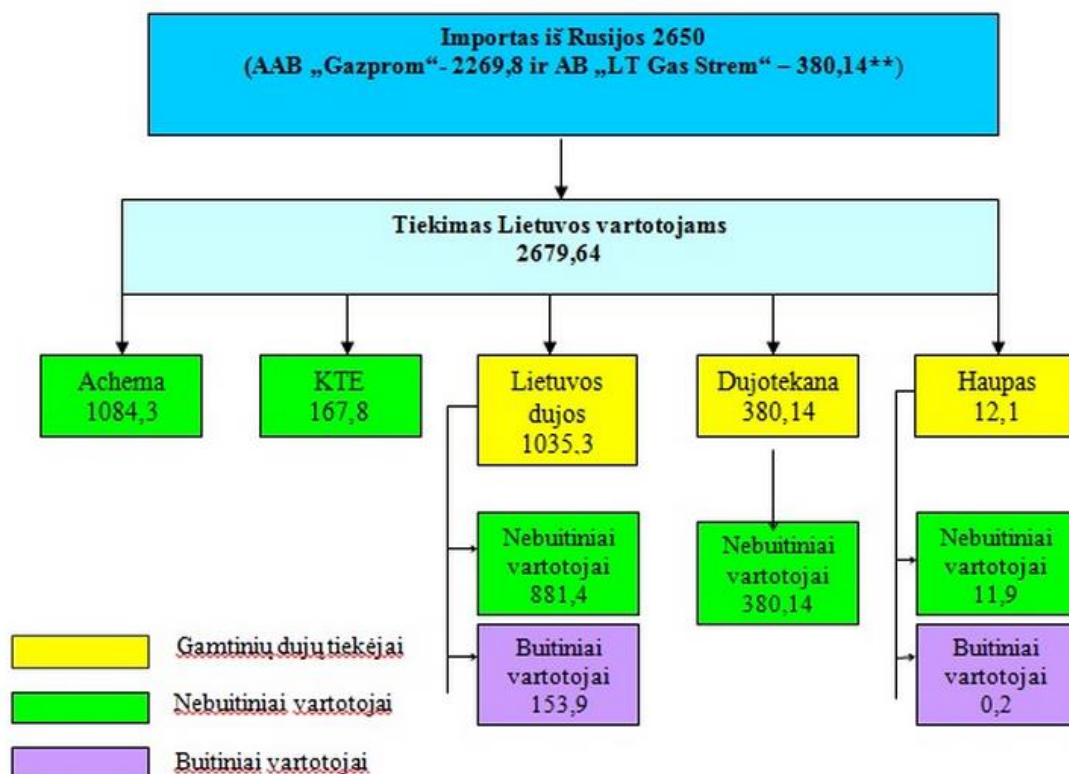
Pasaulyje, kur svarbu ekonomika, ES kaip konstruktas yra stiprus, tačiau politiniame pasaulyje, ES, kuri nėra valstybė ir tikriausiai niekada tokia netaps, toks konstruktas yra silpnas. ES neapibrėžtos ribos ir sienos (pavyzdžiui ES gilinimo ar plėtros dilema), pačios ES struktūra yra pagrindinė kliūtis išoriniuose energetikos santykiuose. Kita vertus stiprus koziris yra didelė vartotojų rinka, kurią ES gali pasiūlyti gamintojams. Vis tik ES valstybės narės iki šiol energetines problemas sprendžia savo jėgomis, pavieniui ieškodamos energetikos paklausos problemų sprendimo. ES trūksta vienybės bei solidarumo energetikos politikos formavime ir įgyvendinime.⁵⁶

2.3. Lietuvos gamtinių dujų sektoriaus pertvarkymas

⁵⁵3-čiasis Energetikos paketas ir reguliuotojo vaidmuo. Maldeikis E. 2009.

⁵⁶Vilniaus energetinio saugumo forumas: Vakarai giria, Rusija menkina (1), *Geopolitika.lt*, 2007 10 11, <http://www.geopolitika.lt/?artc=1296>,

Lietuvoje gamtinių dujų sektorius yra priklausomas nuo Rusijos gamtinių dujų eksporto arba gamtinių dujų importo Lietuvoje. 2013 metais iš Rusijos į Lietuvą gamtines dujas, kaip ir anksčiau, importavo 5 įmonės: AB „Lietuvos dujos“, UAB „Dujotekana“, UAB „Haupas“, AB „Achema“ ir UAB „Kauno termofikacijos elektrinė“. 4 dujų įmonės yra sudariusios sutartis su AB „Gazprom“, o UAB „Dujotekana“ dujas perka per „Gazprom“ tarpininką – „LT Gas Stream“. Lietuvos gamtinių dujų importas pavaizduotas 12 paveiksle.

*- skirtumas tarp patiektų į sistemą ir vartotojams dujų kiekių susidaro dėl suvartojimo technologiniams poreikiams bei nuostolių tinkluose.

** - nuo 2008 m. spalio UAB „Dujotekana“ dujas perka iš Šveicarijos AB „LT Gas Stream“.

12 pav. Gamtinių dujų importas ir vartojimas Lietuvoje 2013 m. (mln. m³)⁵⁷

2013 m. suvartota 2679,64 mln. kub.m gamtinių dujų, iš jų buitiniai – 154,1 mln. kub.m, nebutiniai vartotojai – 2525,54 mln. kub.m (neskaitant turinčių tiesiogines sutartis AB „Achema“ ir KTE – 1273,44 mln. kub.m).⁵⁸

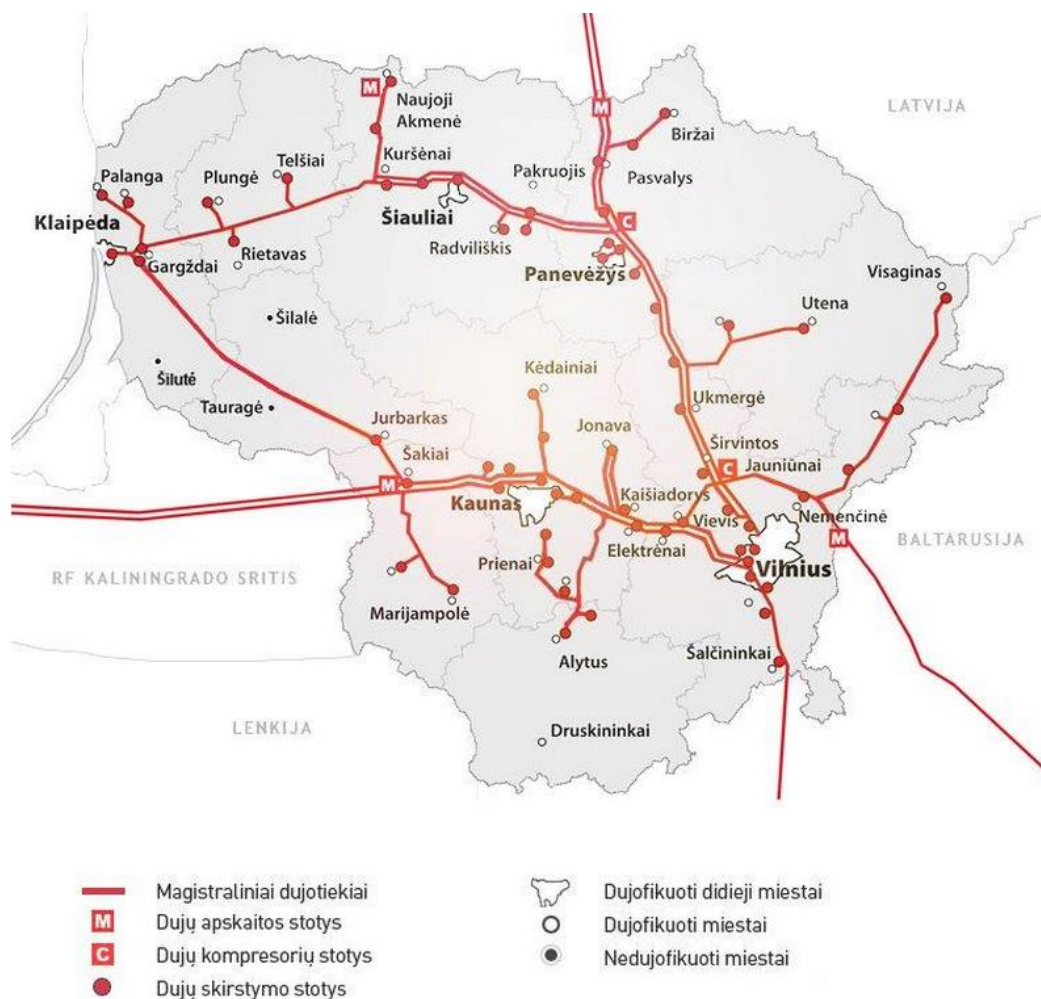
Lietuvos gamtinių dujų sistema sujungta su Baltarusijos, Latvijos bei Rusijos Federacijos dujų sistemomis (13 pav.). Bendras gamtinių dujų tinklų ilgis sudaro apie 10,207 tūkst. km, iš jų:

- perdavimo (magistralinių) tinklų ilgis – 2,007 tūkst. km.

⁵⁷http://www.enmin.lt/lt/activity/veiklos_kryptys/elektra_ir_siluma/duju_importas_vartojimas2.php?clear_cache=Y

⁵⁸http://www.enmin.lt/lt/activity/veiklos_kryptys/elektra_ir_siluma/duju_importas_vartojimas2.php?clear_cache=Y

- skirstomųjų tinklų ilgis apie 8,2 tūkst. km.⁵⁹

13 pav. Lietuvos gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo sistemos⁶⁰

Lietuva, atgavusi nepriklausomybę, paveldėjo centralizuotai valstybinių institucijų valdomą energetikos sektorių, kuriam buvo būdingos tradicinio viešojo administravimo nuostatos.⁶¹ Visų pirma Lietuvoje buvo numatyta profesionalaus administratoriaus parinkimo procedūra, 1996 m. įsteigiant Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją.

Kadangi energijos rinka Lietuvoje yra tiesiogiai susijusi su energijos persiuntimo monopolijomis bei monopolinę ar dominuojančią padėtį užimančiais energijos tiekėjais, energijos rinkų sklandus veikimas neatsiejamas nuo efektyvaus energijos persiuntimo infrastruktūros

⁵⁹http://www.enmin.lt/lt/activity/veiklos_kryptys/elektra_ir_siluma/duju_sektorius.php?sphrase_id=10557&clear_cache=Y

⁶⁰http://www.enmin.lt/lt/activity/veiklos_kryptys/elektra_ir_siluma/duju_sektorius.php?sphrase_id=10557&clear_cache=Y

⁶¹Stasiukynas A. Viešojo ir privataus sektorių dalyvavimo santykio elektros energetikoje modelis. Viešoji politika ir administravimas, 2011, T. 10, Nr. 2, p. 263

reguliavimo ir valstybinio konkurencijos skatinimo.⁶² Dėl šios priežasties Lietuvoje ypač aktualus tapo įvairių veiklų šiame sektoriuje – perdavimo, skirstymo, tiekimo ir gamybos veiklų – atskyrimas, kas glaudžiai siejama su naujosios viešosios vadybos aspektais (ypač reformų vykdymu organizacinės struktūros kaita ir pan.).

Lietuvos energetikos sektoriaus vystymasis priklauso ne tik nuo valdžios priimamų sprendimų, tačiau taip pat Europos Sąjungos lygmenyje priimamų sprendimų. Remiantis 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių 9 straipsniu, valstybė narė, pasirinkusi visišką nuosavybės atskyrimo modelį, privalo užtikrinti perdavimo veiklos atskyrimą nuo skirstymo, tiekimo ir gamybos veiklos bei šių veiklų komercinių interesų, įskaitant perdavimo veiklos nuosavybės atskyrimą. Tokia prievolė reikalauja iš valstybių narių, kuriuose nėra atskyrimo vykdyti reformas. LR Gamtinių dujų įstatyme yra įtvirtinti esminiai reikalavimai dėl perdavimo veiklos atskyrimo. Gamtinių dujų perdavimo veikla privalo būti atskirta nuo gamtinių dujų gamybos veiklos ir tiekimo veiklos, atskiriant perdavimo sistemos ir (arba) perdavimo sistemos operatoriaus nuosavybę nuo gamybos ir (arba) tiekimo veiklą vykdančių gamtinių dujų įmonių.⁶³

Įgyvendinant 2009 m. liepos 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyvoje 2009/73/EB dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių (panaikinančios Direktyvą 2003/55/EB) numatytą gamtinių dujų perdavimo sistemos nuosavybės atskyrimą, 2012 m. gegužės 31 d. AB „Lietuvos dujos“ pateikė Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai pasirinktų gamtinių dujų perdavimo veiklos ir kontrolės atskyrimo būdo ir skirstymo veiklos atskyrimo būdo aprašymą su veiksmų planais, kuriuose numatyta iki 2013 m. liepos 31 d. teisiškai, funkciškai ir organizaciniu požiūriu atskirti Bendrovės gamtinių dujų perdavimo veiklą ir iki 2014 m. spalio 31 d. įvykdyti perdavimo veiklos kontrolės atskyrimą bei teisiškai, funkciškai ir organizaciniu požiūriu atskirti Bendrovės gamtinių dujų skirstymo veiklą.⁶⁴ 2013 m. rugpjūčio 1 d. gamtinių dujų perdavimo veiklą pradėjo nuo AB „Lietuvos dujos“ atskirtas perdavimo sistemos operatorius AB „Amber Grid“. AB „Amber Grid“ priklauso visi šalyje esantys magistraliniai dujotiekiai, taip pat 66 skirstymo stotys, 3 dujų apskaitos stotys ir Panevėžio bei Jauniūnų dujų kompresorių stotys.⁶⁵

Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, įvertinusi AB „Amber Grid“ pateiktus dokumentus ir informaciją, 2014 m. gegužės 13 d. nutarimu Nr. O3-125 pritarė bendrovės kontrolės atskyrimo plano vykdymui: akcijų perleidimo sandoriui UAB „EPSO-G“ ir E.ON Ruhrgas

⁶²Tiknūtė A., Milčiuvienė S. Reguliavimo institucija energetikos sektoriuje: raida ir struktūriniai pokyčiai. Socialinių mokslų studijos, 2012, 4(4), p. 1520

⁶³LR Gamtinių dujų įstatymas, 2011 m. rugpjūčio 1 d., 40 straipsnis

⁶⁴<http://www.regula.lt/Puslapiai/baneriai/veiklu-atkyrimas-duju-sektoriuje.aspx>

⁶⁵http://www.enmin.lt/lt/activity/veiklos_kryptys/elektra_ir_siluma/duju_sektorius.php?sphrase_id=10557&clear_cache=Y

International GmbH bei vėlesniais sandoriais planuojamoms įsigyti AB „Amber Grid“ akcijoms, papildomai numatant, kad visi šie sandoriai negali daryti įtakos reguliuojamų paslaugų kainoms.

Lietuvos valstybės valdomos bendrovės (Lietuvos energija, Epso-G) 2014m. gegužės mėn. išpirko iš E.ON Ruhrgas International“ „Lietuvos dujos“ ir „Amber Grid“ bei „Lesto“ valdomas akcijas ir birželio mėn. koncerno „Gazprom“ valdomų „Lietuvos Dujos“ ir „Amber grid“ akcijų dalį ir tapo pagrindinio akcinio paketo turėtoju. Tokiais sandoriais tikimasi sumažinti korupciją, užkirsti kelią manipuliacijoms kainomis bei paspartinti tarpvalstybinių energetikos projektų darbus.

Taigi, Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas buvo vykdomas, iš remiantis naujosios viešosios vadybos principais: visų pirma buvo įkurta profesionalios, visuomenės poreikius atitinkantį valstybės tarnybą, toliau buvo privatizuotas Lietuvos dujų sektorius, o šiuo metu, siekiant gamtinių dujų ES vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, vykdomi institucijų, dalyvaujančių dujų sektoriuje organizacinės struktūros pokyčiai – perdavimo, skirstymo, tiekimo ir gamybos veiklų ir kontrolės atskyrimas. Pažymėtina taip pat tai, kad šiais veiksmais siekiama didinti Lietuvos energetinį saugumą ir dujų sektoriaus efektyvumą.

3. LIETUVOS ENERGETINĖ STRATEGIJA DUJŲ SRITYJE IR JOS ĮGYVENDINIMO PROCESAS

3.1. Suskystintų dujų terminalo projektas: privalumai ir trūkumai

Prisijungdama prie ES dujų rinkos, Lietuva siekia sumažinti savo priklausomybę nuo vienintelio dujų tiekėjo „Gazprom“, sukurti konkurencingą dujų rinką ir taip padidinti energijos tiekimo saugumą. Todėl ji siekia įrengti ir eksploatuoti suskystintų gamtinių dujų (SGD) terminalą ir prijungti jį prie Lietuvos gamtinių dujų perdavimo sistemos.⁶⁶Suskystintų gamtinių dujų (SGD) terminalas – visuma energetikos statinių ir įrenginių, įskaitant plaukiojančiąją suskystintų gamtinių dujų saugyklą, per kuriuos suskystintosios gamtinės dujos importuojamos į Lietuvos Respubliką, priimamos ir per kuriuos gali būti teikiamos papildomos paslaugos, būtinos suskystintų gamtinių dujų dujinimo ir vėlesnio tiekimo į gamtinių dujų perdavimo sistemą procesui.⁶⁷Suskystintųjų gamtinių dujų terminalas – vienas svarbiausių nacionalinių energetinį saugumą užtikrinančių projektų, kuris sukurs sąlygas atsirasti gamtinių dujų rinkai Lietuvoje, o valstybei bei jos piliečiams duos ekonominės naudos.⁶⁸2012 m. birželio 12 d. Seimas priėmė Suskystintų gamtinių dujų

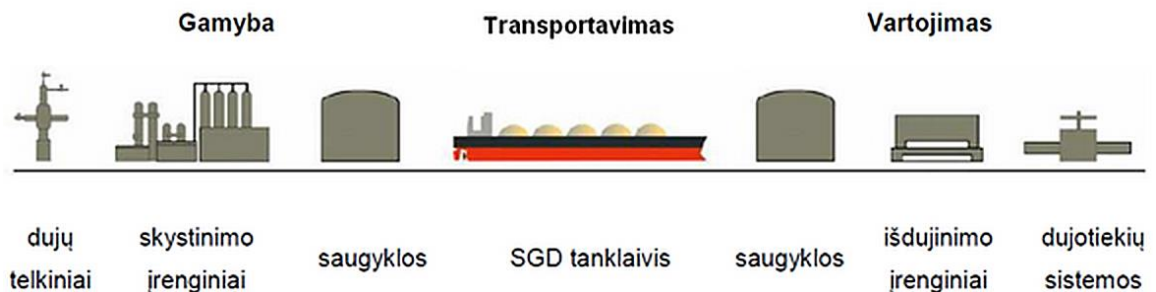
⁶⁶http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/250416/250416_1542634_189_2.pdf

⁶⁷LR Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas, 2 straipsnis, 2 dalis

⁶⁸<http://www.sgd.lt/index.php?id=5>

terminalo įstatymą (Nr. XI-2053), kuriame numatyta aukščiausiu teisiniu lygiu nustatyti SGDT įrengimo Lietuvos Respublikos teritorijoje, jo veiklos ir eksploatavimo bendrieji principai bei reikalavimai, taip pat sudarytos teisinės, finansinės ir organizacinės sąlygos SGDT projektui įgyvendinti.⁶⁹

Kaip matyti 14 paveiksle, SGD tiekimo grandinė apima gamybą, transportavimą ir vartojimą. Gamyba ir vartojimas apima tuos pačius tiekimo grandinės etapus: dujų telkinius, skystinimo įrenginius ir saugyklas. Transportavimo etapas apima suskystintų dujų gabenimą specialiais tanklaiviais.

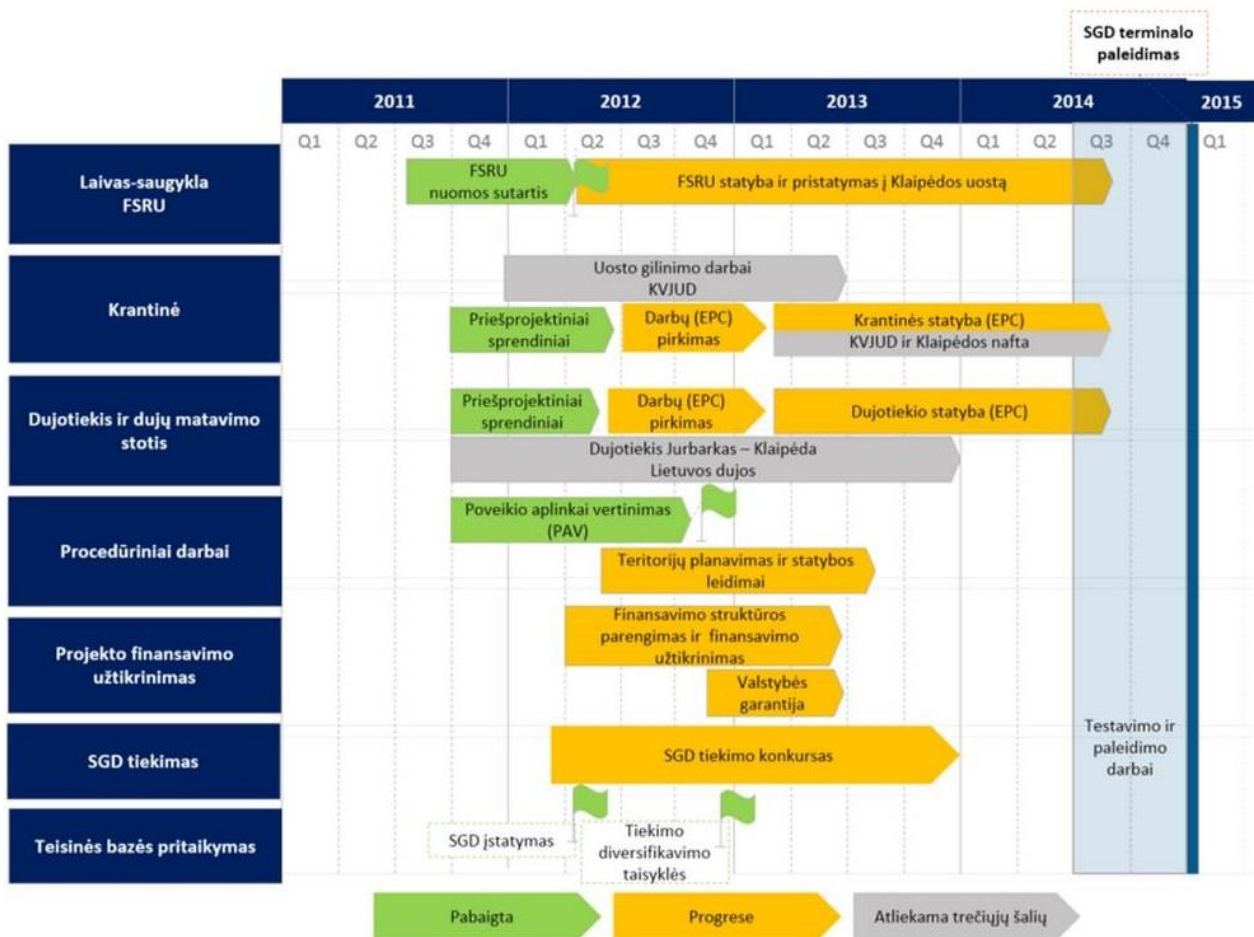

14 pav. SGD tiekimo grandinė⁷⁰

SGD terminalo statybos projektas pradėtas vykdyti 2011 m., planuojama, kad SGD terminalas bus paleistas 2014 m. pabaigoje. 15 paveiksle yra pateikiama SGD terminalo projekto įgyvendinimo grafikas, kuriame matyti, kad 2014 m. III ketv. planuojama statyti laivą-saugyklą ir jį pristatyti į Klaipėdos uostą, taip pat vykdyti krantinės statybos darbus, dujotiekio statybos darbus, šį ketvirtį taip pat prasideda SGD terminalo testavimas ir pasiruošimas paleidimui, metų pabaigoje – terminalo paleidimas.

⁶⁹Suskystintųjų gamtinių dujų (SGD) terminalas. Verslo planas.
http://www.sgd.lt/uploads/media/SGD_verslo_planas_20130220.pdf

⁷⁰<http://www.sgd.lt/index.php?id=429>

15 pav. SGD terminalo projekto grafikas⁷¹

SGD terminalo paskirtis yra sukurti alternatyvų gamtinių dujų tiekimą Lietuvos rinkai. SGD terminalas padės spręsti susiklosčiusią Lietuvos dujų sektoriuje padėtį – priklausomybę nuo vienintelio tiekėjo, tai sumažins dominuojančią OAO „Gazprom“ padėtį Lietuvos rinkoje ir leis keisti dujų kainų politiką. Iš kitos pusės, Lietuvos dujų rinkos dalyviai turės galimybę dalyvauti tarptautinėse dujų rinkose, taip pat leis rinktis dujų tiekėjus ir pan.⁷² Per 2014 metus SGD terminalo projektas turėtų būti užbaigtas ir paleistas, todėl 2013 m. buvo vykdoma labai aktyvi suskystintų dujų tiekėjų paieška. Ši veikla buvo sėkmingai įvykdyta. 2014 m. liepos mėnesį buvo pasirašytos bendrosios, neįpareigojančios prekybos SGD sutartys su septyniomis pasaulinėmis SGD tiekimo kompanijomis, kurios tiekia apie pusę pasaulio SGD. Tokios sutartys leidžia, kaip teigia D. Tučkus (UAB LITGAS generalinis direktorius), įgyti labai dideles pasirinkimo galimybes greitai ir efektyviai pirkti SGD pasaulinėje neatidėliotinų sandorių rinkoje. Tai reiškia, jog SGD galės būti perkamos geriausiomis sąlygomis, taip pat prekiauti SGD pasaulinėje rinkoje, galės būti pasiūlyta alternatyvi kainodara, kuri bus susieta su pasaulinėmis SGD rinkomis. Bendrosios sutartys yra labai

⁷¹<http://www.sgd.lt/index.php?id=586>

⁷²Suskystintųjų gamtinių dujų (SGD) terminalas. Verslo planas.

http://www.sgd.lt/uploads/media/SGD_verslo_planas_20130220.pdf, p. 3

reikšmingos, kadangi jomis nustatomos sąlygos, apibrėžiančios atsiskaitymų, krovinių pristatymo, atsakomybių pasidalinimo, bendras konfidencialumo ir kitas panašias sąlygas.⁷³ Kita labai svarbi sutartis, užtikrinanti SGD terminalo veiklą buvo pasirašyta 2014 m. rugpjūčio 21 d. UAB LITGAS pasirašė SGD tiekimo sutartį su geriausias sąlygas pasiūliusia Norvegijos įmone „Statoil“. Ši sutartis padės užtikrinti nepertraukiamą terminalo veikimą, įves naują gamtinių dujų kainodarą, susietą su Europos gamtinių dujų rinkų kainomis. Sutartyje taip pat numatytos galimybės bendradarbiauti vykdant naują Baltijos jūros regione veiklą – SGD perkrovą. Klaipėdos terminale dujos skystame pavidale būtų perpilamos į mažesnės talpos laivus ir gabenamos į nedidelius terminalus. Sėkmingai plėtojama komercinė perkrovos veikla didintų terminalo apkrovimą ir mažintų jo išlaikymo sąnaudas, tenkančias Lietuvos vartotojams. Nuo 2015 metų pradžios „Statoil“ penkerius metus tiesks LITGAS po 540 mln. kub. metrų gamtinių dujų (apie 950 tūkst. kub. m. SGD) kasmet Klaipėdos SGD terminalo veiklai palaikyti. Užtikrinti šio kiekio tiekimą UAB LITGAS buvo įpareigota Energetikos ministro įsakymu patvirtinus bendrovę paskirtuoju tiekėju. Numatoma, kad pirmasis bandomasis „Statoil“ SGD krovinyš į Klaipėdos terminalą pagal šią ilgalaikę sutartį bus pristatytas 2014 m. spalio mėn. pabaigoje, kad kitų metų sausio 1 dieną terminalas galėtų pradėti komercinę eksploataciją. Kiekvienais metais į Klaipėdos uostą „Statoil“ pristatys po 6-7 tokius krovinius. Lietuvai tiekiamų SGD kaina bus susieta su Jungtinės Karalystės gamtinių dujų biržos „National Balancing Point“ (NBP) indekso verte. Taigi, pasirašytos sutartys suteikia galimybę didinti konkurencijos lygį Lietuvos gamtinių dujų sektoriuje, tai turės teigiamos įtakos gamtinių dujų kainai, be to, pasirašytos sutartys ateityje gali atverti naujos veiklos – SGD perkrovos – galimybes.⁷⁴

SGD importo terminalo statyba Lietuvoje yra prioritetas Lietuvos Nacionalinės energetikos strategijos projektas, kuris suteiks keletą itin svarbių privalumų:

- diversifikuos gamtinių dujų tiekimą, dėl to šalis nebebus priklausoma nuo vienintelio išorinio dujų tiekėjo;
- įgalins Lietuvą savarankiškai apsirūpinti gamtinėmis dujomis, reikalingomis pirmojo būtinumo paklausai patenkinti;
- sudarys prielaidas susiformuoti šalies ir regioninei dujų rinkoms, su galimybe ateityje tiekti dujas kaimyninėms valstybėms;
- sukurs Lietuvai galimybes dalyvauti tarptautinėse ir Europos Sąjungos dujų rinkose.⁷⁵

Vis dėlto, SGD terminalas gali susidurti su komerciniais suvaržymais. Nepaisant labai didelių dujų kainų Lietuvoje, kurios turėtų pritraukti investuotojus, komerciškai gali neapsimokėti

⁷³ Pasirašytos bendrosios prekybos SGD sutartys atvers naujas galimybes Lietuvos rinkai. <http://litgas.lt/pasirasytos-bendrosios-prekybos-sgd-sutartys-atvers-naujas-galimybes-lietuvos-rinkai/>

⁷⁴ LITGAS sutartis su „Statoil“ padės užtikrinti SGD terminalo veikimą ir plėtoti naują veiklą. <http://litgas.lt/litgas-sutartis-su-statoil-pades-uztikrinti-sgd-terminalo-veikima-ir-pletoti-nauja-veikla/>

⁷⁵ Nacionalinė energetikos strategija, patvirtinta LR Seimo 2007 m. sausio 18 d. nutarimu Nr.X-1046

eksploatuoti pastatytą SGD terminalą. Taip gali atsitikti dėl labai stiprios OAO „Gazprom“ pozicijos Lietuvos rinkoje. Stipri šios įmonės pozicija apsunkina alternatyvaus ir konkurencingo tiekimo kūrimą. Lietuvai OAO „Gazprom“ tiekia dujas daug didesnėmis kainomis nei kitoms Europos valstybėms, pavyzdžiui, Lietuvos ir Vokietijos kainų skirtumas yra 40 proc., Lietuvos ir Vengrijos – 24 proc. Toks kainų skirtumas parodo, jog patyrusi konkurencinį spaudimą, OAO „Gazprom“ gali sumažinti Lietuvai tiekiamų dujų kainą išlaikydama savo veiklos pelningumą, tokiu būdu bendrovė galėtų konkuruoti su SGD tiekėjais, pasiūlydama netgi mažesnes kainas. Esant tokiai situacijai, dujų tiekimas per SGD terminalą taptų nepatrauklus ir terminalas galiausiai galėtų būti naudojamas.⁷⁶ Taigi, esminė galima SGD terminalo problema arba rizika yra ta, kad SGD terminalas dujas teks už aukštesnę kainą nei konkurentai.⁷⁷ Iš kitos pusės, per SGD terminalą bus galima įsigyti trūkstamų dujų (su sąlyga, kad paklausa joms Lietuvoje augs), kurios galėtų užtikrinti terminalo rentabilumą.⁷⁸ Vis dėlto dujų paklausos augimas mažai tikėtinas, ypač atsižvelgiant į tai, kad dujų suvartojimas mažėja: 2011 m. buvo suvartota 3374,8 mln. kub. m gamtinių dujų, 2012 m. – 3281,1 mln. kub. m, 2013 m. – 2679 mln. kub. m.⁷⁹ Kita problema ta, kad mūsų valstybė dar planuoja aktyviai skatinti biokuro naudojimą šilumos ir elektros sektoriuose.⁸⁰ Dėl šių priežasčių, kaip teigia V. Volovoj, Lietuvos SGD terminalas, sujungtas su šalies dujotiekių tinklu, turės eksportuoti savo produkciją, kitaip jam bus sunku ekonomiškai išgyventi. Ir nors iš pradžių buvo manoma, kad pirmiausia jis dirbs vidaus rinkai, šiandien mintis eksportuoti ima dominuoti viešajame diskurse. Teoriškai lietuvių terminalas galėtų tapti regioniniu. Kitaip tariant, jo dujas galėtų pirkti, pavyzdžiui, Latvija. Tačiau jos premjerė L. Straujuma, negalėjo pasakyti, ar šalis tai darys, net jeigu jos būtų pigesnės nei iš „Gazprom“ gaunamos dujos. Anot jos, tai priklausys nuo ekonominių rodiklių. Kartu pažymėtina, kad yra tikimybė, jog Latvijos parlamentas ketveriems metams uždarys nacionalinę dujų rinką ir tuomet nė vienas šalies vartotojas negalės nusipirkti dujų per Lietuvos SGD terminalą. Kitos dvi minimos šalys – Estija ir Suomija. Tačiau šios šalys jau pasirašė ketinimų protokolą dėl dvi valstybes jungiančio gamtinių dujų dujotiekio „Balticconnector“ ir dviejų suskystintų gamtinių dujų terminalų statybos. Kita terminalo panaudojimo perspektyva – laivų pripildymas ir smulkūs vartotojai, kuriuos galės pasiekti dujų „prikrauti“ sunkvežimiai. Pastaroji atrodo gana patraukliai, bet tik su sąlyga, kad bus regioninė paklausa, o ji nėra garantuota.⁸¹

AB „Klaipėdos nafta“ nurodo esminius SGD terminalo privalumus ir trūkumus (4 lent.).

⁷⁶http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/250416/250416_1542634_189_2.pdf

⁷⁷Lietuvos laisvosios rinkos instituto pastabos dėl LR Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5, 10 ir 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo Įstatymo projekto.

http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/lietuvos_laisvosios_rinkos_instituto_pastabos_del_lr_suskystintu_gamtiniu_duju_terminalo_istatymo_5_10_ir_11_straipsniu_pakeitimo_ir_papildymo_istatymo_projekto/6927

⁷⁸Volovoj V. Lietuvos SGD terminalo perspektyvos. <http://www.geopolitika.lt/?artc=6637>

⁷⁹LR Energetikos ministerijos duomenimis

⁸⁰Volovoj V. Lietuvos SGD terminalo perspektyvos. <http://www.geopolitika.lt/?artc=6637>

⁸¹Volovoj V. Lietuvos SGD terminalo perspektyvos. <http://www.geopolitika.lt/?artc=6637>

4 lentelė. SGD terminalo Lietuvoje privalumai ir trūkumai⁸²

Privalumai	Trūkumai
<ul style="list-style-type: none"> – Pirmasis didelis SGD terminalas Baltijos bei Šiaurės šalyse – Patrauklūs SGD išdujinimo veiklos tarifai skatins dujų rinkos vystymąsi šalyje, o SGD perkrovos tarifai sukurs konkurencingas sąlygas mažos apimties SGD veiklai vystyti – Klaipėdos uostas yra neužšalantis uostas, garantuojantis sklandžią laivybą ir nenutrūkstamus krovos darbus ištisus metus – Sunaudotos technologinėms reikmėms SGD yra priskiriamos Terminalo naudotojui pagal faktą – Planuojama, jog paskirtasis tiekėjas – UAB „Litgas“ – importuos minimalų dujų kiekį, reikalingą terminalo veiklai palaikyti, todėl terminalas visada bus paruoštas eksploatacijai – Infrastruktūra mažos apimties SGD prekybos veiklai – Terminalas suteikia galimybę rezervuoti momentinius SGD išdujinimo ir SGD perkrovos pajėgumus visus metus pagal poreikį ir terminalo technines galimybes 	<ul style="list-style-type: none"> – SGD išdujinimo režimų ribos nuo 61.300 Nm³/val iki 460.000 Nm³/val – Terminalas bus pritaikytas priimti konkrečius dujovežius SGD perkrovos veiklai vykdyti per 7 mėnesius išreiškus poreikį ir pateikus techninę informaciją apie planuojančius atvykti dujovežius SGD perkrovos veiklai vykdyti – Terminalo SGD išdujinimo pajėgumai negali būti didesni nei gamtinių dujų perdavimo sistemos operatoriaus nustatyti maksimalūs gamtinių dujų perdavimo pajėgumai terminalo prijungimo prie perdavimo sistemos taške: <ul style="list-style-type: none"> ○ 2015 m. planuojami 178.000 Nm³/val., ○ nuo 2016 m. pastačius Klaipėda-Kuršėnai jungtį - 460.000 Nm³/val. – Paklausa gamtinėms dujoms mažėja Lietuvos rinkoje, kitų potencialių šalių rinkos ieško kitokių importo būdų ir vysto savo strateginius projektus, kurie sumažina tikimybę, jog bus perkamos gamtinės dujos iš Lietuvos

LR suskystintųjų gamtinių dujų terminalo įstatymo 11 straipsnyje nurodoma, kad siekiant užtikrinti SGD terminalo būtinąją veiklą, tai yra SGD terminalo technologinį pajėgumą, reikalingą nuolat ir efektyviai patenkinti gamtinių dujų poreikį Lietuvos Respublikoje, taip pat siekiant garantuoti SGD terminalo veiklos technologinį ir ekonominį pagrįstumą bei skatinti efektyvų diversifikuotų gamtinių dujų tiekimo šaltinių konkurencingumą, valstybės reguliuojamai elektros energijos ir (ar) šilumos energijos gamybai užtikrinti pirmumo tvarka privalo būti tiekiamos per SGD terminalą įvežtos gamtinės dujos.⁸³ Laisvosios rinkos institutas nurodo, kad remiantis šiuo įstatymo straipsniu, elektros energijos gamintojai ir šilumos energijos gamintojai, kurių paslaugų

⁸²<http://www.sgd.lt/index.php?id=635>

⁸³LR Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymas, 10 straipsnis, 1 dalis

kaina yra reguliuojama, privalės pirkti dujas iš SGD terminalo netgi tuo atveju, kai dujos iš SGD terminalo bus brangesnė nei kito tiekėjų siūlomos dujos. Tai reiškia, kad terminalo veiklos rizika yra tiesiogiai perkeliama elektros ir šilumos energijos vartotojams, kadangi brangstant žaliavai, elektros ir šilumos tiekėjai sieks padidinti teikiamų paslaugų kainą. Ši nuostata vienam ūkiniam subjektui – SGD terminalui – įstatymu suteikia teisę neleisti arba riboti kitų ūkinių subjektų teisę sudaryti sutartis, kurios numatytų palankiausias tam tikram ūkiniam subjektui dujų tiekimo ir kainos sąlygas.⁸⁴

3.2. Energetikos išteklių, sudarantys alternatyvas gamtinių dujų importui iš Rusijos

3.2.1. Skalūninių dujų perspektyva

Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje yra numatytos penkios strateginės iniciatyvos, viena iš jų – skalūnų dujų paieškos Lietuvoje rėmimas. Remiantis preliminariais vertinimais, Vakarų Lietuvoje gali būti iki 500 mlrd. m³skalūnų dujų, iš kurių 100 mlrd. m³ – potencialiai techniškai išgaunamas kiekis. Tokio kiekio pagal dabartinį dujų suvartojimą Lietuvai užtektų 30–40 metų. Tai rodo, kad skalūnų dujos gali tapti svariu indėliu stiprinant šalies ir regiono energetinį saugumą.⁸⁵ Cheminė skalūnų dujų sudėtis yra tokia pat kaip kitu būdu išgaunamų dujų, kurios yra naudojamos tiek buityje, tiek pramonėje. Skalūnų dujų gavyba išsiskiria dviem ypatumais:

- išgręžus gręžinį vertikaliai iki tam tikro gylio, kuriame gali būti dujų klodai, toliau gręžiama horizontaliai (tai vadinama horizontalaus gręžimo technologija);
- kadangi dujų molekulės ne susispietusios vienoje ertmėje, kaip tradiciniuose telkiniuose, o yra atskirai uolienu ertmėse (būtų galima palyginti su vandens prisisiurbusia kempine), norint šias molekules „sugauti“, gręžiniais dideliu slėgiu leidžiamas vanduo su nedidelėmis kvarcinio smėlio ir cheminių medžiagų priemaišomis. Šis skystis suskaldo uolienas ir atskiria dujų molekules (ši technologija vadinama hidrauliniu skaldymu), o kartu su šiuo

⁸⁴Lietuvos laisvosios rinkos instituto pastabos dėl LR Suskystintų gamtinių dujų terminalo įstatymo 5, 10 ir 11 straipsnių pakeitimo ir papildymo Įstatymo projekto.

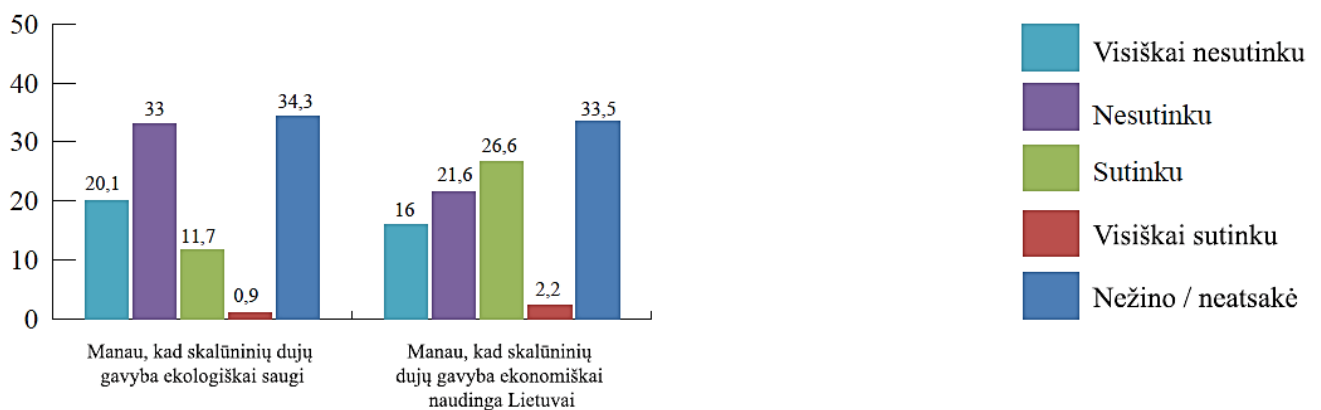
http://www.lrinka.lt/index.php/analitiniai_darbai/lietuvos_laisvosios_rinkos_instituto_pastabos_del_lr_suskystintu_gamtiniu_duju_terminalo_istatymo_5_10_ir_11_straipsniu_pakeitimo_ir_papildymo_istatymo_projekto/6927

⁸⁵Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija.

http://www.enmin.lt/lt/uploads/energetines_nepriklausomybes_strategija.pdf, p. 45

skaldymo skysčiu dėl susidariusio slėgio grįžta ir dujų molekulės, žemės paviršiuje surenkamos į rezervuarus.⁸⁶

Skalūnų dujų gavybos klausimas sukelia daug diskusijų tiek politinėje, tiek visuomeninėje erdvėje. Energetinio saugumo tyrimų centro duomenis, skalūnų dujų gavybos plėtra Lietuvoje yra vertinama nevienareikšmiškai: beveik trečdalis (28,6 %) respondentų mano, kad tai yra nesvarbus arba visai nesvarbus Lietuvos energetinio saugumo aspektas, kiek daugiau nei trečdalis (31,7 %) šiuo klausimu nėra apsisprendę ir tik 39,7 % mano, kad tai yra svarbus arba labai svarbus aspektas.⁸⁷ Didžiausia Lietuvos visuomenės dalis taip pat nesutinka su tuo, kad skalūninių dujų gavyba ekologiškai saugi. Daugiau nei trečdalis Lietuvos visuomenės neturi nuomonės arba nežino apie skalūnų dujų gavybos ekonominį naudingumą (16 pav.). Tokia situacija atskleidžia, kad nepaisant skalūnų dujų įtraukimo į energetikos sistemos saugumo užtikrinimo priemones, didelė visuomenės dalis mano, jog šių dujų gavybą gali daryti neigiamą poveikį aplinkai, be to, trūksta žinių apie ekonominę naudą.

16 pav. Visuomenės nuomonė apie skalūninių dujų ekologiškumą ir gavybos ekonominę naudą⁸⁸

Vis dėlto, Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje nurodoma, kad vietinės skalūnų dujos:

- 1) mažintų priklausomybę nuo importuojamų gamtinių dujų;
- 2) didintų tiekimo patikimumą;
- 3) skatintų regioninės Baltijos valstybių dujų rinkos ir infrastruktūros plėtrą.⁸⁹

⁸⁶Urbanavičius J. Aplinkosauginio skalūnų dujų gavybos teisinio reglamentavimo Europos Sąjungoje problematika. Teisė, 2013, 87, p. 182

⁸⁷Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2012-2013. Energetinio saugumo tyrimų centras. P. 9

⁸⁸Lietuvos energetinis saugumas. Metinė apžvalga 2012-2013. Energetinio saugumo tyrimų centras. P. 20

⁸⁹Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija.

http://www.enmin.lt/lt/uploads/energetines_nepriklausomybes_strategija.pdf, p. 45

Nors Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje įvardinami tik skalūnų dujų privalumai, įvairiose šaltiniuose minimi taip pat kitokie aspektai, o didžiausias dėmesys skiriamas poveikiui aplinkai.

Europos Komisijos Aplinkos generalinio direktorato 2012-05-28 atlikta studijoje pateikiamos potencialios grėsmės, kai skalūnų dujų gavybai naudojama hidroardymo technologija:

- Palyginti su tradicine dujų gavyba reikia didesnių kiekių vandens, į kurį pridedama chemikalų;
- Palyginti su tradicine dujų gavyba iš gręžinio yra mažesnė dujų išėiga, todėl didesnė aplinkos apkrova dujų kiekio vieneto gavybai;
- Reikia garantuoti gręžinių saugos schemas, kad sumažėtų taršos grėsmė gręžinio eksploatacijos metu ir jai pasibaigus;
- Išlieka ilgalaikis į suardyto sluoksnio dalį supilto skysčio poveikis;
- Potencialiai toksiškų cheminių priedų naudojimas;
- Transporto naudojimas įrenginiams, medžiagoms ir atliekoms pervežti;
- Palyginti su tradicine dujų gavyba technogeninio poveikio zona yra didesnio ploto;
- Gręžvietėje vykdoma veikla sukelia vienokią ar kitokią taršą (oro, triukšmo, dulkių).⁹⁰

Skalūnų dujų gavybos galimybių vertinimo aspektai buvo įtraukti į LR Energetikos ministerijos strateginius veiklos planus. 2012-2014-ųjų metų strateginiame veiklos plane skalūnų dujų gavybos galimybių tyrimas buvo įvardintas kaip vienas iš 7 veiklos prioritetų: „7 prioritetas. Vertinti skalūninių dujų gavybos galimybes ir kurti skalūninių dujų gavybai tinkamą teisinę bazę Lietuvoje“.⁹¹ Pažymėtina, kad nei ankstesnių, nei vėlesnių metų veiklos strateginiuose planuose apie skalūnines dujas kalbama nebuvo. Vis dėlto 2013 m. gegužės 30 d. buvo priimtos Žemės gelmių įstatymo pataisos dėl skalūninių dujų paieškos reglamentavimo. Priimtomis pataisomis įstatyme įtvirtinta išsklaidytųjų angliavandenilių (t.y. skalūninių dujų) sąvoka, reglamentuoti minėtų išteklių paieškos, žvalgybos, gavybos ir kiti su šia veikla susiję klausimai.⁹² Lietuvos mokslų akademijos komisijai 2013 m. kovo mėn. pateikus savo išvadas, Lietuvos Respublikos Seimas 2013 m. gegužės mėn. LR Žemės gelmių įstatymo ir kitų susijusių įstatymų pataisomis sugriežtino skalūninių dujų paieškos, žvalgybos ir gavybos aplinkos apsaugos reikalavimus, radioaktyvių, toksiškų ir pavojingų atliekų laikymo žemės gelmėse sąlygas. Poveikio aplinkai vertinimas tapo būtinas, ruošiantis pradėti

⁹⁰Komisijos dėl skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos poveikio aplinkai bei žmonių sveikatai vertinimo išvados. Lietuvos mokslų akademija. 2013. P. 15

⁹¹2012-2014-ųjų metų strateginis veiklos planas. LR Energetikos ministerija.

http://www.enmin.lt/lt/activity/planavimo_dokumentai/20111223_2012_2014_strateginisveiklosplanas.pdf

⁹²Priimtos Žemės gelmių įstatymo pataisos dėl skalūninių dujų paieškos reglamentavimo.

http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=4445&p_k=1&p_d=136811

ne tik gavybą, bet ir žvalgybą.⁹³ Vis dėlto, dėl Vyriausybės ir Seimo nenuoseklios pozicijos iš skalūninių dujų žvalgybos ir gavybos Lietuvoje pasitraukė JAV energetikos kompanija „Chevron“. Tam didžiausią įtaką turėjo nesutvarkyta valstybės teisinė bazė (naujoje Žemės gelmių įstatymo redakcijoje liko kai kurių trūkumų, todėl įstatymas turėtų būti ir toliau tobulinamas⁹⁴), garantijų dėl gavybos mokesčių stabilumo trūkumas ir planuojami didinti žemės gelmių išteklių išgavimo mokesčiai. Svarbus veiksnys buvo ir nežinomas skalūninių dujų potencialas. Visa tai neužtikrino, kad kompanijai atsiperks potencialios investicijos.⁹⁵

Vienas didžiausių rizikos veiksnių vertinant skalūninių dujų galimybes yra ekonominis eksploatacijos atsiperkimas. Įprastinių dujų (ir naftos) telkinių eksploatacija yra pigesne, lyginant su skalūninių dujų išgavimu. Tad, rinkos sąlygomis iškyla atsiperkamumo klausimas. 2011 m. prasidėjo išsamios viešos diskusijos dėl ekonominės skalūninių dujų naudos JAV ir Kanadoje. Jungtinės Karalystės specialistų skaičiavimais tik nedidelė dalis šių dujų yra vertintinos kaip atsiperkančios (10-15 proc. iš technologiškai išgaunamų dujų).⁹⁶ A. Grigelis ir J. Vilemas, norėdami apytikriai įvertinti ekonominį Lietuvos skalūninių dujų potencialą, padarė tokias prielaidas:

- skalūninių dujų gavybos savikaina Lietuvoje bus artima 300 dol./tūkst. m³ (8 dol. MBtu), t. y. apie du kartus didesnė negu JAV. Tai atitinka daugelio Vakarų ekspertų nuomonę;
- nesant patikimų paskelbtų prognozių apie gamtinių dujų kainas bendroje Europos Sąjungos dujų rinkoje po 2020 metų, priimama, kad ji bus artima dabartinei išskirtinai didelei kainai Lietuvoje, t. y. 500 dol./tūkst.m³ (13,2 dol. MBtu);
- dujas išgaunanti kompanija Lietuvos išdui mokės 25 % nuo parduotų dujų vertės išteklių mokestį;
- galimas metines Lietuvos išdo pajamos vertinamos tokiu atveju, jei skalūnų dujomis būtų tenkinami visi Lietuvos poreikiai, t. y. 3×10^9 m³/metus.⁹⁷

⁹³Grigelis A., Vilemas J. Skalūniniai angliavandeniliai Lietuvoje ir jų ekonominiai aspektai. Mokslas ir technika, 2013, Nr. 10, p. 5

⁹⁴Grigelis A., Vilemas J. Skalūniniai angliavandeniliai Lietuvoje ir jų ekonominiai aspektai. Mokslas ir technika, 2013, Nr. 10, p. 5

⁹⁵Lietuvos energetinis saugumas. http://estc.lt/wp-content/uploads/2014/01/Lietuvos-energetinis-saugumas-2012%E2%80%932013_el.leidiny.pdf

⁹⁶Šliaupa S. Skalūninių dujų perspektyvos Lietuvoje. Energijos erdvė, 2013, 1(16), p. 9

⁹⁷Grigelis A., Vilemas J. Skalūniniai angliavandeniliai Lietuvoje ir jų ekonominiai aspektai. Mokslas ir technika, 2013, Nr. 10, p. 7

5 lentelė. Lietuvos skalūninių dujų rinkos vertė ir tikėtinos išdo pajamos už išteklių mokesį
(royalty) JAV doleriais⁹⁸

	Išgautų dujų kiekis		
	14×10 ⁹ m ³	350×10 ⁹ m ³	740×10 ⁹ m ³
Visų dujų vertė, kai rinkos kaina 500 dol./tūkst. m ³	7,0×10 ⁹	175×10 ⁹	370×10 ⁹
Gavybos kaina 300 dol./tūkst. m ³	4,2×10 ⁹	105×10 ⁹	185×10 ⁹
Išdo pajamos 25 % nuo realizuotų dujų vertės	1,75×10 ⁹	43,7×10 ⁹	92,5×10 ⁹

Atlikus paprastus skaičiavimus, jų rezultatai pateikiami 5 lentelėje. Remiantis suformuluotomis prielaidomis, patenkinus visą Lietuvos dujų poreikį skalūninėmis dujomis ir taikant 25 proc. išteklių mokesį nuo parduotų dujų vertės, išdas kasmet pasipildytų 375 mlrd. \$, tuo tarpu gavybos kompanijos pelnas, įvertinus išlaidas ir mokesį, būtų 225 mlrd. \$. Taigi gavybos kompanijos pelnas būtų beveik 1,7 karto mažesnis nei jos sumokėtas mokestis, dėl to ši veikla didelėms tarptautinėms kompanijoms, norinčioms išgauti dujas Lietuvoje, nebūtų patraukli (jei mokestis būtų didesnis nei 25 proc.). Esant 40 proc. išteklių mokesčiui, metinis jo dydis būtų 600 mlrd. \$, o išgaunančios kompanijos pelnas – 0, todėl Seime siūlomas 40 proc. išteklių mokestis sustabdytų ne tik Lietuvos skalūninių dujų įsisavinimo procesą, tačiau net jo žvalgybą. Situacija galėtų keistis tik tuo atveju, jei keistųsi rinkos kainos, gavybos išlaidos.

Lietuvos, kuri yra visiškai priklausoma nuo dujų, importuojamų iš Rusijos, energetinė priklausomybė dar labiau padidėjo 2009 m. gruodžio 31 d. uždarius Ignalinos atominę elektrinę, kuri pagamindavo apie 70,2 proc. visos Lietuvoje gaminamos elektros energijos. Dėl šios priežasties padidėjo elektros energijos importas, taip pat dujų, naudojamų elektros energijai gaminti, suvartojimas. Tokia situacija lėmė, kad Lietuvoje mokama monopolinė dujų kaina, kuri yra didžiausia Europoje – 2013 m. siekė apie 488 JAV dolerių už 1000 m³, be to, kaina yra nustatoma remiantis ne tik ekonomiais, tačiau taip pat politiniais motyvais. Iš kitos pusės, Lietuva, kuriai dujos tiekiamos vieninteliu dujotiekiu per Baltarusiją, gali tapti energetinių karų įkaite ir susidurti su tiekimo apribojimais. Tokio pobūdžio įvykiai 2006 m. ir 2009 m. vyko tarp Rusijos ir Ukrainos, taip pat šiuo metu Ukrainoje vykstantys įvykiai yra siejami su skola už dujas. Kelios Europos valstybės, ypač Slovakija ir Bulgarija, pajuto dujų tiekimo sutrikimus. Skalūnų dujų gavyba padidintų Europos energetinį savarankiškumą, t. y. sumažėtų priklausomybė nuo importuojamų dujų (daugiausia iš Rusijos), atsivertų galimybė kontroliuoti dujų tiekimą. Dar viena tiekimo alternatyva būtų naudinga konkurencingumo požiūriu.

⁹⁸Grigelis A., Vilemas J. Skalūniniai angliavandeniliai Lietuvoje ir jų ekonominiai aspektai. Mokslas ir technika, 2013, Nr. 10, p. 7

Dalis valstybių, pavyzdžiui, Prancūzija, Bulgarija, Čekijos Respublika ir Liuksemburgas, yra uždraudusios skalūnų dujų žvalgybą ir gavybą, dėl hidraulinio ardymo proceso keliamos didelės grėsmės aplinkai. Prancūzija savo energetikos sektoriaus ateitį sieja su branduolinės energetikos plėtra, todėl valstybei nėra didelio poreikio išgauti skalūnų dujas. Jungtinė Karalystė susiduria su dideliu nevyriausybinų organizacijų pasipriešinimu. Vokietijoje dėl stipraus pasipriešinimo taip pat paskelbtas moratoriumas žvalgybos ir gavybos darbams.⁹⁹

Skalūninių dujų platus išgavimas gresia pakitimais nusistovėjusiai dujų tiekimo grandinei. Europoje tai svarbi galimybė pasiekti alternatyvą Gazprom viešpatavimui. Atitinkamai keičiasi ir politinė kalba bei elgsena. Globaliu požiūriu, tai leistų išsivaduoti iš taip vadinamų karštųjų taškų (Rytų) diktato. Pagal šį scenarijų, politinė situacija keistųsi iš esmės. Tai - ekonominio ir politinio diktato atsikratymas, kuris lemtų lygiavertį bendravimą tarp šalių importuotojų ir eksportuotojų.¹⁰⁰ Vis dėlto ekonominės naudos abejingumas arba didelė ekonominė rizika ir poveikio aplinkai tyrimų trūkumas stabdo skalūninių dujų gavybos plėtrą Europoje, taip pat Lietuvoje.

3.2.2. Branduolinės energetikos perspektyva

Nacionalinėje energetinės nepriklausomybės strategijoje nurodoma, kad didžiausias dėmesys skiriamas įgyvendinti tuos strateginius projektus ir sprendimus, kurie turės esminį poveikį Lietuvos energetinei nepriklausomybei pasiekti.¹⁰¹ Tarp tokių projektų minima regioninės branduolinės (atominės) elektrinės Visagine statyba siekiant užtikrinti pakankamus konkurencingus vietinius elektros gamybos pajėgumus. Tiek mokslinėje, tiek politinėje erdvėje kilo daug diskusijų, kuriose gvildinama, ar šis projektas yra naudingas Lietuvai, ar jis prisidės prie elektros energijos kainų sumažinimo ir energetinio saugumo didinimo.

Visagino atominės elektrinės (VAE) projektas – tai naujos atominės elektrinės statybos ir su ja susijusios infrastruktūros projektas. Jį įgyvendinus sustabdytus Ignalinos AE reaktorius pakeis moderni, saugi ir aplinkos neteršianti elektros energijos gamybos atominėje elektrinėje technologija.¹⁰² Visagino atominės elektrinės projekto verslo plane nurodoma, kad Visagino AE – didžiausia šalies istorijoje tiesioginė užsienio investicija. Tiesioginės „Hitachi“ ir regioninių partnerių užsienio investicijos sieks 10-14 mlrd. Lt. Visagino AE statybos metu ir 60 metų eksploatacijos laikotarpiu prisidės prie Visagino miesto ir Ignalinos rajono vystymo ir suteiks teigiamą postūmį Baltijos šalių ekonomikos augimui:

⁹⁹ Ivanauskas V. ir kt. Lietuva ir JAV: bendradarbiavimo kryptį beiškant. Analitinė studija. Eastern Europe Studies Centre. P. 19-21

¹⁰⁰ Šliaupa S. Skalūninių dujų perspektyvos Lietuvoje. Energijos erdvė, 2013, 1(16), p. 9

¹⁰¹ Nacionalinė energetinės nepriklausomybės strategija 2012 m., p. 9

¹⁰² http://www.vae.lt/lt/pages/projektas_nuo_a_iki_z

- BVP padidės 27-35 mlrd. Lt, eksploatuojant Visagino AE bus mažiau importuojama elektros energijos ir dujų jai pagaminti, elektros energija bus eksportuojama;
- Lietuvos investicijos į Visagino AE papildys biudžetą 5-6 mlrd. Lt mokesčių, bus gauta apie 38 mlrd. Lt dividendų;
- Visagino AE bus didelė paskata vietiniam, ypač statybų verslui. Įvertinta, kad bendrovės galėtų pretenduoti į darbus, kurių vertė sieks 5,2 mlrd. Lt;
- Statybų metu bus sukurta apie 6000 darbo vietų.¹⁰³

Tame pačiame verslo plane pateikiamas projekto komercinis pagrindimas: „Visagino AE projektas yra ekonomiškai pagrįstas ir garantuoja priimtina investicijų grąžos periodą - 8-12 metų, paremtą tuo, kad komercinės bendrovės prisiima statybos išlaidų, savalaikio projekto įgyvendinimo ir elektros rinkos kainų (AE eksploatavimo laikotarpiu) riziką“.¹⁰⁴

Vis dėlto, išvardintos projekto teigiamybės yra vertinamos prieštaringai. Visų pirma atkreiptinas dėmesys į tai, jog vertinant naujas darbo vietas yra vertinamas skirtumas tarp esamos padėties ir padėties, kuri būtų įgyvendinant šį projektą, tačiau nėra vertinamos kitos alternatyvos, nėra daroma lyginamoji analizė. Taip pat pastebėtina, kad didelis darbo vietų skaičiaus padidėjimas būtų vidutiniu laikotarpiu, kadangi didelė jų dalis būtų sukurta tik elektrinės statybai, pastačius elektrinę darbo vietų skaičius būtų mažinamas.¹⁰⁵ Vertinant tai, jog investicijos bus mažesnės nei kainuoja importas, neatsižvelgiama, kad investuotas kapitalas taip pat turi būti aptarnaujamas, o atominės elektrinės veiklai turi būti perkamas branduolinis kuras, kas sukelia priklausomybę nuo jo tiekėjo, be to, turi būti sukurta ir išlaikoma branduolinių atsargų saugojimo infrastruktūra. Labai svarbus aspektas argumentuojant prieš atominės elektrinės statybą yra tai, jog vykdant šį projektą nėra atsižvelgiama į visuomenės nuomonę, įvykęs referendumas, kuriame daugiau nei 60 proc. dalyvavusių rinkėjų balsavo prieš Visagino atominės elektrinės statybą, nepadarė įtakos priimamiems sprendimams, todėl galima teigti, jog šis projektas yra politizuotas ir nepaisoma deklaruojamo visuomenės įtraukimo principų. G. Česnakas pateikia, kad VAE projektas yra brangus, iš kitos pusės, nėra aišku, kokia būtų pagamintos VAE elektros energijos kaina. Be to, jis pabrėžia, kad dalinantis pagamintą elektros energiją tarp šalių, dalyvaujančių projekto įgyvendinime, kiekvienos šalies gaunamas kiekis esminio poveikio jų energetiniam balansui neturėtų.¹⁰⁶

¹⁰³Visagino AE projekto verslo planas. http://www.vae.lt/files/Visagino_AE_projekto_verslo_planas.pdf

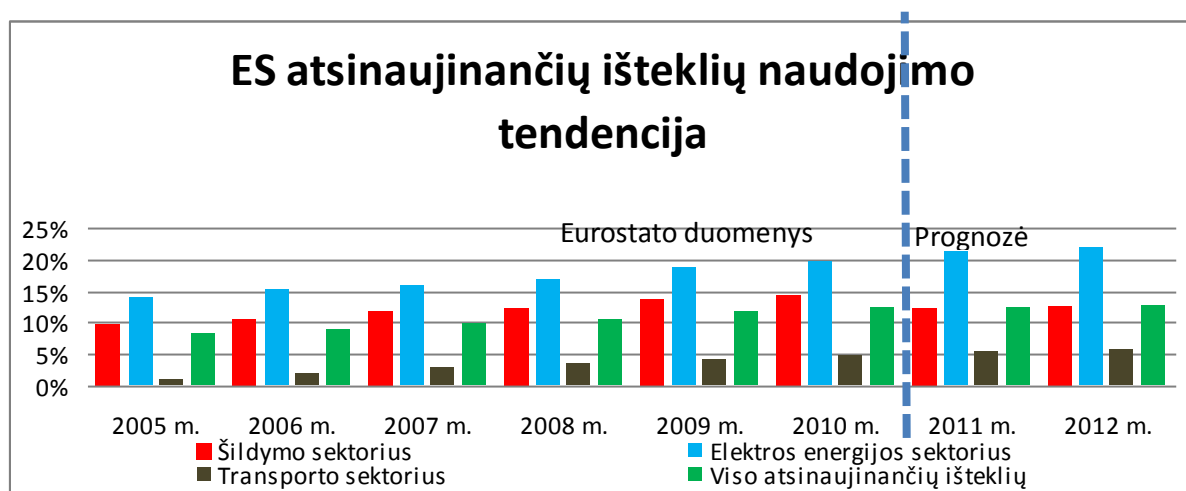
¹⁰⁴Visagino AE projekto verslo planas. http://www.vae.lt/files/Visagino_AE_projekto_verslo_planas.pdf

¹⁰⁵http://neris.mii.lt/~ekonomika/Econlib/rk_AE_mitai.pdf

¹⁰⁶Sapetkaitė V. Branduolinė energetika regione: tarp ekonominių ir politinių motyvų. Diskusijos momentai. <http://www.geopolitika.lt/?artc=5940>

3.2.3. Atsinaujinančių energijos išteklių perspektyva

Įgyvendindamos Atsinaujinančių išteklių energijos direktyvą ir nacionalinius atsinaujinančių išteklių energijos veikslių planus dauguma valstybių narių nuo paskutinės Komisijos teiktos pažangos ataskaitos patyrė didelį augimą atsinaujinančių išteklių energijos srityje. Faktiškai 2010 m. 20-ties valstybių narių ir visos ES atsinaujinančių išteklių energijos dalis siekė nacionaliniuose planuose nustatytus 2010 m. įsipareigojimus arba juos viršijo, taip pat viršijo pirmąjį tarpinį 2011–2012 m. tikslą – 10,7 proc. Nors ES lygmeniu pradžia buvo iš esmės rimta, tačiau pagrindinės atsinaujinančių išteklių energijos augimo kliūtys šalinamos lėčiau nei tikėtasi, būtinos papildomos tam tikrų valstybių narių pastangos. Paminėtinos tokios plėtros kryptis: administravimo paprastinimas ir aiškesnis planavimas, taip pat leidimų suteikimo procedūrų ir infrastruktūros plėtros ir eksploatavimo supaprastinimas ES ir valstybių narių lygmeniu, atsinaujinančių išteklių energijos gamybos tvarkymas ir įtraukimas į elektros energijos sistemą.¹⁰⁷

17 pav. ES atsinaujinančiosios energijos vartojimo augimas pagal sektorius ir bendra šiai energijai tenkanti dalis

Eurostato duomenys <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0175&from=EN>

Europos Komisijos užsakytos analizės pagrindu, galima daryti prielaidą, kad ateityje investicijų į atsinaujinančius energijos išteklius mažės arba jos bus atidedamos, nebent valstybės narės imtųsi papildomų veikslių savo tikslams pasiekti. Atsižvelgiant į tai, kad investuoti reikia aštuonerius–dešimt metų, bet koks didelis investicijų sutrikimas šiandien turės didelį poveikį

¹⁰⁷ Atsinaujinančių išteklių energijos vartojimo pažangos ataskaita. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0175&from=EN> Žiūrėta 2014-10-23

atsinaujinančių išteklių energijos gamybai ateinančiais metais ir tampa priežastimi susirūpinti. Taigi, daugeliui valstybių narių gali reikėti papildomų priemonių, kad jos pasiektų savo tikslų.¹⁰⁸

A. Šutas pateikia įvairių atsinaujinančių energijos išteklių gamybos pajėgumus. Jis pateikia, kad iš AEI generuojama elektra dėl savo netolygumo laiko atžvilgiu negali pakeisti branduolinės elektros, todėl didelę klaidą daro tie, kurie supriešina šias dvi elektros energijos gamybos rūšis. Kitas paaiškinimas, kodėl AEI plėtra skatina tradicinių iškastinį kurą deginančių elektrinių plėtrą, yra būtinybė balansuoti nepastovią elektros energijos iš AEI gamybą. Kuo daugiau įrengiama naujų AEI elektrinių, tuo daugiau reikia numatyti rezervavimo pajėgumų tam laikui, kai vėjas yra per silpnas arba per stiprus vėjo elektrinėms, o saulę dengia storas debesų sluoksnis. Toks laikas vėjo elektrinių atveju siekia 80 proc., saulės elektrinių – viršija 90 procentų. AEI elektrinėms balansuoti dėl galimybės itin greitai keisti blokų galią geriausiai tinka dujomis kūrenamos elektrinės, tačiau jos, nors ir būdamos pačios švariausios iš balansavimui tinkamų įrenginių, vis tiek išmeta didelį šiltnamio dujų kiekį. Branduolinės elektrinės dėl savo fizikinių savybių yra mažiausiai tinkamos AEI balansavimui ir turi dirbti kuo pastovesniu darbo režimu, todėl jos dirba vadinamojoje „gilioje bazėje“ ir su mažiausiai pastoviais AEI įrenginiais šia prasme neturi nieko bendro, tad niekaip negali daryti įtakos jų darbui. Nors, kita vertus, elektros gamybai iš AEI teikiant pirmenybę ir susidarius itin palankioms meteorologinėms sąlygoms bei turint daug elektrai iš AEI gaminti įrenginių, kaip tik pirmiausia turi būti stabdomi branduoliniai reaktoriai, nes stabdyti tradicinį iškastinį kurą deginančias elektrines, kurios reikalingos tų pačių AEI balansavimui, neleidžia elektros tinklo stabilumo reikalavimai.¹⁰⁹

Kita atsinaujinančių energijos šaltinių kryptis – biokuro panaudojimas. Ši kryptis Lietuvoje labai propaguojama, kadangi Lietuvoje yra daug įvairių rūšių biokuro, kuri panaudojus galima gaminti ne tik šilumą, tačiau taip pat elektros energiją. Tokia diskusija ypač aktyvi šiuo metu yra Vilniuje ir Kaune. A. Šutas pateikia ir nagrinėja Danijos Avedore-2 elektrinės pavyzdį, kuris dažnai pateikiamas viešojoje diskusijoje. Minėta elektrinė yra Danijos sostinėje, joje, be iškastinio kuro (dujų ir mazuto), deginamas taip pat biokuras (medžio granulės ir šiaudai). Ypatingu efektyvumu pasižymi antrasis Avedore elektrinės blokas: jame deginamo kuro energijos išnaudojimas siekia 94–96 proc., o agregato šiluminė galia viršija 500 MW, panaši yra ir bloko elektrinė galia.¹¹⁰ Būtent šiais skaičiais yra grindžiama tokio pobūdžio blokų statybos nauda Vilniuje ir Kaune. Esminė šio siūlymo klaida, kaip pateikia A. Šutas yra tokio modernaus bloko naudojamo kuro rūšies

¹⁰⁸Atsinaujinančių išteklių energijos vartojimo pažangos ataskaita. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013DC0175&from=EN> Žiūrėta 2014-10-23

¹⁰⁹Šutas A. Nepamatuota atsinaujinančių energijos išteklių energetikos plėtra – spąstai, į kuriuos geriau nepatekti. <http://www.geopolitika.lt/?artc=6108>

¹¹⁰Šutas A. Nepamatuota atsinaujinančių energijos išteklių energetikos plėtra – spąstai, į kuriuos geriau nepatekti. <http://www.geopolitika.lt/?artc=6108>

įvardinimas. Vien biokurą Avedore elektrinėje degina vienas 45 MW katilas (visos elektrinės šiluminė galia siekia 900 MW). Iš viso per metus biokuro sunaudojama iki penktadalio viso sudeginamo kuro. Didžiąją kuro dalį sudaro dujos, akmenis anglis ir mazutas, o medžio granulės ir šiaudai naudojami tik kaip papildas iškastiniam kurui, taip bent šiek tiek sumažinant aplinkos taršą. Taip pat Avedore elektrinė turi ekonominių pranašumų: ji įsikūrusi prie jūros, todėl įvairių kuro rūšių transportavimas nesudaro didelių keblumų, o gabenimas sausuma visada yra brangesnis ir keblesnis.¹¹¹ Kitoje vietoje, pavyzdžiui, Vilniuje ar Kaune, įsikūrusios tokio pobūdžio elektrinės turėtų spręsti gabenimo klausimus.

Pažymėtina, kad ekonomistai šiuo metu abejoja biokuro Lietuvoje galimybėmis. Minima, kad intensyvi šilumos katilų modernizaciją į biokuro katilines, ilguoju laikotarpiu gali neatsipirkti, dėl galimai pigiančių gamtinių dujų ir naujų galimybių gauti suskystintas gamtines dujas iš Jungtinių Amerikos valstybių. Taip pat biokuro deginimas nėra visiškai energetiškai tvarus reiškinys, kadangi į orą išmetamos kietosios dalelės ne visiškai atitinka Europos Sąjungos reglamentus dėl švarios energijos.

3.3. Interesų grupių veiksnys Lietuvos energetikoje

Lietuvoje susiduriama su įvairių grupių interesų įtaka Lietuvos energetikos sektoriuje. Ši įtaka dažnai būna neigiama, ką įrodo įvairūs pradėti tyrimai ir pareikšti įtarimai.

Vienu iš pavyzdžių šioje situacijoje galima pateikti remiantis Finansinių nusikaltimų tyrimų tarnybos pranešimu (2014 m. liepos mėn.), kuriame teigiama, kad tarnyba atliko ūkinės finansinės veiklos tyrimą dėl Vilniaus miesto švietimo įstaigų šildymo išlaidų pagrįstumo atliekamame ikiteisminiame tyrime dėl UAB „Vilniaus energijos“ ir įmonių grupės „Icor“ galimai nusikalstamos veiklos. Specialistų išvadoje konstatuojama, kad Vilniaus miesto savivaldybė sostinės biudžetui padarė 71 mln. litų nuostolių pirkdama paslaugas iš UAB „City service“ už šilumos energiją. Tyrimas apėmė 2002-2012 metų ūkinę finansinę veiklą. Tyrimo metu buvo nustatyta, kad AB „City service“ ir Vilniaus miesto savivaldybės administracijos sudarytos sutartys ir atsiskaitymo būdas sudarė prielaidas švaistyti Vilniaus miesto savivaldybės biudžeto lėšas, o AB „City service“ – nepagrįstai gauti pelną, susidarantį iš kainų skirtumo, perkant šilumos energiją iš UAB „Vilniaus energija“ ir perparduodant Vilniaus m. savivaldybei. Nuo 2002 metų švietimo įstaigų (lopšelių, darželių, mokyklų, gimnazijų, ir kt.), kurių steigėja yra Vilniaus miesto savivaldybė, šilumos ūkio priežiūros ir eksploatacijos darbus vykdo AB „City service“, pagal sutartis, pasirašytas su Vilniaus miesto savivaldybės administracija. Vilniaus miesto savivaldybė atsiskaitymus už AB „City

¹¹¹Šutas A. Nepamatuota atsinaujinančių energijos išteklių energetikos plėtra – spąstai, į kuriuos geriau nepatekti. <http://www.geopolitika.lt/?artc=6108>

service“ suteiktas paslaugas vykdo pagal sutartyse numatytą formulę, į kurios dedamąsias yra įtraukiamos ir šilumos tiekimo, taip pat karšto vandens paruošimo paslaugos. Tuo tarpu AB „City service“ šilumos energiją, naudojamą švietimo įstaigų šildymui ir karšto vandens paruošimui, įsigyja iš centralizuotai šilumos energiją tiekiančios UAB „Vilniaus energija“. Tačiau AB „City service“, skirtingai nei Vilniaus miesto savivaldybė, atsiskaitymus už šilumos energiją vykdo remdamasi šilumos pirkimo – pardavimo vietoje įrengtų šilumos apskaitos prietaisų rodmenimis, o ne pagal formulę, naudojamą atsiskaitymams su Vilniaus m. savivaldybe.¹¹² Taigi, kaip matyti pranešime, apmokėjimo už paslaugas skirtumai yra naudingi įmonei AB „City service“, vis dėlto, savivaldybė eikvoja lėšas. Vis dėlto AB „City Service“ komentare pateikiama, kad 2013 m. rugpjūčio mėnesį Aukščiausiasis teismas konstatavo, kad sutartis tarp įmonės ir Vilniaus miesto savivaldybės yra teisėta, o taikomas atsiskaitymo modelis yra galimas. Vis dėlto, pabrėžtina, kad įmonės interesai yra patenkinami, kadangi ji gauna pajamas ir pelną, tačiau Vilniaus miesto savivaldybės interesai nėra patenkinami, kadangi ji permoka už šilumos tiekimą. Baigtas taip pat kitas tyrimas dėl AB „Vilniaus energija“ veiklos. Generalinės prokuratūros Baudžiamojo persekiojimo departamento prokuroro sprendimu baigtas ikiteisminis tyrimas, kuris buvo atliekamas Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnyboje, dėl vienu didžiausių Lietuvos šilumos ūkio monopolininkų AB „Vilniaus energija“ ir UAB „Litesko“ buvusių ir esamų vadovų galimo piktnaudžiavimo tarnybos padėtimi, didelės vertės svetimo turto iššvaistymo ir sukčiavimo. Įtariama, kad neteisėtai manipuliuojant dujų įsigijimo kainomis buvo padaryta daugiau nei 10 mln. litų žala šilumos vartotojams.¹¹³

Kitas atvejis, dėl kurio buvo atliktas ikiteisminis tyrimas apėmė buitinių vartotojų interesų pažeidimą. Tyrimas buvo atliktas dėl galimo sukčiavimo, piktnaudžiavimo tarnyba ir dokumentų suklastojimo, akcinei bendrovei „Lietuvos dujos“ teikiant duomenis Valstybinei kainų ir energetikos komisijai. Vilniaus apylinkės teismui perduotoje baudžiamojoje byloje įtarimai įteikti trims AB „Lietuvos dujos“ darbuotojams ir pačiai bendrovei. Ikiteisminio tyrimo metu pareigūnai nustatė, kad įtariamieji – Tiekimo departamento Kainodaros skyriaus viršininkas, AB „Lietuvos dujos“ generalinio direktoriaus pavaduotojas – komercijos direktorius ir Tiekimo departamento Kainodaros skyriaus vyresnioji vadybininkė – siekdami apgaule AB „Lietuvos dujos“ naudai įgyti didelės vertės svetimą turtą, suteiktų įgaliojimų ribose atstovaudami bendrovei bei turėdami atitinkamus administracinius įgaliojimus, t. y. būdami valstybės tarnautojams prilygintais asmenimis, piktnaudžiavo tarnybine padėtimi ir, klastodami dokumentus, apgaule AB „Lietuvos dujos“ naudai įgijo svetimą didelės vertės turtą, dėl ko AB „Lietuvos dujos“ tiekiamų gamtinių dujų

¹¹²Vilniaus m. savivaldybės švietimo įstaigų šildymas krovė milijonus „Jcor“ įmonių grupės savininkams. <http://www.fntt.lt/lt/news/view/?id=965>

¹¹³FNTT baigė tyrimą dėl didžiausių Lietuvos šilumos tiekėjų. <http://www.fntt.lt/lt/news/view/?id=981>

buitiniai vartotojai – fiziniai asmenys patyrė didelę 2,957 mln. Lt žalą. Ikitiesminiam tyrimui pateiktoje Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės specialisto išvadoje nurodoma, kad 2011–2013 m. AB „Lietuvos dujos“, apskaičiuodama pastoviąją gamtinių dujų tiekimo kainą buitiniams vartotojams, per trejus metus nepagrįstai priskaičiavo ir gavo 2,957 mln. Lt pajamų.¹¹⁴

Kitas interesų grupės pavyzdys yra Lietuvos gamtinių dujų asociacija, atstovaujanti dujų bendrovėms, importuojančioms ir tiekiančioms gamtines dujas perparduoti didmeninėje ir mažmeninėje rinkoje (AB „Lietuvos dujos“, UAB „Dujotekana“, UAB „Haupas“, UAB „SG dujos“), asociacijai „Lietuvos dujotiekio statyba“, kuri vienija 16 bendrovių, atliekančių dujotiekio statybos darbus Lietuvoje ir svetur, taip pat kelioms švietimo ir mokslo įstaigoms. Ši asociacija 2012 m. pateikė skundą Europos Komisijai dėl SGD terminalo statybai teikiamos pagalbos ir priimtų teisės aktų bei sprendimų. Skunde Lietuvos dujų asociacija ginčija, kad SGD priedas, valstybės garantija ir galimas Klaipėdos valstybinio jūrų uosto žemės ir uosto infrastruktūros naudojimas nemokant rinkos kainos yra neteisėta ir nesuderinama pagalba. Skundo pateikėjas įtaria, kad pagalba negali būti patvirtinta pagal SESV 107 straipsnio 3 dalies c punktą, nes ji būtų laikoma veiklos pagalba. Skundo pateikėjas taip pat mano, kad KN nebuvo atrinkta pagal ES viešųjų pirkimų taisykles, todėl pagalba negali būti skelbiama suderinama su SESV 106 straipsnio 2 dalimi pagal VESP bendrąsias nuostatas. Vis dėlto Europos Komisija nusprendė laikyti pagalbą suderinama su vidaus rinka pagal SESV 107 straipsnio 3 dalies c punktą dėl investicinės pagalbos ir pagal 106 straipsnio 2 dalį dėl veiklos pagalbos.¹¹⁵

Labai svarbus aspektas Lietuvos gamtinių dujų rinkoje pasižymi kai buvo svarstomos skalūninių dujų gavybos galimybės, kuriomis susidomėjo JAV kompanija „Chevron“. 2013 m. ši įmonė nusprendė pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos konkurso, motyvuodama savo sprendimą tuo, kad kol įmonė dalyvavo konkurse, buvo priimti ar vis dar svarstomi daugiau nei 25 svarbūs teisės aktai, tokia situacija turėjo įtakos įmonės planams ir galimybėms.¹¹⁶ V. Volovoj nagrinėdamas kompanijos „Chevron“ pasitraukimą analizuoja įvairias priežastis, ne tik išvardintas pačios įmonės. Jis pateikia, kad viena iš priežasčių galėjo būti užstato negražinimas tuo atveju, jei išteklių nebūtų rasta, teisinės aplinkos pokyčiai, kurie sumažino investicinį patrauklumą, išgaunamų skalūnų dujų apmokestinimas 40 proc. Iš kitos pusės tikėtina, kad „Chevron“, būdama JAV kompanija ir žinodama Lietuvos poziciją JAV atžvilgiu tikėjosi išskirtinių sąlygų, kurios jai nebuvo sukurtos.¹¹⁷

¹¹⁴FNTT baigė tyrimą dėl AB „Lietuvos dujos“ gamtinių dujų kainos užaukštinimo buitiniams vartotojams 2,9 mln. Lt. <http://www.fntt.lt/lt/news/view/?id=968>

¹¹⁵Valstybės pagalba SA.36740 (2013/NN) – Lietuva pagalba AB „Klaipėdos nafta“ – SGD terminalas. http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/250416/250416_1542634_189_2.pdf

¹¹⁶Volovoj V. Kodėl pasitraukė kompanija „Chevron“? <http://www.geopolitika.lt/?artc=6290>

¹¹⁷Volovoj V. Kodėl pasitraukė kompanija „Chevron“? <http://www.geopolitika.lt/?artc=6290>

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad Lietuvos energetikos sektoriuje veikia daug skirtingų interesų grupių, vis dėlto, dauguma šių grupių gali būti siejama su įmonėmis, kurios veikia rinkoje, jų veiksmai dažnai pasižymi nusikalstamu pagrindu, vis dėlto šis pagrindas ne visuomet įrodomas. Pažymėtina yra tai, jog mažiausiai įtakos šiame sektoriuje turi visuomenė arba bendruomenės kaip interesų grupės, kadangi įmonių priimami vienokie ar kitokie sprendimai daro neigiamą poveikį, tačiau netgi įrodytas šis poveikis nėra mažinamas.

4. LIETUVOS DUJŲ SEKTORIAUS PARTVARKYMO ĮTAKOS ENERGETINIAM SAUGUMUI VERTINIMAS: EKSPERTINIO INTERVIU REZULTATAI

4.1. Ekspertinio interviu metodika

Interviu metodas yra taikomas, siekiant gauti žodinę informaciją, numatytą tyrimo programoje (Tidikis, 2003). Interviu metodas yra kokybinis tyrimas, kurio metu reikiama informacija yra gaunama pasitelkiant kryptingą interviu su respondentu. Interviu pasižymi formų ir naudojimo įvairove. Jis gali būti naudojamas įvairiais tikslais tiriant viešąją politinę nuomonę, jos vertinimus. Tai yra labai geras būdas priartėti prie žmonių suvokimo apie situaciją.

Interviu gali būti klasifikuojamas pagal įvairius požymius, kurie detalai nusako interviu organizavimo ypatumus ir siekius (pagal Tidikis, 2003):

- klasifikavimas pagal interviu vedimo būdą ir formą: standartizuotas, nestruktūrizuotas (laisvasis), pusiau standartizuotas;
- klasifikavimas pagal tikslinę paskirtį: nuomonių, požiūrių, vertinimų interviu, dokumentinis interviu;
- klasifikavimas pagal apklausiamųjų subjektų tipą: atsakingų asmenų (vadovų), **ekspertų (tai asmenys, kurie dėl savo profesinės ir gyvenimo patirties turi didžiausią kompetenciją bei pakankamai išsamią informaciją apie tiriamąjį objektą. Iš jų tyrėjas gali gauti maksimalią ir detalią informaciją, patikrinti iškeltas hipotezes.)**, respondentų (tiesiogine šio žodžio prasme);
- klasifikavimas pagal procedūrą: panelinis (kartotinis), grupinis, intensyvus (klinikinis), daugkartinis, fokusuotas, telefoninis.

Ekspertų interviu metodas šiame darbe yra naudojamas kaip papildomas metodas, dokumentų analizės metu surinktiems duomenims ir padarytoms išvadoms.

Interviu privalumai (Tidikis, 2003, p. 471):

- interviu tyrėjas turi galimybę aiškinti respondentui vieno ar kito klausimo ar atsakymo varianto prasmę;
- interviu itin nebūdingi „Nežinau“, „Neturiu nuomonės“ pobūdžio atsakymai;
- interviu vedėjas turi galimybę fiksuoti ne tik verbalinius atsakymus, o ir emocines reakcijas, atsižvelgti į apklausiamojo intelekto ir kultūros lygį, požiūrį į apklausos temą, atsakymo intonaciją ir kt.;
- interviu atsakymai nebūna neteisingi nei pakeisti;
- atsakymus galima gauti išsamius, ypač į atvirus klausimus, galima pateikti ir papildomų klausimų.

Interviu atlikti pasirenkamas pusiau standartizuotas interviu, kuris reiškia, jog interviu metu yra numatytos tam tikros pokalbio temos, apibūdinančios Lietuvos energetinio saugumo sistemų įgyvendinimo ypatumus, paruošiami klausimai kiekvienos temos ypatumams išsiaiškinti, tačiau klausimai yra atviro tipo. Tokiu būdu apklausėjui yra paliekama galimybė patikslinti ar papildyti klausimus interviu metu, tačiau tuo pat metu jis turi numatytą interviu planą, kuris neleidžia nukrypti nuo interviu metu siektinų išanalizuoti problemų.

4.2. Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymo įtakos energetiniam saugumui perspektyvų vertinimas

Siekiant nustatyti Lietuvos energetinio sektoriaus reformų efektyvumą ir įvertinti energetinio saugumo projektų galimybes ir ekonominę naudą, naudotas kokybinis tyrimo būdas, atliktas ekspertinis interviu. Ekspertiniam interviu atlikti buvo parengta aštuonių atviro tipo klausimų anketa. Tyrimo metu apklausti keturi ekspertai, kurie dirba skirtingose, tačiau energetikos ir energetinio saugumo klausimais užsiimančiose institucijose siekiant apie tyrimo objektą gauti kuo išsamesnės informacijos ir patvirtinti arba paneigti darbe iškeltą hipotezę.(6 lent.).

6 lentelė. Ekspertinio interviu dalyviai

Vardas, pavardė	Darbovietė, pareigos	Informanto Nr.
Romas Švedas	VU TSPMI, lektorius	Informantas 1
Žygimantas Vaičiūnas	LR Energetikos ministerija, Europos Sąjungos paramos skyriaus vyr. specialistas	Informantas 2
dr. Aušra Pažėraitė	LEI, mokslo darbuotoja	Informantas 3
prof. Juozas Augutis	Energetinio saugumo tyrimų centras, vadovas	Informantas 4

Tyrimo metu visų pirma buvo siekiama išsiaiškinti, ar Lietuva, ekspertų nuomone, turi aiškia energetinę viziją ir žino, kiek, iš kur ir kokių (tradicinių, suskystintų, skalūninių) dujų (jau nekalbant apie kitus energijos šaltinius) jai reikės. Informantas 1 energetinę viziją bandė apibūdinti per „*pirminių energijos šaltinių balansą*“. Jo teigimu, gamtinių dujų importas – strategija. „*Dabartinė strategija – sukurti alternatyvius dabartiniam gamtinių dujų tiekimo šaltinius, tokiu būdu sumažinant priklausomybę nuo vienintelio tiekėjo. Ši nuostata yra aiškiai įtvirtinta dabar galiojančioje nacionalinėje energetikos strategijoje.*“ Kalbant apie dujų kiekį informantas 1 nurodo, kad jų reikėtų kiek įmanoma daugiau, o gamtinių dujų šaltiniais gali būti laikomi visi patikimi tiekėjai, sukuriantys alternatyvą Gazprom pasiūlai. Informantas 2 mano, kad „*Lietuva turi viziją, iš kur gaus skirtingų dujų, tačiau kalbant apie kiekį ir dujų rūšį, tai pasakyti yra sunku, kadangi visi vykdomi projektai turi padėti Lietuvai užsitikrinti dujų konkurencinga rinkos kainą*“. Informantas 3 pateikia, kad gamtinių dujų poreikis yra žinomas, kadangi jis per ilgą laikotarpį svyruoja nežymiai, tuo tarpu kalbant apie tiekėjus yra skirtingi tiekimo būdai: vamzdynais – tik iš Rusijos, kiti būdai gali būti įvairūs. Informantas 3 pabrėžia, kad SGD terminalo galimas didžiausias kiekis yra apribotas dėl techninių jo galimybių. Vis dėlto, kalbant apie tiekėjus, informantas 3 mano, jog jų sąrašas šiuo metu sunkiai sudaromas, kadangi vyksta derybiniai procesai dėl įvairių galimybių panaudojimo. Anot informanto 4 Lietuva neturi aiškios energetinės vizijos.

Interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar ES III energetinio paketo reikalavimų įgyvendinimas padės sumažinti dujų kainą Lietuvai. Informantas 1 mano, kad sudėtinga yra teigti, kad šis paketas įgyvendins tokį tikslą, kadangi yra daug susijusių veiksnių, kurie daro įtakos dujų kainai. Informantas 1 pabrėžia, kad politikoje ir geopolitikoje sudėtinga yra kalbėti apie vieno veiksnio įtaką. Informantas 2 mano, kad sudėtinga iš anksto nustatyti, ar šių reikalavimų įgyvendinimas tikrai padės sumažinti gamtinių dujų kainą, tačiau reikalavimai yra nustatomi tam, kad juos įvykdžius gamtinių dujų kainą sumažėtų ir galutiniai vartotojai pirktų gamtines dujas už

konkurencingą kainą. Informantas 3 pabrėžia visų pirma lankstumo galimybę arba konkurenciją sektoriuje, o ne reikalavimų įgyvendinimą. Konkurencija dujų rinkoje, anot informanto 3, yra galima tik esant alternatyviems tiekėjams, su kuriais bendradarbiavimas galimas pasitelkus nepriklausomus infrastruktūros objektus, t. y. „*SGD terminalo, nepriklausomo nuo Gazprom vamzdyno*“. Dėl šių priežasčių informantas 3 mano, kad ES III energetinio paketo reikalavimų įgyvendinimas, jei tai nesuteikia sprendimų laisvės, pats savaime nėra absoliutus gamtinių dujų kainų mažėjimo garantas. Informantas 4 mano, kad reikalavimų įgyvendinimas ilguoju laikotarpiu padės sumažinti dujų kainas.

Tyrimo metu ekspertų buvo klausama, ar Lietuvai reikėtų pasirašyti ilgalaikę sutartį su Gazprom. Informantas 1 mano, kad Lietuva neturėtų atsisakyti pirkti dujų iš šios įmonės, vis dėlto jis abejoja dėl ilgalaikės sutarties naudingumo ir iškelia klausimą dėl trumpalaikės sutarties svarstymo. Informantas 2 teigia, kad „*vienareikšmiškai Lietuva neturėtų pasirašyti naujos ilgalaikės sutarties*“, kadangi, jo manymu, vykdomi strategiškai svarbūs projektai, kurie turėtų padėti „*sumažinti kainą ir užtikrinti veikimą rinkos sąlygomis, o ne monopolinėmis sąlygomis, kaip buvo iki šiol*“. Informantas 3 mano, kad ilgalaikės sutartys gali būti naudingos, tačiau taip pat nuostolingos, ypač atsižvelgiant į partnerio patikimumą. Informantas 3 pabrėžia, kad gamtinių dujų sritis yra labai jautri pokyčiams ir įvairiems veiksniams, todėl ilgalaikių sutarčių reikėtų vengti. Informantas 4 mano, kad skirstymas sutartis į ilgalaikes ir trumpalaikes yra neteisingas, kadangi situacija rinkoje priklausytų nuo sutarties turinio: „*Galima pasirašyti ilgalaikę sutartį, jeigu ji pakankamai lanksti, leidžia koreguoti kainas pagal rinkos pokyčius, nereikalauja pilnai sumokėti už nesuvartotas dujas ir t.t.*“, tuo tarpu atsisakyti bendradarbiavimo su Gazprom būtų netoliaregiška.

Interviu metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip ekspertai vertina SGD terminalo projektą ir galimybes sumažinti dujų kainą Lietuvos vartotojams, atsižvelgiant į šio projekto įgyvendinimo ypatumus, taip pat, ar dujotiekis su Lenkija sudaro šiam projektui konkurenciją ar jį papildo. Informantas 1 „*tokias galimybes vertina teigiamai*“. Jis taip pat teigia, kad kiekvienas tos pačios prekės teikėjas tam tikra prasme yra konkurentas, vis dėlto atsižvelgiant į situaciją, susidariusią abiejose šalyse dėl Gazprom „*dominuojančios monopolijos*“, abu projektai gali būti traktuojami kaip partneriniai. Informantas 1 pabrėžia, kad situacijos rinkoje pokyčiai priklausys nuo importuojamų per SGD terminalą gamtinių dujų kainos. Informantas 2 mano, kad SGD terminalas yra strategiškai svarbus projektas, kuris padės Lietuvai apsirūpinti gamtinėmis dujomis, be to, šis projektas svarbus regioniniu požiūriu (Latvijai ir Estijai), kadangi jam priklausančios šalys bent 5 metus pirks dujas iš šio terminalo. Nepaisant to, jog projektą finansuoja Lietuva, tačiau „*Latvija ir Estija yra suinteresuotos, kad toks projektas*“ būtų įgyvendintas. Informantas 2 taip pat mano, kad dujotiekis tarp Lietuvos ir Lenkijos nesudaro konkurencijos SGD terminalui, bet gali būti laikomas

papildančiu projektu. Informantas 3 SGD terminalo projektą vertina gerai, taip pat yra vertinamas dujotiekis tarp Lietuvos ir Lenkijos, kadangi turint kuo didesnę alternatyvų apsirūpinimui skaičių, galima sprendimų laisvė, saugumas ir konkurencija, kuri gali efektyviai lemti kainų mažėjimą arba kiek įmanoma žemesnio kainų lygio turėjimą. Informantas 4 pateikė, kad „*SGD terminalas ženkliai padidino Lietuvos energetinio saugumo lygį (apie 7 proc.). Jungtis su Lenkija yra gera alternatyva terminalui tiekti dujas ne tik Lietuvos, bet ir kitoms rinkoms*“.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar biokuras ir kiti atsinaujinantys energijos šaltiniai ilgainiui gali sumažinti gamtinių dujų dalį Lietuvos energetikos rinkoje ir koks vaidmuo tokiu atveju tektų SGD terminalui, atsižvelgiant į jo didelį metinį (0.5 – 1 mlrd. kubinių metrų) minimalios būtiną apkrovą, kad jo veikla nebūtų nuostolinga, lygi. Informantas 1 pabrėžia, kad pradėjus veikti naujam terminalui, Gazprom gali sumažinti kainą dėl konkurencijos ir tokiu atveju SGD terminalas dirbs nuostolingai, vis dėlto visai Lietuvos ekonomikai tai gali būti naudinga, jei bus pasiekta, jog pagrindinio tiekėjo kaina sumažės. Informantas 2 mano, kad „*biokuras ir kiti šaltiniai gali sumažinti dujų poreikio kiekį, tačiau tikimasi, kad didelio poveikio rinkai neturės*“. Informantas 3 mano, kad gamtinių dujų kaip energijos šaltinio atsisakyti neįmanoma šiuolaikinėmis sąlygomis, kadangi vartojant šį išteklių „*galima vykdyti greitą reguliavimą*“, o atsinaujinantys ir kitos kuro rūšys negali to pasiūlyti. Informantas 3 pateikia pavyzdį, Kruonio hidroelektrinė gali pasiūlyti greitą reguliavimą, tačiau tik trumpam laikotarpiui ir tik elektros energetikos srityje. Informantas 3 į SGD terminalą siūlo žiūrėti plačiau – „*jo turėjimas suteikia galimybę turėti konkurenciją, saugumą*“, šių aspektų užtikrinimas neabejotinai siejasi su išlaidomis, tačiau, įvertinus situaciją dujų sektoriuje, SGD terminalo projekto vertė ir eksploataavimo išlaidos nėra didelės. Be to SGD terminalas suteikia sprendimo laisvę, ilguoju laikotarpiu šis projektas yra nuostolingas dėl ekonominių priežasčių, kitokių technologijų paplitimo, tačiau jo galima atsisakyti per palyginti su kitais projektais trumpą laiką ir didelių finansinių išteklių poreikio, be to nėra fizinio saugumo problemos. Taigi, SGD terminalas nelemia „*didelių ir sunkiai įgyvendinamų įsipareigojimų, gana lengvas išėjimas iš rinkos*“. Informantas 4 mano, kad „*energetiniam saugumui užtikrinti Lietuva turi turėti energijos gamybos alternatyvas. Šiame portfelyje dujų rinka turi išlikti (apie 30 proc. visame energetikos balanse). Terminalo minimalus apkrovimas yra 0,5 mlrd. kubinių metrų dujų ir jei dėl jo veiklos bus sumažinta Gazprom dujų kaina, tai jo veikla ir šiuo atveju nebus nuostolinga*“.

Ekspertų taip pat buvo klausama, kiek, jų manymu, reikšmingas Lietuvos energetinei nepriklausomybei buvo „Chevron“ kompanijos sprendimas pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos Vakarų Lietuvoje konkuro. Informantas 1 mano, kad jis buvo labai reikšmingas dėl įvairių priežasčių: „ *tiek energetinio saugumo, tiek bendro įvaizdžio, siekiant sukurti stabilią ir prognozuojamą investicinę aplinką Lietuvoje*“. Informantas 2 mano, kad „Chevron“ pasitraukimas buvo „*reikšmingas labiau buvo emociškai, kadangi investuotojų noras pasitraukti ir stabilios*

politikos nebuvimas užsienio šalims parodo Lietuvos kaip valstybės nestabilumą ir nesugebėjimą pasiekti susitarimo tarp viešų ir privačių interesų“. Be to, informantas 2 daro prielaidą, kad „Chevron“ pasitraukimui įtakos galėjo turėti visuomenės nepasiruošimas siūlomam projektui. Informantas 3 mano, kad geologiniai tyrimai yra svarbūs, o sprendimai, ar išgavinėti išteklius ir kokiomis sąlygomis turėtų būti gerai apsvarstyti, kad būtų kuo įmanoma didesnė nauda valstybei. Informantas 4 mano, kad skalūninių dujų išgavimas Lietuvoje bus ilgas ir sudėtingas procesas, reikėtų tikėtis, kad dėl įvairių priežasčių tokie atvejai kaip „Chevron“ pasitraukimas galimi taip pat ateityje, todėl šio fakto, kad minėta įmonė pasitraukė iš konkurso „*neriektų labai sureikšminti*“ Lietuvos energetinio saugumo perspektyvoje.

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip ekspertai vertina VAE projektą, jų nuomonę dėl to, ar šis projektas bus tęsiamas ir kaip jis gali paveikti Lietuvos dujų rinką. Informantas 1 mano, kad „*sprendimas dėl VAE yra labiau politinis, nei dalykinis*“, be to yra daug veiksnių, kurie turėtų būti įvertinti. Vis dėlto informantas 1 mano, kad atominė energetika – „*energijos šaltinis galintis puikiai konkuruoti su gamtinėmis dujomis*“. Informantas 2 mano, kad atsakymas į šį klausimą paaiškės po Lietuvos dialogo su Latvija ir Estija, kadangi buvo priimtas sprendimas tęsti pokalbį su šiomis šalimis, vis dėlto jis pabrėžia, kad tokio pokalbio terminai nebuvo nustatyti ir yra sunkiai prognozuojami. Informantas 3 VAE projektą vertina „*tik kaip politinį, jokių būdu ne saugumą ir mažas kainas garantuojantį objektą*“, todėl jo tęsimo tikimybę įvardinti labai sudėtinga. „*Jei dominuojanti ir/ar sprendžianti politinė valia bus turėti mobilią, lengviau prie pokyčių prisitaikančią šalies ekonomiką, kuri daug lengviau įveiktų krizes ir įvairios rūšies mažesnius sukrėtimus*“, tuomet toks objektas turėtų būti statomas, kadangi jis sudaro labai didelius ir ilgalaikius įsipareigojimus šaliai finansiniu ir saugumo požiūriu. Vis dėlto informantas 3 mano, kad šis projektas ekonomiškai būtų nenaudingas. Informantas 4 mano, kad tikimybė, kad Lietuvoje atominė elektrinė nebus pastatyta yra didesnė nei tikimybė, kad ji bus statoma. Vis dėlto ji būtų pilnai suderinama su dujų rinka Lietuvoje.

Interviu metu ekspertų buvo prašoma įvertinti skirtingų interesų grupių įtaką energetinei politikai. Informantas 1 mano, kad ši „*įtaka yra didelė*“. Ekspertinio interviu metu taip pat buvo išsiaiškinta, kad anot informantų, skirtingos suinteresuotos grupės daro labai didelę įtaką ir spaudimą politiniams sprendimams ir strateginiams projektams. Informantas 3 mano, kad ši įtaka buvo ir bus ateityje, be to, jos yra sunku išvengti. Dėl šios priežasties informantas 3 yra nuomonės, kad turėtų būti priimtas lobizmo įstatymas. Kaip vieną iš svarbiausių dalykų, informantas 3 įvardina tai, jog energetikos sektoriuje reikėtų kuo didesnio smulkaus verslo skaičiaus, tai padėtų didinti sektoriaus skaidrumą. Informantas 4 mano, kad šiuo metu „*Lietuvoje atskirų grupių interesai yra stiprūs ir dažnai jie yra priešingi Lietuvos energetinio saugumo stiprinimui*“.

Apibendrinant ekspertų nuomones galima daryti išvadą, kad Lietuva turi pakankamai aiškia energetinę viziją, ypač kalbant apie gamtinių dujų tiekimo alternatyvas ir siekį sumažinti priklausomybę nuo vienintelio tiekėjo. Vis dėlto nėra aiškiai apibrėžta, kiek dujų reikės, kas tiksliai tieks dujas, kokios rūšies dujos dominuos. Vertinant ES III energetinio paketo reikalavimų įgyvendinimo poveikį, buvo prieita nuomonės, kad iš anksto tai sudėtinga nustatyti, tačiau ekspertai mano, jog toks įgyvendinimas prisidės prie rinkos vystymo, vis tik neužtikrins kainų sumažėjimo, kadangi tam įtakos turi daugybė veiksnių. Kalbant apie „Gazprom“ įtaką dujų rinkai, ekspertai buvo vieningos nuomonės, kad šios įmonės paslaugų atsisakyti neįmanoma, vis dėlto ilgalaikės sutarties pasirašymas nesiūlytinas. SGD terminalo projektas yra vertinamas teigiamai, kadangi didina konkurenciją rinkoje, be to, jis yra komplementarus dujotiekio su Lenkija projektui. SGD terminalo veikla yra naudinga Lietuvai net tuo atveju, jeigu jis dirbs nuostolingai, kadangi suteikia galimybę didinti konkurenciją ir keisti kainą. Tuo tarpu atsinaujinantys energijos šaltiniai negali visiškai pakeisti gamtinių dujų, kadangi jie pasižymi mažu lankstumu reguliavimo prasme, todėl tikėtina, kad didelės įtakos gamtinių dujų sektoriui neturės. Kitos alternatyvos – skalūninių dujų – plėtra kol kas yra pristabdyta dėl vienintelio konkurso dalyvio – kompanijos „Chevron“ – pasitraukimo. Šį pasitraukimą ekspertai vertina kaip neigiamą visų pirma dėl Lietuvos kaip nestabilios politiškai šalies įvaizdžio sudarymo ir investicinio patrauklumo sumažėjimo. Trečia alternatyva – Visagino atominė elektrinė – ekspertų vertinama kaip politinė, tačiau ne saugumą didinančią ar kainas mažinančią prasme. Galiausiai buvo nustatyta, kad suinteresuotų grupių įtaką energetinei politikai yra labai didelė, dažnai šių grupių interesai prieštarauja bendrai gerovei ir saugumo didinimui. Taigi, atlikto tyrimo rezultatai patvirtinta iškeltą hipotezę, kad Lietuvos energetinė strategija dujų srityje yra politiškai pagrįsta, bet negarantuoja ekonominės naudos, kuri priklausys nuo įvairių kintamųjų dinamikos. Lietuvos strategija sutampa su ES bendrais energetiniais tikslais ir yra politiškai korektiška atsižvelgiant į esamą situaciją, vis dėlto, plėtojami strateginiai projektai, pavyzdžiui, SGD terminalas ar VAE projektas nėra ekonomiškai pagrįsti, egzistuoja daug nežinomų, prognozuoti yra sudėtinga, tačiau dažnai išreiškiama nuomonė, kad šie ir kiti projektai gamtinių dujų kainų nesumažins arba sumažins nežymiai.

IŠVADOS

1. Siekiant didinti energetinį saugumą, labai reikšminga yra vystyti gerus politinius santykius, kurie didele dalimi lemia energetinių išteklių kainas, tiekimo sąlygas ir nenutrūkstamumą. Energetiniam saugumui užtikrinti, tikslinga yra sudaryti išteklių rezervus, diversifikuoti tiekėjus ir įvairias energijos formas, tokiu būdu sumažinant tiekimo nutraukimo neigiamas pasekmes. Prie energetinio saugumo didinimo priemonių priskiriamos taip pat tokios, kaip energijos vartojimo efektyvumo didinimas, priklausomybės nuo importo mažinimas, alternatyvių energijos išteklių, pavyzdžiui, atsinaujinančių, išnaudojimas.
2. Europos Sąjungos valstybių narių priklausomybė nuo energetinių išteklių importo pasižymi didėjimo tendencija, tai būdinga tiek senosioms valstybėms narėms, tiek po 2004 m. gegužės mėnesio prisijungusioms valstybėms narėms. Dėl šios priežasties Europos Sąjungos didelis dėmesys skiriamas atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimo plėtrai, vis dėlto, šių energijos išteklių sukuriama energija gali patenkinti mažą energijos poreikio dalį. Tokia situacija reiškia, jog Europos Sąjungoje turi būti ieškoma būdų kaip padidinti energetinį saugumą. Reikšmingiausia gamtinių dujų tiekėja Europos Sąjungoje išlieka Rusija, kas, atsižvelgiant į įvykius Ukrainoje, labai mažina Europos Sąjungos energetinį saugumą ir verčia ieškoti alternatyvių gamtinių dujų tiekimo būdų.
3. Europos Sąjungos pagrindine silpnybe vystant energetikos politiką ir siekiant padidinti Europos Sąjungos kaip visumos energetinį saugumą gali būti laikoma Europos Sąjungos struktūra, be to, valstybės narės dažnai sprendžia energetinius klausimus kiekviena atskirai, ką įrodo skirtingoms valstybėms nustatyta to paties tiekėjo skirtinga gamtinių dujų kaina.
4. Europos Sąjunga gali būti laikoma energetinio saugumo kompleksu, kuriame energetinės priklausomybės santykis tarp šalių yra suvokiamas kaip grėsmė. Dauguma ES valstybių narių energetiškai priklausomos nuo vieno naftos ir gamtinių dujų tiekėjo – Rusijos Federacijos. Didėjantis vartojimas ir konkurencija dėl energetinių išteklių vis dar neskatina ES valstybių ieškoti alternatyvių energetikos tiekėjų, o greičiau imtis individualių sandorių su Rusija, taip galutinai žlugdant bet kokias ES pastangas prabilti „vienu balsu“.
5. ES politinis sąmoningumas dėl bendrų energetinių interesų vis dar yra nesubrendęs, o tai lemia Sąjungos, kaip politinio konstrukto, silpnumą konkurencinėje energetinių išteklių kovoje su kylančiomis naujomis ekonominėmis galybėmis, tokiomis kaip Indija ir Kinija. ES turėtų siekti išlikti patrauklia rinka, skatindama technologijų ir investicijų plėtrą, diversifikuoti energetinių išteklių gavimo šaltinius bei dalyvauti naujų naftotiekių bei dujotiekių tiesimo projektuose.

6. Europos Sąjungai, kuri yra labiau ekonominis negu politinis darinys, itin sunku laviruoti tarp skirtingų valstybių nacionalinių interesų. ES narės skiriasi energetinio sektoriaus preferencijomis, o tuo pačiu ir priklausomybės lygiu, kurie lemia skirtingus požiūrius į bendros ES energetikos politikos kūrimo planus. Kita vertus auganti šalių konkurencija dėl energetinių išteklių ir besikartojantys tiekimo trikdžiai turėtų paskatinti valstybes imtis bendros ir ryžtingos politikos kūrimo siekiant užsitikrinti energetinį saugumą.
7. Europos Sąjunga, norėdama paskatinti valstybes nares bendradarbiauti kuriant bendrą energetikos rinką, turi imtis keleto priemonių: visų pirma, sukurti stiprų energetinį režimą, kuris padėtų koordinuoti valstybėms savo veiksmus. Valstybės privalo nuolat keistis informacija, griežtos taisyklės ir įsipareigojimai sudarytų didesnę pasitikėjimą tarp pačių ES valstybių-narių. Kad bendrijos narės laikytųsi vieningai nustatytų taisyklių, Europos Sąjunga privalo garantuoti tam tikrų bausmių taikymą bendrijos viduje.
8. Bendra ES energetikos rinka turi būti kuriama. Geriausia tą bus galima padaryti, jei ES valstybės narės suvoks, kad veikiančios rinkos mechanizmai padės išspręsti ateities problemas ir bus naudingi visai ES.
9. ES privalo sugriežtinti teisinį reglamentavimą, kuriuo būtų ribojama Rytų Europos monopolininkų įtaka atsižvelgiant ne į atskirų valstybių, o į visos ES interesus. Sudarius konkrečias konkurencijos sąlygas, ES turės daugiau galimybių sukurti vieningą, efektyvią ES energetikos rinką.
10. Vienas iš svarbiausių postūmių kurti bendrą ES energetikos rinką – Rusijos dujų tiekimo per Ukrainą problemos. Šis įvykis dar kartą patvirtino, kad Europos Sąjunga nekoordinuoja energetikos politikos, dėl ko patiria milijardinius nuostolius, kadangi kiekviena valstybė narė neturi galimybių kovoti už save.
11. ES priklausomybė nuo Rusijos, energetinio intensyvumo priklausomybės problemos negali būti išspręstos vienašališkai, todėl labai svarbu kurti vieningą ES rinką ir suvienyti visų bendrijos narių pastangas priimti efektyvius ir patikimus sprendimus.
12. ES energetikos diversifikavimo planai, kurie „lieka popieriuje“, kursto Rusijos nepasitenkinimą ir grąšimus nukreipti energetinių išteklių tiekimą į kitas rinkas, tačiau akivaizdu, jog augantis vidaus vartojimas šalyje gali tapti iššūkiu pačiai Rusijai.
13. Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas, kuris apėmė profesionalios, visuomenės poreikius atitinkančios valstybės tarnybos įkūrimą, Lietuvos dujų sektoriaus privatizavimą, institucijų, dalyvaujančių dujų sektoriuje organizacinės struktūros pokyčius, siekiant gamtinių dujų ES vidaus rinkos bendrųjų taisyklių įgyvendinimo. Vienas iš svarbiausių Lietuvos gamtinių dujų sektoriaus uždavinių, siekiant užtikrinti tiekimo saugumą, yra alternatyvaus gamtinių dujų tiekimo sukūrimas, kuris šiuo metu realizuojamas įgyvendinant SGD terminalo

projektą. Pagrindiniams šio projekto privalumams priskiriami: pirmasis didelis SGD terminalas Baltijos ir Šiaurės šalyse, konkurencingumo didinimas, tiekimo saugumo didinimas, dalyvavimas pasaulinėse rinkose, SGD perkrovos vystymo galimybė. Pagrindiniams trūkumams priskiriami: ribotos SGD išdujinimo režimų ribos, konkrečių dujovežių reikalavimas, išdujinimo galimybių apribojimai.

14. Remiantis ekspertinio tyrimo rezultatais, nustatyta, kad:

- Lietuvos energetinė vizija dujų sektoriuje nėra aiški, tačiau didžiausias dėmesys yra skiriamas alternatyviam gamtinių dujų tiekimui ir konkurencingai kainai užtikrinti. Svarbiausias aspektas – alternatyvos tiekimui iš Rusijos sukūrimas ir energetinės nepriklausomybės nuo vieno tiekėjo didinimas;
- ES III energetinio paketo reikalavimų įgyvendinimo poveikis gamtinių dujų kainai iš anksto yra sunkiai prognozuojamas, vis dėlto, pabrėžtina, kad šio paketo reikalavimų įgyvendinimas ilguoju laikotarpiu gali prisidėti prie gamtinių dujų kainų mažėjimo, vis dėlto pats savaime to neužtikrina;
- Lietuva neturėtų pasirašyti ilgalaikės sutarties su Gazprom, ypač atsižvelgiant į vystomų projektų skaičių ir svarbą gamtinių dujų sektoriui, prioritetas turėtų būti teikiamas trumpalaikėms sutartims dėl tiekėjo patikimumo ir politikos Lietuvos atžvilgiu;
- SGD terminalo projektas gali būti vertinamas teigiamai, kadangi kiekviena tiekimo galimybė, sudaranti konkurenciją vieninteliam tiekėjui yra naudinga tiek kainos, tiek saugumo atžvilgiu. Dujotiekio su Lenkija projektas nėra laikomas konkurencingu SGD terminalui, o papildančiu ir prisidedančiu prie bendro energetinio saugumo didinimo; net tuo atveju, jei SGD terminalas dirbs nuostolingai, tai gali būti naudinga Lietuvai, jei sumažės gamtinių dujų kaina rinkoje;
- Atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimas energijai gaminti gali prisidėti prie energijos rinkos diversifikavimo, ilguoju laikotarpiu gali prisidėti prie gamtinių dujų kainos sumažėjimo, vis dėlto, gamtinės dujos išlieka vienu svarbiausiu ištekliu, kadangi jų panaudojimas leidžia greitai ir efektyviai reguliuoti pajėgumus, reaguoti į sutrikimus ir pan.;
- „Chevron“ kompanijos pasitraukimas iš skalūnų dujų žvalgybos buvo reikšmingas Lietuvai ne tiek energetinio saugumo požiūriu, kiek bendram Lietuvos investicinės aplinkos įvaizdžiui; tokia situacija parodė sunkumus siekiant surasti bendrą sprendimą ir suderinti viešojo ir privataus sektoriaus interesus;
- VAE projektas vertinamas labiau kaip politinis, o ne dalykinis, kuris prisidėtų prie energetinio saugumo didinimo ar garantuotų mažas kainas;

- Skirtingų interesų grupių įtaką Lietuvos energetinei politikai yra labai didelė, be to, yra daromas didelis sprendimas valdžios atstovams dėl įvairių sprendimų priėmimo, įtaką didina taip pat smulkaus verslo trūkumas energetikos srityje.

REKOMENDACIJOS

Europos Sąjungai esančiai stipriai priklausomai nuo Rusijos tiekėjo gamtinių dujų ir kitų energijos išteklių rekomenduojama:

- Ieškoti alternatyvių dujų tiekėjų, skatinti bendradarbiavimą su galimais dujų tiekėjais Amerikoje, Azijos šalyse ir kurti palankią infrastruktūrą užtikrinančią energijos gavimą, be tiekimo sutrikimų;
- Europos Sąjunga turi puoselėti glaudesnius ryšius tarp šalių narių, ginti narių interesus ir kurti vieningą nuomonę turinčią Europą, taip didindama Europos saugumą;

Rekomendacijos Lietuvos Valstybei:

- Lietuvos Valstybė turi tęsti energetiškai svarbius projektus, panaikinančius energetines salas, glaudžiai bendradarbiauti su šalimis kaimynėmis kuriant bendrą Baltijos šalių energetikos rinką, integruotą į Europos rinką;
- Lietuvos Vyriausybė turi užkirsti kelią monopolininkų manipuliacijoms, sudaryti galimybes veikti konkurencingai rinkai, ko pasekmėje Lietuvos gyventojai galėtų pajusti teigiamą to naudą;
- Lietuvos Valstybė turi siekti skaidraus sektoriaus veikimo, mažinti interesų grupių įtaką, pritraukti potencialius investuotojus ir ieškoti alternatyvių energijos šaltinių Lietuvoje. Tai yra ji privalo tęsti skalūnų dujų paieškas Lietuvoje, sukurdama patyrusiam verslui galimybes tai daryti skaidriai ir profesionaliai.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. Adnan Vatansever „EU-Russia Energy Relations: A Pause or Fast Forward?“
<http://www.carnegieendowment.org/publications/index.cfm?fa=view&id=41006> [Žiūrėta 2014 05 06]
2. Cini, M. European Union Politics. Oxford: Oxford University Press, 2003.
3. CRS Report for Congress „The European Union's Energy Security Challenges“, 2008
<http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33636.pdf>
4. Courpasson, D. „Managerial Strategies of Domination: Power of soft Bureaucracies:, Organization studies, 2000.
5. Dambrauskaitė, Živilė, „The New EU-Russia Strategic Agreement: An Instrument for Russian Europeanization?“. Lithuanian Political Science Yearbook 2007, Vilnius 2008
6. Dambrauskaitė, Živilė, Laurynas Kasčiūnas ir Vytautas Sirijos Gira, „Naujasis ES ir Rusijos strateginis susitarimas: žvilgsnis iš Lietuvos.“ Vilnius: Rytų geopolitikos studijų centras, 2009.
<http://www.rytugeopolitika.lt/multisites/rytugeopolitika/images/stories/rgsc_studija.pdf>
[Žiūrėta 2014 05 10].
7. Dambrauskaitė, Živilė, Laurynas Kasčiūnas ir Vytautas Sirijos Gira, „Lietuvos ir Rusijos santykių krizė: pamokos, kurias būtina išmokti.“ Rytų Pulsas Nr. 7 (22), Vilnius: Rytų Europos studijų centras, 2009. < http://www.eesc.lt/public_files/file_1251269818.pdf>
[Žiūrėta 2014 05 10].
8. Daumantas Kerežis „Energetinių išteklių iš Kaspijos jūros regiono importo į Europos Sąjungą poveikio Lietuvos energetiniam saugumui“ 2008
9. Doran, P. B. Collective Energy Security. A Roadmap for Europe, Center for European Policy Analysis (CEPA), July 2009;
10. Dreyer, I. et al, The quest for gas market competition. Fighting Europe's dependency on Russian gas more effectively, ECIPE Occasional Paper, No. 1, 2010.
11. Drunga, Mykolas, „Padrika Europos energetikos politika.“ Vilnius, Geopolitika, 2008.
<<http://www.geopolitika.lt/?artc=2265>> [Žiūrėta 2014 05 06]
12. EMIL KIRCHNER“European Energy Security Co-operation: Between Amity and Enmity“
JCMS 2010cms_2077 859..880
13. Energetikos chartijos sutartis
http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=60297

14. Eugenijus Maldeikis „3-čiasis Energetikos paketas ir reguliuotojo vaidmuo“. http://www.lsta.lt/files/seminarai/090515_VKEKK_ataskaitinis/Maldeikis_Energetikos_paketas.pdf Lietuvos laisvosios rinkos instituto pozicija dėl ES energetikos politikos „trečiojo“ paketo. http://www.lrinka.lt/index.php?act=main&item_id=5511
15. European Parliament „3rd energy package gets final approval from MEP's“ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=EN&type=IMPRESS&reference=20080616FCS31737>
16. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/72/EB 2009 m. liepos 13 d.
17. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/73/EB 2009 m. liepos 13 d.
18. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1228/2003 2003 m. birželio 26 d.
19. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 715/2009 2009 m. liepos 13 d.
20. Evgeny Vinokurov, „The EU-Russia Common Economic Space and the Policy-taker problem“ in Katlijn Malfliet, Lien Verpoest and Evgeny Vinokurov (eds.) THE CIS, THE EU AND RUSSIA. The Challenges of Integration, Palgrave Macmillan, 2007.
21. Giedrius Česnakas. Energetinio saugumo sistemos konstravimas : lygmenys, elementai ir jų ryšių analizė // Politikos mokslų almanachas. Kaunas : Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. ISSN 1822-9212. 6 (2009), p. 59-88.
22. Giedrius Česnakas. Energy Resources in Foreign Policy: A Theoretical Approach // Baltic Journal of Law & Politics. Kaunas: Versita. ISSN: 2029-0454 (electronic version). (2010), p. 30-52.
23. Ginsberg, Roy H., „Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability – Expectations Gap.“ Journal of Common Market Studies, vol. 37, no. 3, 1999, p. 429-454.
24. Gonzalo Escribano Frances, „Market or geopolitics? The Europeanization of EU's energy corridors“, International journal of energy sector management, Vol 5, No.1, 2011.
25. Hix, Simon, Europos Sąjungos politinė sistema, 2 leid. Vilnius: Eugrimas, 2006.
26. Janeliūnas, Tomas, „Rusijos narystė PPO tik padidins jos agresyvumą.“ Verslo žinios <<http://vz.lt/Default2.aspx?ArticleID=8d44f2d4-f7e9-4d49-98ef-fb096e382b69>> [Žiūrėta 2014 08 15]
27. Judy Dempsey „Putin Chides E.U. Over Energy Policies“ <http://www.nytimes.com/2010/11/27/world/europe/27iht-putin.html>
28. Karaganov, Sergey, et al., „Russia – EU Relations, the Present Situation and Prospects.“ Brussels: Centre for European Policy Studies, 2005. <http://aei.pitt.edu/6669/01/1246_225.pdf> [Žiūrėta 2014 05 11].

29. Kasčiūnas, Laurynas ir Žygimantas Vaičiūnas, „Russia’s Policy Towards the EU: the Search for the Best Model.” Lithuanian Foreign policy review, Nr. 19, 2007, 39-68.
30. Kommersant, Наталья Гриб, „Российский газ разложили по пакетам“.
<http://www.kommersant.ru/doc.aspx?DocsID=1530288&ThemesID=290>
31. Krotz, Ulrich. “Momentum and impediments: why Europe won’t emerge as a full political actor on the world stage soon.” Journal of Common Market Studies, vol. 47, no. 3, p. 555-578.
32. Laurynas Kasčiūnas „ES vidinės integracijos poveikis išorinei europeizacijai: Ukrainos ir Rusijos atvejų analizė“ Daktaro disertacija Katedros svarstymui, 2010
33. Marius Vahl, „EU-Russia Relations in EU Neighbourhood Policies“ in the CIS, the EU and Russia. The Challenges of Integration, Palgrave, 2007, p.121-145.
34. Mark Leonard „EU – Russia Relations: Is the global economic crisis another false opportunity?“ 2009 http://ecfr.3cdn.net/aeaff7c0bbcc1894b1_rym6bx83d.pdf
35. Moravcsik, Andrew, "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach." Journal of Common Market Studies, 1993, vol. 31, no. 4, p. 473-524.
36. Moravcsik, Andrew, Europos pasirinkimas. Socialinis tikslas ir valstybės galia. Nuo Mesinos iki Maastrichto. Vilnius: Margi raštai, 2008.
37. Pavilionis, Žygimantas, „Lithuanian Position Regarding the EU Mandate on Negotiations with Russia: Seeking a New Quality of EU-Russian Relations.” Lithuanian Foreign policy review, Nr. 21, 2008, 174-181.
38. Petr Kratochvíl, Petra Kuchyňková and Jiří Schneider „A Quest for a Coherent Energy Policy for the EU: Future Steps“ Policy Brief, 2009
<http://www.pssi.cz/files/News/publikace/eu-rf-energy-policy-brief.pdf>
39. Pierre Noel „European Gas security after crisis“ http://www.eprg.group.cam.ac.uk/wp-content/uploads/2009/04/pn_eugassecurityafterthecrisis_090423.pdf
40. Rilke Dragneva, Antoaneta Dimitrova, “Patterns of Integration and Regime Competibility: Ukraine Between the CIS and the EU” in the CIS, the EU and Russia. The Challenges of Integration, Palgrave, 2007, p.171-202.
41. Rytų geopolitikos studijų centras, „Ar ES turi poveikio svertų Rusijos atžvilgiu?“ Rytų Pulsas Nr. 14 (14), Vilnius: Rytų geopolitikos studijų centras, 2008. <
http://www.eesc.lt/public_files/file_1251360723.pdf> [Žiūrėta 2014 05 06].
42. Rytų geopolitikos studijų centras, „Report on the ‘Continuous Review’ of EU-Russia Relations.” Vilnius: Rytų Europos studijų centras, 2008.

- <<http://www.rytugeopolitika.lt/multisites/rytugeopolitika/images/stories/report%20on%20the%20continuous%20review%20of%20eu-russia%20relations.pdf>> [Žiūrėta 2014 05 10].
43. Rytų pulsas 2010 Nr. 6 (34) „Lenkijos ir Rusijos susitarimas dėl gamtinių dujų tiekimo: ES energetikos politikos neveiksnumas“ http://www.eesc.lt/public_files/file_1290590629.pdf
 44. Rokas Grajauskas „Gazprom and the „Liberalized“ energy market of the EU“
 45. Ruslanas Černiauskas ir kt. „Implementing the Third Energy Package and Climate Change Package in Lithuania“ European Energy Review 2010 Special edition on the EU Third Energy and climate change packages. <http://www.herbertsmith.com/NR/rdonlyres/D0E863EF-1596-4481-AE39-B92B94C53EA6/0/7847EER2010d1Lithuania.pdf>
 46. Sergey Seliverstov „Energy Security of Russia and the EU: Current Legal Problems“ <http://www.ifri.org/files/Energie/Seliverstov.pdf>
 47. Siguranta Energetica, Vladimir Socor, „Russian-Polish gas negotiations testing EU’s energy policy“. <http://www.sigurantaenergetica.ro/russianpolish-gas-negotiations-testing-eus-energy-policy.html>
 48. Subhes C. Bhattacharyya, „Energy sector management issues: an overview“, International journal of energy management, Vol. 1, No 1, 2007
 49. T.Forsberg, A.Seppo, „Power without Influence? The EU and Trade Disputes with Russia“, EUROPE-ASIA STUDIES Vol. 61, No. 10, December 2009, 1805–1823.
 50. Tadas Jakštas "Ar Lisabonos sutartis turi įtakos Europos Bendros Energetikos politikos plėtrai" 2010 <http://www.leidykla.vu.lt/fileadmin/Politologija/60/113-141.pdf>
 51. The EU-Russia Centre Review „The EU-Russia Modernisation Partnership“, October 2010.
 52. Vitali Silitski, „The 2010 Russia-Belarus-Kazakhstan Customs Union. A CLASSIC CASE OF PRINUZHDENIE K DRUZHBE (FRIENDSHIP ENFORCEMENT)“, PONARS Eurasia Policy Memo No. 110.
 53. Vitkus, Gediminas, Europos Sąjunga. Enciklopedinis žinynas. 2 leid. Vilnius: Eugrimas, 2002.
 54. Vitkus, Gediminas, Europos sąjungos užsienio politika: trumpas vadovas. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2008. Žielys, Povilas, „Svajonė apie ES prezidentą, koja atidarinėjantį Kremliaus duris.“ Vilnius, Geopolitika, 2008. <<http://www.geopolitika.lt/?artc=2790>> [Žiūrėta 2014 04 30]
 55. Vivienne Walt „Why Europe Can’t Abandon Russian Gas“ <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,1873472,00.html>
 56. Zeyno Baran „EU Energy Security: Time to end Russian Leverage“ http://www.twq.com/07autumn/docs/07autumn_baran.pdf

57. И. Г. Пашковская «Энергетическая Политика Европейского Союза В Отношении России и новых независимых государств» 2010 (MGIMO) Homo Sapiens.
58. С. Джукич – Б. Пядышев. Время Энергии – Время Большой Дипломатии; Международная жизнь. 11. 2009 П. 106-117
59. Энергетика и Кризис 33- 138; Международная жизнь. 11. 2009А. Конопляник.
60. Энергетическая хартия: почему Россия берет тайм-аут.; Международная жизнь. 1. 2010

SANTRAUKA

„Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas: energetinio saugumo dujų srityje kaina“

Šiandieniniame pasaulyje energijos kainos nuolat auga, eilinis energijos vartotojas šio proceso negali įtakoti, todėl energetika yra vienas svarbiausių ir labiausiai diskutuotinių klausimų. Europos gyventojai sunaudoja daug daugiau energijos negu pagamina pats kontinentas, todėl kyla pagrindinė problema – saugus ir nenutrūkstamas energijos tiekimas. Taigi vienas iš pagrindinių klausimų, tiesiogiai susijęs su Europos Sąjungos ir jos narių užsienio politika, yra energetinis saugumas ir pastangos sukurti bendrą Europos Sąjungos vidaus rinką. Formuojant Europos energetinį saugumą ir Europos vieningą energetikos rinkos kūrimą, didelę įtaką turi Rusijos valstybė, nes ES importuoja 78 proc. vidinei rinkai reikalingų dujų, o vienas didžiausių prekybos partnerių yra Rusija. Rusija yra viena iš didžiausių pasaulio valstybių. Jos geopolitinė ir geografinė padėtis, sovietinis dujotiekių palikimas leidžia valstybei žaisti politinius žaidimus. Nors Rusijos ekonomika yra priklausoma nuo Europos dujų importo, tai nesukelia problemų vykdyti energetinę strategiją Vakaruose ir įtakoti Europos Sąjungos energetikos politiką sau palankia kryptimi. Bendra ES energetikos rinka turi būti kuriama. Geriausia tą bus galima padaryti, jei ES valstybės narės suvoks, kad veikiančios rinkos mechanizmai padės išspręsti ateities problemas ir bus naudingi visai ES. ES privalo sugriežtinti teisinį reglamentavimą, kuriuo būtų ribojama Vakarų Europos monopolininkų įtaka atsižvelgiant ne į atskirų valstybių, o į visos ES interesus. Sudarius konkrečias konkurencijos sąlygas, ES turės daugiau galimybių sukurti vieningą, efektyvią ES energetikos rinką. Taigi baigiamasis magistro darbas aptaria energetinio saugumo vietą bendrame Europos Sąjungos energetikos politikos kontekste, energetikos sektoriaus vadybos principus ir tų principų įtakojamus pokyčius, taip pat apžvelgia bendrą Europos sąjungos energetikos politiką ir Lietuvai svarbius aspektus, aptariami Lietuvai ypač svarbūs projektai bei išteklių diversifikavimo galimybės siekiant užtikrinti energetinį saugumą bei atsiriboti nuo Rusijos monopolistinės politikos rytų Europos šalims.

Darbo tikslas: Ištirti, kiek ekonomiškai efektyvi ir perspektyvi yra Lietuvos energetinė strategija dujų srityje.

Darbo uždaviniai:

- Formuojant teorinį darbo pagrindą, apžvelgti energetinio saugumo koncepciją ir atskleisti esminius naujosios viešosios vadybos teorijos principus;
- Apžvelgti ES energetinę situaciją (taip pat dujų srityje) ir išsiaiškinti pagrindines III energetinio paketo priėmimo priežastis bei jo realizavimo galimybes;
- Išanalizuoti Lietuvos energetinę situaciją, pagrindinį dėmesį skiriant nacionalinio gamtinių dujų sektoriaus pertvarkai ir konkrečiai SGD terminalo projektui;
- Įvertinti Lietuvos gamtinių dujų sektoriaus perspektyvas alternatyvių energetikos krypčių (projektų) kontekste;
- Aptarti interesų grupių įtaką Lietuvos energetikoje ir jų galimą vaidmenį šalies dujinio sektoriaus pertvarkymo procese;
- Ištyrus Lietuvos energetinę strategiją dujų srityje, pateikti rekomendacijas dėl galimų jos korekcijų.

Darbe naudoti metodai: dokumentų analizė, mokslinių publikacijų analizė, statistiniai duomenys, grafinis duomenų atvaizdavimas, ekspertų interviu.

Remiantis ekspertinio tyrimo rezultatais, nustatyta, kad:

- Lietuvos energetinė vizija dujų sektoriuje nėra aiški. Svarbiausias aspektas – alternatyvos tiekimui iš Rusijos sukūrimas ir energetinės nepriklausomybės nuo vieno tiekėjo didinimas;
- ES III energetinio paketo reikalavimų įgyvendinimo poveikis gamtinių dujų kainai iš anksto yra sunkiai prognozuojamas;
- Lietuva neturėtų pasirašyti ilgalaikės sutarties su Gazprom. Prioritetas turėtų būti teikiamas trumpalaikėms sutartims dėl tiekėjo patikimumo ir politikos Lietuvos atžvilgiu;
- SGD terminalo projektas gali būti vertinamas teigiamai, kadangi kiekviena tiekimo galimybė, sudaranti konkurenciją vieninteliui tiekėjui yra naudinga tiek kainos, tiek saugumo atžvilgiu. Dujotiekio su Lenkija projektas nėra laikomas konkurencingu SGD terminalui, o papildančiu ir prisidedančiu prie bendro energetinio saugumo didinimo; net tuo atveju, jei SGD terminalas dirbs nuostolingai, tai gali būti naudinga Lietuvai, jei sumažės gamtinių dujų kaina rinkoje;
- Atsinaujinančių energijos išteklių panaudojimas energijai gaminti gali prisidėti prie energijos rinkos diversifikavimo, ilguoju laikotarpiu gali prisidėti prie gamtinių dujų kainos sumažėjimo.
- „Chevron“ kompanijos pasitraukimas iš skalūnų dujų žvalgybos buvo reikšmingas Lietuvai ne tiek energetinio saugumo požiūriu, kiek bendram Lietuvos investicinės aplinkos įvaizdžiui; tokia situacija parodė sunkumus siekiant surasti bendrą sprendimą ir suderinti viešojo ir privataus sektoriaus interesus;
- VAE projektas vertinamas labiau kaip politinis, o ne dalykinis, kuris prisidėtų prie energetinio saugumo didinimo ar garantuotų mažas kainas;

- Skirtingų interesų grupių įtaka Lietuvos energetinei politikai yra labai didelė, be to, yra daromas didelis spaudimas valdžios atstovams dėl įvairių sprendimų priėmimo, įtaką didina taip pat smulkaus verslo trūkumas energetikos srityje.

Magistriniame darbe iškelta hipotezė, kad Lietuvos energetinė dujų srityje yra politiškai pagrįsta bet negarantuoja ekonominės naudos, kuri priklausys nuo įvairių kintamųjų dinamikos, atlikus tyrimą pasitvirtino.

Raktiniai žodžiai: Europos Sąjunga, energetinis saugumas, Rusijos energetinė strategija, tiekimo saugumas, dujų rinka.

SUMMARY

„Lithuanian gas sector restructuring: the price of energy security“

In today's world, energy prices keep rising, the average consumer of energy in this process may not, and therefore, energy is one of the most important and most debatable issues. Europe's population consumes much more energy than it produces the same continent, so there is a major problem - the safe and sustainable energy supply. So one of the key issues of direct concern to the European Union and its member states in foreign policy are energy security and efforts to create a common EU internal market. Building on Europe's energy security and the European single energy market, is strongly influenced by the Russian state, as the EU imports 78 per cent. Internal market for gas needed, and one of the largest trading partner is Russia. Russia is one of the largest in the world. Its geopolitical and geographical situation, the Soviet legacy of pipelines allows the state to play political games. Although Russia's economy is dependent on the European gas imports, is not a problem for the West's energy strategy and the influence of the European Union's energy policy favorable for yourself.

A common EU energy market must be created. The best that can be done if the EU Member States acknowledge that the operation of market mechanisms to help solve future problems and will benefit the whole EU. The EU must strengthen its legal framework, which is limited to Western European monopoly power is not given to individual states, rather than the interests of the EU. Once a particular playing field, the EU will have more opportunities to create a single, effective EU energy market.

This final Master's research paper analysis energy security place in the context of the common European energy policy, energy management principles and changes that are influenced by them. Also overviews European energy strategy and to Lithuania important aspects. Also paper discusses important projects, and energy diversification opportunities in order to ensure energy security and to distance from Russian monopoly policy to Eastern European countries.

The main subject of the work: is to investigate how much cost-effective and promising is Lithuanian energy strategy in the field of gas.

Main objective are as follows:

- An overview the concept of energy security and the disclosure the essential New Public Management Theory principles;
- To review the energy situation in European Union and to analyze the main reasons of the adoption the third energy packet and the outlets it gives;
- To analyze Lithuania's energy strategy with a focus on the natural gas sector restructuring;
- To assess the the Lithuanian natural gas industry in the context of alternative energy fields;
- To discuss an interest groups on the Lithuanian energy sector and their potential role in the process of reforming national gas market;
- When the investigation is done, to make recommendations on possible adjustments.

The methods which has been used for the tasks of the paper solving:

- Analyzes of the scientific literature and periodic;
- Eurostat database;
- Legislation;
- Graphical representation of data;
- Interviews with experts.

The results of the study are as follows:

1. Lithuania's energy vision for gas market is not clear. The main importance aspect is to create alternative supplies from Russia;
2. The European Union's third energy packet requirements of the implementation effect on the price of gas is difficult to predict;
3. Lithuania's government should not sign long term contract with Gazprom. The priority should be given to short term contracts to ensure supply;
4. Lithuania's LNG terminal project should be seen as positive, because competition is good for the price and in many aspects;
5. Renewable energy resources can contribute to the diversification of the energy market;

6. Visaginas nuclear power plant project seen more as a political rather than a substantive;
7. Chevron company's withdrawal from shale gas exploration was significant not so much for Lithuania's energy security point of view, as far as the overall investment environment in Lithuania's image
8. Different interest groups influence on Lithuania's energy policy is very high, also put severe pressure on government officials

Final Masters Paper hypothesis, that Lithuanian energy strategy in gas sector is politically based, but does not guarantee economic benefits that will depend on variety of variables dynamics.

Key words: European Union, energy security, Russian energy strategy, supply security, gas market.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

LIETUVOS DUJŲ SEKTORIAUS PERTVARKYMAS: ENERGETINIO SAUGUMO DUJŲ SRITYJE KAINA

EKSPERTAMS PATEIKTI KLAUSIMAI

1. Ar Lietuva, Jūsų nuomone, turi aiškią energetinę viziją ir žino, kiek, iš kur ir kokių (tradicinių, suskystintų, skalūninių) dujų (jau nekalbant apie kitus energijos šaltinius) jai reikės?
2. Jūsų nuomone, ar Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas pagal griežčiausius ES III energetinio paketo reikalavimus padės sumažinti dujų kainą mūsų šaliai?
3. Kaip Jūs manote, "Lietuvos dujoms" reikėtų pasirašyti naują (ilgalaike/trumpalaikę) dujų pirkimo sutartį su „Gazprom“?
4. Kaip vertinate SGD (suskystintų gamtinių dujų) terminalo projektą ir jo galimybes sumažinti dujų kainą Lietuvai, turint omenyje SGD rinkos ypatybes? Dujotiekis su Lenkija yra šio projekto konkurentas ar jį papildo?
5. Ar biokuras ir kiti atsinaujinantys energijos šaltiniai ilgainiui gali išstumti dujas (žymiai sumažinti jų dalį) iš Lietuvos energetinės rinkos? Koks vaidmuo tokiu atveju teks SGD terminalui, turint omenyje jo didelį metinį (0,5-1 mlrd. kubinių metrų) minimalios būtinios apkrovos, kad jo veikla nebūtų nuostolinga, lygį?
6. Jūsų manymu, kiek reikšmingas mūsų šalies energetinei nepriklausomybei buvo „Chevron“ kompanijos sprendimas pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos Vakarų Lietuvoje konkurse?
7. Kiek tikėtina, kad VAE projektas bus tęsiamas, ir kaip jis gali atsiliepti Lietuvos dujų rinkai?
8. Kaip įvertintumėte skirtingų interesų grupių įtaką valstybinei energetinei politikai?

2 PRIEDAS

INFORMANTO 1 ATSAKYMAI

1. Ar Lietuva, Jūsų nuomone, turi aiškią energetinę viziją ir žino, kiek, iš kur ir kokių (tradicinių, suskystintų, skalūninių) dujų (jau nekalbant apie kitus energijos šaltinius) jai reikės?

„Energetinę viziją“ bandyčiau apibūdinti per pirminių energijos šaltinių balansą. Gamtinių dujų importas tai jau strategija. Dabartinė strategija – sukurti alternatyvius dabartiniam gamtinių dujų tiekimo šaltinius, tokiu būdu sumažinant priklausomybę nuo vienintelio tiekėjo. Ši nuostata yra aiškiai įtvirtinta dabar galiojančioje nacionalinėje energetikos strategijoje. Kiek – kaip įmanoma daugiau, iš kur – iš bet kur, kas yra patikimas tiekėjas ir sukurią alternatyvą, kokių – alternatyvių gazprom'o dujoms.

2. Jūsų nuomone, ar Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas pagal griežčiausius ES III energetinio paketo reikalavimus garantuotai padės sumažinti dujų kainą mūsų šaliai?

Kažin ar verta taip smarkiai suabsoliutinti ir priešpastatyti du elementus: III ES energetikos paketo įgyvendinimą ir dujų kainą. Dabartiniame pasaulyje absoliutūs ryšiai ypač reti, paprastai, yra daug susijusių veiksmų. O be to, ką reiškia „garantuotai“? Kaip suprasti sąvoką „garantuotai“ politikoje ir geopolitikoje?

3. Kaip Jūs manote, Lietuvai reikėtų pasirašyti naują ilgalaikę sutartį su „Gazprom“, ar dabartinėmis sąlygomis kaip valstybė ji turėtų atsisakyti jo paslaugų?

Smarkiai tikslintinas klausimas: ar gali Lietuva „kaip valstybė“ atsisakyti pirkti dujas? Ar dujas perka „valstybė“ ar „Lietuvos dujų“ įmonė? Ar iš gazprom perkamos „paslaugos“ ar „prekė“? Kodėl ilgalaikę sutartį – o gal trumpalaikę?

4. Kaip vertinate SGD (suskystintų gamtinių dujų) terminalo projektą ir jo galimybes sumažinti dujų kainą Lietuvai, turint omenyje SGD rinkos ypatybes? Dujotiekis su Lenkija yra šio projekto konkurentas ar jį papildo?

Tokias galimybes vertinu teigiamai.

Kiekvienas tos pačios prekės tiekėjas kažkuria prasme yra konkurentas, tačiau, įvertinant, kad tiek Lenkija, tiek Lietuva kovoja su Gazprom dominuojančia monopolija, šiame kontekste, šie terminalai yra partneriai. Galutinai viskas priklausys nuo importuojamų SGD kainos.

5. Ar biokuras ir kiti atsinaujinantys energijos šaltiniai ilgainiui gali išstumti dujas (žymiai sumažinti jų dalį) iš Lietuvos energetinės rinkos? Koks vaidmuo tokiu atveju teks SGD terminalui, turint omenyje jo didelį metinį (0.5 – 1 mlrd. kubinių metrų) minimalios būtinos apkrovos, kad jo veikla nebūtų nuostolinga, lygi?

Atskiras klausimas ar biokuras gali pakeisti gamtines dujas teoriškai? Ar tai naudinga praktiškai? Kokia mūsų strategija? Kokiomis sąlygomis šalies energetinis saugumas yra didžiausias? Ar šalis laimės, jei gazprom dujų kainą nuleis pvz. 20 proc. vien dėl konkurencijos su naujuoju SGD, tačiau SGD terminalas stovės be darbo? Iš vienos pusės SGD terminalas dirbs nuostolingai, tačiau visa Lietuvos ekonomika laimės. Tai gal mums naudinga, kad terminalas dirbtų ir nuostolingai, kad tik gazprom iš esmės sumažintų dujų kainą. Tokiais atvejais reikia skaičiuoti...

6. Jūsų manymu, kiek reikšmingas mūsų šalies energetinei nepriklausomybei buvo „Chevron“ kompanijos sprendimas pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos Vakarų Lietuvoje konkurso?

Reikšmingas ir reikšmingas įvairiomis prasmėmis: tiek energetinio saugumo, tiek bendro įvaizdžio, siekiant sukurti stabilią ir prognozuojamą investicinę aplinką Lietuvoje.

7. Kiek tikėtina, kad VAE projektas bus tęsiamas, ir kaip jis gali atsiliiepti Lietuvos dujų rinkai?

„Kiek tikėtina“? Šiame etape, sprendimas dėl VAE yra labiau politinis, nei dalykinis. Yra daug aplinkybių, kurias reikėtų įvertinti. Prognozuoti sunku, todėl nesimu to daryti. Atominė energetika energijos šaltinis galintis puikiai konkuruoti su gamtinėmis dujomis.

8. Kaip įvertintumėte skirtingų interesų grupių įtaką valstybinei energetinei politikai?

Ta įtaka yra didelė.

3 PRIEDAS

INFORMANTO 2 ATSAKYMAI

1. Ar Lietuva, Jūsų nuomone, turi aiškią energetinę viziją ir žino, kiek, iš kur ir kokių (tradicinių, suskystintų, skalūninių) dujų (jau nekalbant apie kitus energijos šaltinius) jai reikės?

Mano nuomonė Lietuva turi viziją iš kur gaus skirtingų dujų, tačiau kalbant apie kiekį ir dujų rūšį tai pasakyti yra sunku, kadangi visi vykdomi projektai turi padėti Lietuvai užsitikrinti dujų konkurencinga rinkos kainą.

2. Jūsų nuomone, ar Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas pagal griežčiausius ES III energetinio paketo reikalavimus garantuotai padės sumažinti dujų kainą mūsų šaliai?

Negalima taip sakyti kad garantuotai, nes nieks to nežino, tačiau reikalavimai yra nustatomi tam, kad jų vykdymo pasekoje dujų kaina mažėtų ir galutiniai vartotojai pirktų dujas už konkurencingą kainą.

3. Kaip Jūs manote, Lietuvai reikėtų pasirašyti naują ilgalaikę sutartį su „Gazprom“, ar dabartinėmis sąlygomis kaip valstybė ji turėtų atsisakyti jo paslaugų?

Vienareikšmiškai Lietuva neturėtų pasirašyti naujos ilgalaikės sutarties, nes ne tam yra vykdomi visi strategiškai svarbūs projektai padėsiantis diversifikuoti kainą ir užtikrinti veikimą rinkos sąlygomis o ne monopolinėmis sąlygomis kaip yra šiuo metu.

4. Kaip vertinate SD terminalo projektą ir jo galimybes sumažinti dujų kainą Lietuvai, turint omenyje SD rinkos ypatybes? Dujotiekis su Lenkija yra šio projekto konkurentas ar jį papildo?

SD terminalas yra strategiškai svarbus projektas padėsiantis apsirūpinti dujomis Lietuvai ir regionui (Latvija, Estija), tai projektas de facto, bent jau 5 metus regioninės šalys pirks iš mūsų terminalo dujas, nors už projektą moka Lietuva tačiau Latvija ir Estija yra suinteresuotos kad toks projektas vyktų. Dujotiekis su Lietuva, kaip daugelis kalba tikrai nėra konkurentas SD terminalui, jis vienareikšmiškai bus jį papildantis projektas.

5. Ar biokuras ir kiti atsinaujinantys energijos šaltiniai ilgainiui gali išstumti dujas (žymiai sumažinti jų dalį) iš Lietuvos energetinės rinkos? Koks vaidmuo tokiu atveju teks SD terminalui, turint omenyje jo didelį metinį (0,57-1 mlrd. kubinių metrų) minimalios būtinos apkrovos, kad jo veikla nebūtų nuostolinga, lygį?

Mano manymu biokuras ir kiti šaltiniai gali sumažinti dujų poreikio kiekį, tačiau tikimasi kad didelio poveikio rinkai tai neturės

6. Jūsų manymu, kiek reikšmingas mūsų šalies energetinei nepriklausomybei buvo „Chevron“ kompanijos sprendimas pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos Vakarų Lietuvoje konkurse?

Reikšmingas labiau buvo emociškai, kadangi investuotojų noras pasitraukti ir stabilios politikos nebuvimas užsienio šalims parodo Lietuvos kaip valstybės nestabilumą ir nesugebėjimą pasiekti susitarimo tarp viešų ir privačių interesų. Juolab visuomenės nepasiruošimas galėjo taip pat turėti lemiamą įtaką Chevron pasitraukimui.

7. Kiek tikėtina, kad VAE projektas bus tęsiamas, ir kaip jis gali atsiliepti Lietuvos dujų rinkai?

Tai bus aišku po dialogo su Latvija ir Estija, kadangi neseniai buvo priimtas sprendimas tęsti pokalbį su jais dėl VAE. Neklauskite kada.

8. Kaip įvertintumėte skirtingų interesų grupių įtaką valstybinei energetinei politikai?

Atsakymas anonimiškas

4 PRIEDAS

INFORMANTO 3 ATSAKYMAI

1. Ar Lietuva, Jūsų nuomone, turi aiškią energetinę viziją ir žino, kiek, iš kur ir kokių (tradicinių, suskystintų, skalūninių) dujų (jau nekalbant apie kitus energijos šaltinius) jai reikės?

Kiek, manau, kad žino, nes poreikiai metai iš metų labai smarkiai nesikeičia. Iš kur: jei tai vamzdžiu, tai tik iš Rusijos, o jei SGD terminalu, tai didžiausias galimas kiekis irgi apribotas techninėmis galimybėmis, bet iš kur, manau, dar tikrai nėra aišku, nes derybiniai procesai dar tik vyksta.

2. Jūsų nuomone, ar Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas pagal griežčiausius ES III energetinio paketo reikalavimus garantuotai padės sumažinti dujų kainą mūsų šaliai?

Esmė ne paketo reikalavimų įgyvendinimuose, o sprendimų lankstumo galimybė, t.y. konkurencija. Ji galima tik tada, kai yra alternatyvūs tiekėjai. Tam reikia nepriklausomos infrastruktūros, t.y. SGD terminalo, nepriklausomo nuo Gazpromu vamzdyno. Taigi, pačių reikalavimų įgyvendinimas, jei jis nesuteikia sprendimų laisvės, dar pats savaime nėra absoliutus kainų mažėjimo garantas.

3. Kaip Jūs manote, Lietuvai reikėtų pasirašyti naują ilgalaikę sutartį su „Gazprom“, ar dabartinėmis sąlygomis kaip valstybė ji turėtų atsisakyti jo paslaugų?

Ilgalaikės sutartys – tai „loterija“ ir visiška priklausomybė, t.y. loterijos bilieta niekam neperparduosi, o teks galimą tam tarpe ir pralaimėjimą priimti. Gerai, jei viskas gerai, bet patirtis rodo, kad Rusija tikrai ne ta šalis, su kuria ramiai galima pasirašinėti ilgalaikes sutartis. Be to, ilgalaikės sutartys labai apriboja sprendimų laisvę. Visgi, manyčiau, kad ilgalaikių sutarčių ir dar tokioje jautrioje srityje tikrai reikėtų vengti.

4. Kaip vertinate SGD (suskystintų gamtinių dujų) terminalo projektą ir jo galimybes sumažinti dujų kainą Lietuvai, turint omenyje SGD rinkos ypatybes? Dujotiekis su Lenkija yra šio projekto konkurentas ar jį papildo?

Vertinu gerai. Dujotiekis su Lenkija irgi reikalingas dalykas, nes tik turint kuo didesnę alternatyvų apsirūpinimui kiekį gali tikėtis sprendimų laisvės, saugumo ir tuo pačiu, kas labai svarbu vartotojams – konkurencijos, kuri vienintelė gali efektyviai sąlygoti kainų mažėjimą arba bent jau įmanomai žemesnio kainų lygio turėjimą.

5. Ar biokuras ir kiti atsinaujinantys energijos šaltiniai ilginiui gali išstumti dujas (žymiai sumažinti jų dalį) iš Lietuvos energetinės rinkos? Koks vaidmuo tokiu atveju teks SGD terminalui, turint omenyje jo didelį metinį (0,5 - 1 mlrd. kubinių metrų) minimalios būtinos apkrovos, kad jo veikla nebūtų nuostolinga, lygi?

Visiškai dujos dar tikrai ilgą laiką nebus išstumtos, nes tai kuras, kuriuo remiantis galima vykdyti greitą reguliavimą – atsinaujinantys ir kitos kuro rūšys tokio greičio pasiūlyti ne labai gali. Kruonis gali, bet palyginti trumpam laikui ir tik elektroje. Į SGD terminalą reikėtų žiūrėti plačiau – jo turėjimas suteikia galimybę turėti konkurenciją, saugumą – tai kainuoja. Kita vertus, ta kaina nėra tokia jau ypač didelė. Be to, yra sprendimo laisvė – ilgesnį laiką nepasiteisina dėl grynai ekonominių priežasčių, kitokių technologijų paplitimo – galima jo atsisakyti be didelio laiko, finansinių lėšų poreikio ir fizinis saugumas nėra problema. Čia ne atominė jėgainė, kurios neišardysi ir neišveši taip lengvai. SGD terminalas nesąlygoja didelių ir sunkiai įgyvendinamų įsipareigojimų, gana lengvas išėjimas iš rinkos.

6. Jūsų manymu, kiek reikšmingas mūsų šalies energetinei nepriklausomybei buvo „Chevron“ kompanijos sprendimas pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos Vakarų Lietuvoje konkurse?

Manau, kad žinoti, kas mūsų gelmėse tikrai būtų pravartu, o jau ar išgavinėti ir kokiomis sąlygomis, turėtų būti gerai apgalvota, kad būtų kaip įmanoma didesnė nauda valstybei.

7. Kiek tikėtina, kad VAE projektas bus tęsiamas, ir kaip jis gali atsiliiepti Lietuvos dujų rinkai?

Kadangi VAE projektą galiu vertinti tik kaip politinį, jokia būdu ne saugumą ir mažas kainas garantuojantį objektą, tai ir tikimybę įvardinti labai sunku. Jei dominuojanti ir/ar sprendžianti politinė valia bus turėti mobilią, lengviau prie pokyčių prisitaikančią šalies ekonomiką, kuri daug lengviau pergyventų krizes ir įvairios rūšies mažesnius sukrėtimus, tuomet tikrai toks objektas neturėtų būti statomas, nes tai milžiniški ir ilgalaikiai įsipareigojimai šaliai finansine, saugumo prasme. Neatrodo, kad projektas atsipirktų ekonomiškai įprastiniu požiūriu – lieka tik

8. Kaip įvertintumėte skirtingų interesų grupių įtaką valstybinei energetinei politikai?

Ji buvo, yra ir bus. Kadangi tai sunkiai išvengiama, tai reikėtų lobizmo įstatymo. O kas dar svarbiau, tai reikėtų kuo daugiau ir ypač smulkaus verslo energetikoje ir sektorių kaipmat išskaidrėtų. Ar didelę

įtaką šalies politiniam gyvenimui daro informacinių technologijų įmonės, kurių didelė dalis yra smulkios ir vidutinės? O nepaneigtina, kad IT sektorius mūsų gyvenime tikrai svarbus.

5 PRIEDAS

INFORMANTO 4 ATSAKYMAI

1. Ar Lietuva, Jūsų nuomone, turi aiškią energetinę viziją ir žino, kiek, iš kur ir kokių (tradicinių, suskystintų, skalūninių) dujų (jau nekalbant apie kitus energijos šaltinius) jai reikės?

Aiškios vizijos neturi.

2. Jūsų nuomone, ar Lietuvos dujų sektoriaus pertvarkymas pagal griežčiausius ES III energetinio paketo reikalavimus garantuotai padės sumažinti dujų kainą mūsų šaliai?

Ilgalaikėje perspektyvoje tai padės sumažinti dujų kainas.

3. Kaip Jūs manote, Lietuvai reikėtų pasirašyti naują ilgalaikę sutartį su „Gazprom“, ar dabartinėmis sąlygomis kaip valstybė ji turėtų atsisakyti jo paslaugų?

Tai priklausytų nuo sutarties turinio. Galima pasirašyti ilgalaikę sutartį, jeigu ji pakankamai lanksti, leidžia koreguoti kainas pagal rinkos pokyčius, nereikalauja pilnai sumokėti už nesuvaldytas dujas ir t.t. Atsisakyti aprioriai Gazprom paslaugų nebūtų toliaregiška.

4. Kaip vertinate SGD (suskystintų gamtinių dujų) terminalo projektą ir jo galimybes sumažinti dujų kainą Lietuvai, turint omenyje SGD rinkos ypatybes? Dujotiekis su Lenkija yra šio projekto konkurentas ar jį papildo?

Mūsų centro skaičiavimais SGD terminalas ženkliai padidino Lietuvos energetinio saugumo lygį (apie 7 proc.). Jungtis su Lenkija yra gera alternatyva terminalui tiekti dujas ne tik Lietuvos, bet ir kitoms rinkoms.

5. Ar biokuras ir kiti atsinaujinantys energijos šaltiniai ilgainiui gali išstumti dujas (žymiai sumažinti jų dalį) iš Lietuvos energetinės rinkos? Koks vaidmuo tokiu atveju teks SGD

terminalui, turint omenyje jo didelį metinį (0,5 – 1 mlrd. Kubinių metrų) minimalios būtinos apkrovos, kad jo veikla nebūtų nuostolinga, lygi?

Energetinio saugumo užtikrinimui Lietuva turi turėti energijos gamybos alternatyvas. Šiame portfelyje dujų rinka turi išlikti (apie 30 proc. visame energetikos balanse). Terminalo minimalus apkrovimas yra 0,5 mlrd. Kubinių metrų dujų ir jei dėl jo veiklos bus sumažinta Gazprom dujų kaina tai jo veikla ir šiuo atveju nebus nuostolinga.

6. Jūsų manymu, kiek reikšmingas mūsų šalies energetinei nepriklausomybei buvo „Chevron“ kompanijos sprendimas pasitraukti iš skalūnų dujų žvalgybos ir gavybos Vakarų Lietuvoje konkurso?

Skalūninių dujų išgavimas Lietuvoje bus ilgas ir sudėtingas procesas. Reikia laukti, kad dėl įvairių priežasčių tokie atvejai kaip su „Chevron“ bus ir ateityje, taigi šio fakto nereikėtų labai sureikšminti Lietuvos energetikam saugumui.

7. Kiek tikėtina, kad VAE projektas bus tęsiamas, ir kaip jis gali atsiliepti Lietuvos dujų rinkai?

Tikimybė, kad Lietuvoje atominė elektrinė nebus pastatyta yra didesnė nei kad bus statoma. Ji būtų pilnai suderinama su dujų rinka Lietuvoje.

8. Kaip įvertintumėte skirtingų interesų grupių įtaką valstybinei energetinei politikai?

Kol kas Lietuvoje atskirų grupių interesai yra stiprūs ir dažnai jie yra priešingi Lietuvos energetinio saugumo stiprinimui.

Darbo pabaiga.

Diana Ginaitienė

D.ginaitiene@gmail.com